

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 748.

קונטרס עמק ברכה

לבאר עניני החרם יסודו וכחו ומשפטו, ומשפטו מי שהכה בידם להשתמש בו, ותנאי שמושו.

מאת

הרב הגאון הגדול המפורסם בתורתו ויראתו כש"ת מו"ה ד"ר נ"י
בהרב וכו' מ' שמואל זצ"ל איש-שלום. אב"ד דק"ק קארלין יע"א.

ובלוח אליו קונטרס

קרני רא"ם

והיא חסובה סי' כ"ו מספר חסוכה הרא"ם לאחד מהגאונים הקדמונים המפורסמים
הרב ר' אליהו מזרחי ז"ל — עם מכוא הערות והגהות מהמביא לביה"ד.

כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חֲרֵם פְּקֻדָּה יִשְׂרָאֵל לְאִתְּוֹלָל לְקִיב
לְפָנַי אֲיִבִּיד עַד־הִסְיָרְכֶם בַּחֲרֵם מִקֶּרְבְּכֶם : (יהושע ו')

משל למלך שעשה מעודה, משתאסלו ושהו אמרו לו הן לנו חרבות ורמחים ונשחק
בהם, נהן להם שבישחא דהדם והכו אלו את אלו ופגעו אלו את אלו, אמר
המלך ומה אני נחמי לכם שבישחא של הדם כך עשיחם, אלו נחמי לכם חרבות
ורמחים עאכ"ו : (מדרש חזית קהלת פרשה י"א)

נדפס

חובב"א

ירושלם

פעה"ק

לפ"ק

לא יקום חרם ונדוי במחניף

שנת

119222

הקדמה

לא טובה השמועה אשר עם כ' מעבירים על היושבים בקדש, אשר שנאת חנם ואגרופי של חניפה מתגברת בארץ, ודין הוא דלחריב לביתו שנחן פניו במקדש שני וכתריבו והרג ח"ה שבו ועלה באשו והעל לחתו שמיח' או"ה ומתגרה בשונאי ישראל, ולא עוד אלא שהגדיל לעשות בח"ה יותר מכולם (סוכה ד' כ"ב) וזעקו וכלילו כי היחס בנשיאי ישראל מגורי אלי חרב, חרב אלו בני אדם שאוכלים וסוחין זה עם זה ודוקרין זא"ז בהרבות שלטונם וברמחים שצפיהם ובחרושות שבשפתחיהם, ולא בזה ולא בלימה היא לנו שנשמע שמועות כאלו על עיר אבותינו? כי נוסף על הלא"ר והדלעוריא ושנאת חנם ואגרופים של חניפה אשר גברה בעוה"ר בארץ! זאת לא זאת וחסיה לכם הנקלה להכות באגרוף רשע לבזות ולקלל ולתח החיחס בארץ החיים (ר"ה ע"ז א'), וכלו כל הכח הנחון לחכמי ישראל לעזור בעם ה' ע"י אשר הורשו לקלל ולבזות עובדי חוק לשען הרבות כבוד ה' שלא יספרן העם ולא יחרבה מחלוקת בישראל, לא יתגה רק לקחת להם בזה קרנים לנחם העם ולפרוץ על ימין ולגזור על שמאל לאכול איש בשר זרועו ובחיים לבלוט את רעבו. אהה, ה' אלהי ישראל נשכבה בבשחיתו ותחסנו בלימה למשמע און דאבה נפשנו! החורם חוגרה שק כאשר נחנה למשל ולשינים ע"י החעלוים האלו החושבים להרבות כבודם ולמעט כבוד שמים. ואם כי נקוה לה' המסחיר פניו אשר כבודו במקומו וכבודו אלו יחמעו, אבל בין כה וכה עם ישראל לשמלה ולקלסה, וביותר יתחבו פלסתר על חופשי החורה אשר הם נעשו מטה רשע שבת מושלים! —

והנה אמרתי בזה דברי ריב"ז (ב"ב פ"ט ב') או לי אם אומר או לי אם לא אומר, אם אומר אדע כי רבים הם החלופים ועין פני הדור המחפרלים מעם ה' ותורחו ואולי יחשדני שומע ובייתי כמתעה, ואם לא אומר והנה בעיני באובות הדשים יבקע והאש בוער בעלמות עלור במלים לא אוכל אמרתי ע"ז דרכי ה' ישרים ולדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם אהבה קונטרס מיוחד בבירורי יסוד ובה חרם דרכו ובה כלי קדש לה' לכבוד שמים הוחר, ואו לו למשחמש בהגה דמלכא להנחתו ולכבודו, כאשר ביארתי יסוד החרם מקורו וענינו מש"ס בבלי וירושלמי ורבותינו פוסקים ראשונים נוחי נפש, ואם הראשונים אשר לבם היה כפחתו של אולם בהכמה, ולסברא נוחים וענוים, השחמשו בכח הזה לעשות דחוקות לגדור גדר ולעמוד בפרץ לכבוד שמים, הלא מאד מאד זכרו להשתמש בו כאשר יבא בפנים יען דרכו מוסוכן מאד, או לזאת חרתי קונטרס זה וקראתיו בשמו **עמק ברכה** לבאר העלה העמוקה שיש בהברכה הזו ר"ל שחז"ל בנווה בשם זר כה לבאר כל הדרכים אשר הורשה ואשר נאמר להשתמש בו. וגלוי וידוע לפני הבורא יח' אשר חרתי קונטרס זה לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא, אלא שלא להרבות מחלוקת בישראל. דברי הכותב בשברון רוח הכותב והגאנה על שבר בת עמי מיחל לרחמי שמים על עמו.

דוד פרידמאן בלח"א הרב כו' מ' שמואל ז"ל איש-שלום יבונה
(חופ"ק קארלין לע"ע ונתקבל למד"א בעיר מייסק).

מבוא.

אמר המלה"ד, ראיתי רבים מן התלמידים תועים ונבוכים בענין "החרם" מבלי דעת מה הוא ומה גדרו ועד כמה כחו יפה וכמה דרכים בו, ולכן שוגים המה גם בדברי קדמונינו ז"ל שדברו בענינים אלו ומהפכים ומבלבלים דברי אלקים חיים, וההמון המוכה בסגורים עומד משתאה מחריש לדעת הבאמת מסרנו הקב"ה בידי כל רב או המתנשא לרב שיהיה בידם לגזור עלינו יום יום גזרות חדשות ואסורים חדשים ככל העולה על רוחם מבלי לשאול גם את פיננו? היתכן אפוא שבאמת אין כל חוק ונכול להגביל כה זה לאמר: עד פה תבוא ולא תוסיף? והשאלות הללו גורמות ספקות בלב שואליהם על עקר כח החרם וילמדו העם בעו"ה ללול בו ונמצא שם שמים מתחלל. והנה אמנם השכיל הנאון המחבר ג"י לבאר כל סעיפי חרם והקים הגדרים והשיב הנבולים על מקומם, אולם ליתר באור מה שבפנים ולברור המושגים, ראיתי גם אני לדבר מעט באותו ענין בסדר הגיוני, וזה החלי בעו"ה.

א) בהוראת השם, החרם והפעל החרם

הוראת שם זה, היא: מוכרת ומובדל, אם על ידי מחיצה ממש כמו הרשתות שצדים בהם בעלי חיים ומפרישים אותם מחבריהם בני החורין, ואם ע"י מחיצה רוחנית, והיינו ע"י שנעשה הדבר "הקדש" או להפך שנעשה "תועבה". מענין ההפרשה הרוחנית הסתעף הפעל "החרם" והוראתו כפולה: א) לעשות הדבר מופרש מצד קדושתו או תעובו, ב) לכלות הדבר מלהכחידו מתחת השמים. מהפעל הזה חזרו והסתעפו שני שמות: האחד שם עצם: "חרמש" בהוספת ש' בסופו לסימן שם תולדת פעל, והוא הכלי שמניפין על השדה להחרימה ולעשותה שממה, והשני שם מקרה: "חרם" שהוראתו: גלוי דעתו של האדם להחרים דבר זה או זה ולהכריחו מהנאת בני אדם או מארץ החיים כולה, וזה השם האחרון הוא מה שרצינו לדבר בו.

ב) בגדרי החרם ומחלקותיו.

שלוש מחלקות "להחרם": חרם-מקובל, חרם-גזור וחרם-עונש.

"חרם-מקובל" כיצד? כה מסור בידי כל אדם לאסור על עצמו דבר המותר ולחייב עצמו בדבר שהוא פטור, כי נתן כח לדבורו לתת סגולת אסור בהפך שהוא מותר מן התורה, הענין הראשון הוא "גדר" ובלשון חז"ל: "אסור חפצא אנכרא" והשני הוא ענין "שבועה" ובלשון חז"ל: "אסור נכרא אחפצא". נוסח הגדר הוא: קונם קרבן דבר זה עלי וכן כל שאר לשונות של "הקדש". נוסח השבועה הוא: שבועה שלא אוכל, יהא אדם זה "בארור" אם אוכל, וכן כל לשון של אלה וקללה כולן לשון שבועה הם. ואולם מלת "חרם" משמשת לשתיים: לגדר ולשבועה, כיצד? אמר הרי פירות אלו עלי חרם או: יאסרו עלי בחרם, הרי זה "גדר" והוראת שם חרם כאן הוא "הקדש". אבל אם אמר "בחרם" שלא אוכל, "מוחרם" יהי אדם זה אם אוכל וכיו"ב הרי זה "שבועה", כי הוראת שם "חרם" בזה שיהיה האדם מתועב וארור ומופרש אם יעשה כדבר הזה.

מבוא

"חרם-נזור" כיצד ? כה מסור בידי הצבור או בידי שופטיו הממלאים מקום הצבור לנזור נזרות על הצבור ולתקן תקנות קבועות פרטיות וכלליות לשעה ולדורות על פי תנאים מיוחדים שיבואר להלן, והוכתב העם לשמוע בקול החקים האלה ולא יסורו מהם עד שיבוא הסכם הצבור או שופטיו לכטלם ג"כ ע"פ התנאים המיוחדים לכך. פרסום התקנות והנזרות הללו בשתי דרכים : (א) בתור "הודעה" גרידא, לאמר לעם : כך וכך נזרנו כך וכך תקנו, (ב) בתור "נזרה בהשבעה" לאמר : ארור האיש אשר יעשה הדבר הזה או יחדל מעשותו, וזה האופן השני הוא "החרם הנזור".

"חרם-עונש" כיצד ? כשם שמסור בידי הצבור או בידי זקניו לנזור נזרות חדשות לתקן העולם ולשמירת הדת, כך מסור בידם לכוף את העם ללכת בחוקי התורה הקבועים וגם בחוקי הצבור שכבר נתקבלו והיו לחוקים קבועים, וכך גם מסור בידם לענוש קשה לפי ראות עיניהם למי שכבר חטא לאחת מאלה בודון ויד רמה, למען הקים התורה הזאת לבלי תחי כעיר פרוצה, ומיני העונשים מיתה, קציצת אברים מלקות ומזון, וכן הכפיות מלקות ומכות מרדות, ומכלל העונשים והכפיות הוא גם "החרם" היינו שמפרישים ומכדילים את האיש שהוא מקהל ישראל ומחשבים אותו כתועבת ע"ן עד שוכו מדרבו הרעה אם הוא לכפיה או עד זמן קבוע אם הוא לעונש, ויש בחרם זה שתי מדרגות : גרדי או חרם קטן, והחרם הגדול, ודיניהם מבוארים ברמב"ם ושו"ע, נוסח החרם הזה הוא : פלוני יהיה ארור לה' וכו'.

ג) ביסודי החרם המוסריים.

אחר שבארנו גרדי "החרם" למחלקותיו חל עלינו חובת באור היסודות המוסריים שעליהם כוננו, כי לא ראיתי מי שדבר בזה, ומקום הניחו לי להתגדר, ואמר איפוא : יסוד "החרם-המקובל" או יסוד "השבועה" ענינו נפלא בהשקפה ראשונה אם נאמר שיסודה היא מצות השי"ת שצונו לשמור השבועה, א"כ חיוב קיומה מאוחר לחיובינו לשמוע במצות התורה בכלל ולפי חיובנו בשמירת התורה חיוב ראשון טבעי הוא שאינו צריך למחייב זולתו, ולמה איפוא הוצרכו ישראל להשבע בקבלת התורה ? הרי על כרחינו נאמר כי חיוב שמירת השבועה קדם בטבע אפילו לחיוב שמירת התורה ויסודו יסוד חובה מוסרית, אשר גם אלמלא נתנה תורה התחייבנו בה, ועלינו לחקור איפוא : מהו היסוד ההוא ?

ונאמר בזה, כי שם היסוד שאנו טבקשים הוא אחד מהעמודים שהעולם קיים עליהם והוא עמוד "האמת", ונבאר-דרכינו : אמנם רצונו של אדם בן חורין ולפי טבעו אין נוה לו בהגבלה משום צד ואולם בדי"א במרם שיצא הרצון לידו גלוי בצורה מיוחדת ואולם כמעט החליט האדם רצונו החלטה מה שהיא, אם בלבו ומכ"ש בדבורו ואעכ"כ אם החלטתו מתיחסת לטובת רעהו, טבע האמת מחייב שיקום הרצון בהחלטתו ולא ישונה עוד.

והנה מדרגת חיובו של קיום הרצון בהחלטתו משתנה לפי מדרגת גלויו, כי מדרגות מדרגות ישנן באופני הגלוי, המדרגה הקלושה מכל היא הסכמת הלב "במחשבה", למעלה ממנה "הדבור" ולמעלה מכולם "הדבור שיש בו מעשה", ומצאנו שתי המדרגות : מחשבה ומעשה, לענין בטול כלי מהיכנו, ושלוש אלה מצאנו בקנינים, אם אמר אדם להכרו : חפצי קנוי לך, וצרף לאמירתו מעשה קנין שוב אינו יכול להזור בו לעולם, אמר ולא עשה מעשה מועלת הרי הוא עומד כמי שפרע, החליט בלבו למכור ולא אמר זוהי מדת רב ספרא. "ובדבור שיש בו מעשה" נופא שתי מדרגות בהסכמת הלב שקדמה לו, הנה כלל גדול בקנינים שאין להם קנין אא"כ שהאדם הקונה והחפץ הקניו

נמצאים

נמצאים בעולם, והוא דבר שמבע הענין גזורו, מפני שכל דבר שאינו בעולם אין לו זכות בדבר ואין לשום דבר זכות בו. לפיכך המקנה למי שעתידי להגדל הרי הוא כמקנה לרוח, ומי"מ המזכה לעובר שהוא בנו קנה העובר מפני שדעתו של אדם קרובה אצל בנו וגמר ומקנה בכל לבו (ב"ב קמ"א) הרי שהמרצת הרצון להקנות בשחויא חזקה מאד פועלת לברוא זכות קנין במקום שאינו מצד המטבע ומפקיעה מידי שורת הדין. ובדבור גרידא בלי מעשה ג"כ שתי מדרגות: דבר שפתים ודברים נמרצים, והיינו שהמריץ דבורו ע"י שתלה קיומו בקיום דבר מקודש ונערץ בעיניו או בקיום דבר מכובד ויקר מאד אל לבו, באופן האחרון מדרגת חיוב קיום הדברים היא כמדרגת חיוב קיום דבור שיש בו מעשה וזהו "השבועה", כי הנשבע ממריץ דבורו ע"י מה שתולה קיומו בהקב"ה או באושר נפשו הזמני והנצחי, דהיינו שבועה בשם ושבועה בארור, ולפי הדברים האלה אין מקום "לשבועה" לחול אלא בשמוציאה האדם בפיו ברצונו הטוב או אפילו בשענה "אמן" אחרי המשבעי שהיא ג"כ כמוציאה שבועה מפיו, ובמקבל החיוב או את האיסור על עצמו בהחלטת רצונו, אבל אחרים אין להם שום כח להייב את חברם או לאסור עליו דבר בכח "שבועה" בין שהם יחידים בין שהם מרובים בין שהם קמני ישראל בין שהם ראשי הממות.

יסוד "חרם-הגזור", והנה לפי הדברים שבארנו הלא יקשה מאד הבנת ענין "החרם הגזור" כי בתחלת ההשקפה, הרי הוא "השבעה" שמשבעים הצבור את העם ללכת בתקנתם וא"כ אין לו לחול אלא במקום שהעם מקבלים על עצמם ברצונם מענית אמן, וכן אין לו לחול אלא על הנשבעים עצמם ולא על זרעם ובאמת הלא הלכה רווחת בידינו שחרם הצבור חל על הנשבעים אפילו בעל כרחם ואפילו על זרעם אחריהם, ונאמר איפוא בזה: כי אם אמנם שם שבועה ושם השבעה שרשם בלשון אחד ובכחינת הוראתיהם בלשון אין הפרש ביניהם אלא ההפרש שיש בין פעל עומד לפעל יוצא מ"מ בבחינת מושגיהם נפרדים זה מזה כהפרדם ביסודותיהם, כי היסוד המוסרי של "השבועה" כפי מה שבארנו הוא "האמת" שאיננה אלא חובת הלב אך יסוד "ההשבעה" היא "השלום", כלומר צורך קיום העולם, טבע השלום וחפיץ קיום העולם מחייב שיהיה להצבור כח לסדר דינים קבועים בסדרי ההנהגה ובהתיחסות בני אדם אלו לאלו, וכשיפרוש אחד מן הצבור לאמר: אני אדון לעצמי ובשירותי לבי אלך, יש כח ביד הצבור להשיבהו מדרכו בעל כרחו, וענוש יענש על מריו וערפו הקשה. ואולם בגזרה עצמה יש גם כן שתי מדרגות "גזירה קלושה" ו"גזירה נמרצה", והמרצתה היא שנגזרה "בארור" ואז גם עונש העובר עליה קשה מהעובר על גזירה פשוטה, כי העובר על גזירה פשוטה אין מחמירין בענשו יותר ממכת מרדות, אבל בעובר על גזירה מושבעת יש שדנהו כמיתה כגון שאול שרצה להמית את יונתן (*), ויש שהפקירו נכסיו והבדילוהו מקהל הגולה כגון עזרא, והעונש הקל והמצוי הוא להכדיל את העובר מקהל ישראל בנדרו ושמתא מבלי שיפקירו את נכסיו כגון ברוך שהחרים ליושבי מרה על שלא באו לעזרת ה' בגבורים, מי"ט אין העונש הזה חל על העובר באלו כ"א בית דין הם צריכים שיגזרוהו, וגם יש בידם לשאת פשע העובר ולכפר חטאתו כלה, ולפי זה מושג "ההשבעה" הוא "גזירה" אלא שהיא גזירה נמרצה (**).

והנה

(* כן היא שמת הרמב"ן שהעובר על חרם צ"ח חייב מיתה מן הכחוב כל חרם אשר יחרם מן החדש מות יומת לא יפדה ופדויו של יחונקן היתה החרם היה, אבל כשאני לעמי קשה לי הדבר מאוד, כי מה היה לרץ יחונקן להיות החרם אחרי שלא עבר עליו כלל כמו שהארכתי בפרק שלאחר זה.

(**) הערה: חל ובנו בזה להעיד לי על החדש בהכדיל גם הוא בין שבועה להשבעה כסגנון מה שאמרתי, והס' כמה דר"ש ובנו בזה"ש ז"ל דמירא להו דחמרי לצור יתרים בהסכמה לצדה מצלי פתח חרטה מפני שאינם אלא ז' ר' ו' ס'

מבוא

הנה כי כן הלא בראשית ההשקפה יש לשואל לשאול, מאחר שיש כה ביד צבור לגזור על היחידים חוקים קבועים וחוקים עוברים בעל כרחם, א"כ איפוא חזרה שאלה למקומה: למה הוצרכו ישראל להשבע בקבלת התורה, הלא צבור היו וא"כ חל עליהם חיוב שמירת התורה מכה החובה המבעית של דרכי שלום גם בלעדי השבועה? קושיא זו כבר הרגיש בה מסדר תשובות המיוחסות להרמב"ן והוא מתיב לה והוא מפרק לה: קבלת התורה בתחלתה שאני, באור הדברים, כי לא כל קבוץ אנשים במקום אחד שם "צבור" חל עליו אלא א"כ באו תחלה בכרית קיים בהסכם רצונם החפשי להיות לאגודה מדינית בתורה ונמוסים, ולפיכך גם בצאת ישראל ממצרים אע"פ שהיו כולם בני משפחה אחת לא היה להם דין צבור עד שקבלו התורה, כי אך ביום ההוא היו ל עם כאשר יעידו על זה הרבה כתובים בתורה, כמ"ש היום הזה נהיית לעם ונאמר ה' האמירך היום, עשאך המיבה אחת בעולם היום להיות לו לעם, ונאמר לעברך בכרית ה' כו' למען הקים אותך לו לעם; ואולם אחרי שבאו בכרית כנסיה מסודרת ויהיו לצבור השני הצבור כח מחוקקים שחוקיהם ותקנותיהם חלים על דורם ועל הדורות הבאים.

יסוד "חרם-העונש" גם הוא מהותו כח הצבור, אבל לא כחו כח מחוקק כ"א כח שבט והוא כח הכפיה המסור אל הצבור לכופ את היחידים לקיים את התורה והמצוה ולהעמיד את סדרי הכנסיה על מקומם; והנה כח זה של הכפיה בכללו שנמסר להצבור או לב"ד העומדים במקום הצבור גלמוד מן הכתוב ואלה המשפטים אשר תשים לפנים שדרשו בו חז"ל בכלי הדיינים הכתוב מדבר, כמו שבאר הגאון המחבר נ"י בטוב טעם ודעת בפנים, והמיב מאד אשר דבר כי גם חרם העונש בכלל הכפיות וכלי הדיינים, ואולם ע"ז עצמו אני דן שהתירו ב"ד לעצמם לשאת ראש הנדוי בדרכי הכפיות? כבר בארנו שגדר החרם הוא קללה, ואם גם מותר לראשי הצבור להלקות ולהעניש קשה משום כבוד שמים, אבל מי התיר בידם לקלל זרע ברוכי ה', כי מי יקוב לא קבה אלה? לפיכך נראה לי לזון בדבר החדש ולומר שכל ב"ד דברים שב"ד מנדין עליהם כבר קדמה התורה עצמה לנדות עליהם כי כולם כלולים באזהרות שנאמרו בהן "ארור" וברוך, ונבארם על הסדר אלא שצריך אני להקדים כלל אחר בנדוי שאין מנדים אלא במקום שאי אפשר להענישו בעונש הגוף אם מן הדין ואם מפני המריבות, אבל במקום שעונשו אמור ואפשר לעשותו ביד מלקין אותו ומנקין אותו מעונש שמים כדמשמע ממה שאמרו: דטבא ליה עבדי ליה, ועתה נבוא אל באור דברינו;

כתוב

ואין בהם משום שבועה כלום, וכן משמע דעה הרמב"ם ז"ל בתשובה המובאה בתשובת קה"ס סי' כ"ז, ואולם לשיטת הח"ס הרשב"א והריב"ש ז"ל דמשום הכי מותרין חרמי צבור בלי שאלת חכם מפני שסוהם חרמים ע"מ כן נעשו שיהיה להם ההרה בהסכמה גרידא, על כהנס סבירא להו דיש בחרם ענין גדל או שבועה וזה דוחק, ושיטת הרמב"ם ז"ל לא ידעתי להולמה, הנה הוא אומר בפירושו כי העובר על השבועה הקהל כעובר על ה' ע"ז וכו' מודה שחרמו לזרע נהרים בהסכמה גרידא מטעם שהם גזירות, ומלאחי אחד קדוש מדבר והוא הר"ם מרומיניבורג ז"ל בתשובתו וישננות, שלפי שיטתו חרמי צבור הם מענין שבועה בעו"מ וחלים אפילו על מי שלא שמע מפני כי כח החייבות ראשי העדה כח החייבות האדם עלמו ופירש כפי בני עדהם הן לשבועה והן לאכור, ומי"א ראה להגבועים ששבוע להם יהושע וראשי העדה לזרם וכו' ז' שגרו גם העם את הכרית להם ולא הכנסו אע"פ שלא נחה דעת העם מהכרית ההוא וההולמו עליו בפומבי, ומוכיח מזה כי חיוב העם לקיים שבועה ראשיהם. אך כשאתי לענמי איני רואה פה ראייה מהומה, כי משפטי הכהובים נראה שהכרית ההוא שכתב יהושע לגבועי לא היה ברית בשלילה כ"א ברית בחיוב, כגוני לאמר: לא ששבועו השואים לבלתי ישבעו ה מהם שהגבועים לרעה, כי אם גם החייבו להגן על אנשי בריתם מהמת אויב ומתנקס הבא מחד אחר, כי על כן ראונו שהריקו בני ישראל צור הכנס להגיל את הגבועים מירי מלכי כנען ולא יפלא איפוא אם יהושע וראשי העדה שמו הכרית להגבועים להגילם גם מבני ישראל עלמם, ולחלתי זה השתדלו ראשי העדה בל"ם עם העם שיקבלו עליהם ועל זרעם לקיים ככל דברי הכרית ההוא, וע"כ נענש שאל על שפר ברית והמית הכהה מן הגבועים, ועיין בתשובת נב"י כי נגע גם הוא בניה זו.

מביא

א) כתוב בתורה ואברכה מכריכך ומקללך אאור, ובברכת יצחק כתיב ג"כ אורריך ארור זמברכיך ברוך, לפיכך המקלל ישראל באופן שאין לוקין אותו כגון שלא בשם הרי הוא "בארור", ומטעם זה מנדין למי שגדה לחברו שלא כדון, ולהקורא לחברו "עבד" מפני "שעבד" הוא "ארור".

ב) ארור מקלה אביו ואמו, בכלל זה: א) מגיס דעתו כלפי שמים כחוני המעגל, ומוכיר שם שמים לבטלה, והשומע מן המוכיר ולא מזה, ב) מחלל שם שמים כגון חכם ששמועתו רעה (ואע"פ שמלקין על לא טובה השמועה, אבל "חכם" שאני שמפני חלול ה' החמירו בו) והולך בערכאות, וזה מפני שהיקוש מורא אב ואם למורא שמים ומכ"ש להפך כמה שנאמר: ואביה ירק ירק בפניה כו"ק לשיניה י"ד יום, ג) מבזה את הקדשים כי הקיש הכתוב בזיון הקדשים לחלול ה', כמו שנאמר: ויגזרו מקדשי בני ישראל ולא יהללו את שם קדשי (ויקרא כ"ב ב') ובדברי הנביאים כתוב לאמר: למה תבעטו בזבחי ובמנחתי כו' לכן נאם ה' כו' כי מכבדי אכבד וכווי יקלו (שמואל א' ב' כ"ט, ל') ונאמר: והגדתי לו (לעלי) כי שופט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע כי מקללים להם ("להם" תקון סופרים) כגו ולא כהה כם (שם ג' י"ג) לפיכך נבא מלאכי ואמר: וארור נזל ויש בעדרו זכר ונודר וזבחה משחת לה' (מלאכי א' י"ד), ובכלל זה: המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ כתודם איש רומי, ד) מגיס דעתו כלפי חכמים כי הוקש כבודם לכבוד המקום וגדול מכבוד הורים כמאמרם ז"ל כ"מ כבוד אביו וכבוד רבו, רבו קודם, ובאמת החכמים הרי הם אבות העם כדכתיב: שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך, ובכלל זה: מבזה את החכם, מורה הלכה בפני רבו ומבזה שלא הראה כחינו לחכם, ה) המזלזל במנהגים, שחיוב שמירת המנהגים הוא מטעם אל תמוש תירת אמן והמזלזל כם מקלה אמו, ובכלל זה: המזלזל ביו"ט שני של גלויות, והעושה מלאכה בע"פ והוא נקרא: פורש מדרכי הצבור.

ג) ארור משיג גבול רעהו, והנה המשיגו באמת הרי הוא גזלן וחייב להשיב הגולה אבל בכלל זה הוא המתנהג עם חבריו שלא כשורה באופן שאי אפשר לחייבו תשלומים בידי אדם אע"פ שחייב הוא לצאת ידי שמים, כגון המשים דבר המזיק בתוך ביתו, המוכר לגוי קרקעו שהוא על מצד ישראל, המעיד על ישראל בערכאות ומבזה כהן שמפריש המתנות ולוקחם לעצמו, ועל זה סמכו הישיבות שכל מי שמחוייב קנס בד"ת אע"פ שאין לנו רשות לדנו ד"ת מ"מ מנדין אותו עד שיפסי לבעי"ד.

ד) ארור משנה עור בדרך, והיינו שמכשיל אחרים ממש או שמכשילם בדבר עברה, ובכלל זה: מכה בנו הגדול, מעכב את הרבים מלעשות מצוה ומבזה שהוציא מרפה מתחת ידו, ומביא את הרבים לידי חלול ה' ימנה אף הוא בכלל זה.

ה) ארור מכה רעהו בסתר, בכלל זה יבא גם מי שמשים דבר המזיק בתוך ביתו משום: ולא תשים דמים בביתך, והמנרה יצה"ר בעצמו עד להשחית זרעו כמאמרם ז"ל בגדה המוציא ש"ז לבטלה כאלו שופך דמים לפיכך מנדין לחמקשה עצמו לדעת, ולמנרש אשתו ועושה בינו וכינה שותפות ואולי טעם דבר זה משום חלול ה'.

ו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת כו' בכלל "הקמת התורה" הוא לשמוע להתקנות והגזרות שיגזרו חכמי האומה המנהיגים אותה, לחלק כבוד לבתי הדינים והשופטים, לבלי הקל ראש בשלוחיהם, לכבד חכמי התורה בכלל לפיכך חייבים נדויו א) זקן ממרה שאינו חייב מיתה ומכ"ש יחיד המזלזל בדברי חכמים, ב) חכם המעכב שנים וקובע חדשים בחול מבלי נטילת רשות

מבוא

מכרה"ג שבא"י . ג) יחיד הממרה פי ב"ד ולא יבא לזמן שקבעו לו או שאינו מקבל עליו את הדין או שצער לשליה ב"ד .

הרי נמנו למעלה כל כ"ד דברים ועוד נוספות אשר חסרו במנין הרמב"ם ז"ל , ואולם לפי דעתי יש להוסיף עוד על המנין הדברים אשר בכלל שאר "הארורים" שבמשנה תורה הם : א) בומח באדם שנאמר בירמיה "ארור הנבר אשר יבמח באדם" וזה בכלל : ארור אשר יעשה פסל ומסכה ושם בסתר , ב) עושה מלאכת ה' ברמיה כגון דיין שמטה משפט ולוקח שוחד , ומונע עצמו מהעניש לחייבי עונש , ומקרי דרדקי דלא דייק ומשבש לתלמידיו (ב"ב כ"א :) וכולם מכלל ארור מטה משפט כו' ארור לוקח שוחד , ג) התן הדר בכית חמיו משום : ארור שוכב עם חותנתו , ד) בועל ארמית משום : ארור שוכב עם כל בהמה (עיין ברכות ג"ח במעשה דרב שילא ובפסחים סוף פ' אלו עוברין) — ומצאנו כי בדברים אלו העובר עליהם אם יש ביד ב"ד להלקותו , מלקין אותו ואין מגדין אותו כמו שמצינו דרב מננדי למען דמצער שלוחא דרבנן אע"פ שהוא בכלל בני גדוי משום דמבא ליה עבדי ליה , ולפיכך מצאנו ג"כ דרב מננדי על התן הדר בכית חמיו ועל בועל ארמית , ומתב הרמב"ם ז"ל פ"יב מאסורי ביאה הלכה ו' ז"ל : לא פגעו בו קנאים (במי שבעל ארמית) ולא הלקוהו ב"ד הרי ענשו אמור בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר כי הלל יהודה קודש אשר אהב כו' עכ"ל , וכרת זה אינו עונש תורה אלא קללה . הרי על כל פנים מבואר מזה דבאם מלקין אותו ינקה מעון והוא בכלל ברך .

ד) בתולדות החרמים למיניהם , ושרשם בתורה ודברי קבלה

החרם המקובל .

מיום נתנה תורה לישראל מצאנו זכר "להחרם" במובן "הקדש" במשפטיו , כי כן צ"ח : אך כל חרם אשר יחרים איש לה' מכל אשר לו כו' לא ימכר ולא ינאל , כל חרם קדש קדשים הוא לה' (ויקרא כ"ז כ"ח) וכן במיכה י"ג כתוב לאמר : והחרמת לה' בצעם וכו' , ומיום היה לעם ראינו החרם במובן זה גם בקורותיו , בחלחם ישראל עם הכנעני מלך ערד וידור נדר לה' ויאמר : אם נתן תתן את העם הזה בידי וזה חרמתי את עריהם (במדבר כ"א ב') ובהכבש יריחו לפני ישראל ויחרם יהושע את שללה ויקדישהו , ובעלות ישראל מכלל ועמוד עזרא הסופר ויגזור אומר כל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו לשמים כמבואר בפנים בשם הירושלמי .

ואולם זכר להחרם במובן שבו ע"ה לא מצאנוהו בצורתו אבל מצאנו ענינו , כונתי לאמר שלא מצאנו שום מקום בתורה שתוציא שבועה בלשון חרם , אבל מצאנו שיש "בחרם" משום "מארה" כמו : החרם תחרים אותם וכו' וכן להלאה כע"ז תעב תתעבנו כי חרם הוא (דברים ז' ב' כ"ז) אשר כל אלה לשון כליון השחתה ומארה ולפי שמצאנו "מארה" במקום שבועה (כמאמר חז"ל שבועות ל"ו ארור כו' שבועה וכו') מעתה מצאנו את "החרם" בהלכה לענין מושג שמשביעין אותה בשבועת האלה ומצאנוהו גם בקורות ישראל בענינים גדולים ונכבדים מאוד , ראשיתו בקבלת התורה כי לא קבלו ישראל את התורה אלא בקיימם עליהם את שבועת האלה בהר גריזים בענינתם א מן אחר קללת הלויים וברכתם , וכן בכל מקום שמצאנו שבועה בתורה ודברי קבלה בדרך הזה היתה היינו שנשבעו הנשבעים בפיהם או שהשביעום אחרים וענו אמן חוץ משבועת העדות והפקדון , ויען ידעתי כי רבים ושיבוני על דברי משבועת יהושע והשכמים ושאלו ועזרא , על כן ראיתי להרחיב מעט הדבור בהן ולהראות צדקתי .

1) שבועת יהושע שהשביע את ישראל לאמר : ארור האיש אשר יבנה את יריחו , אם אמנם לא נזכרה פה עניית "אמן" מצד העם מ"ם הלא לא נאמר גם ההפך שלא ענו אמן ואנו מעמידים הדבר על חזקתו כי אין חיוב שבועה אלא על מי שמוציאה בפיו, ולא נבחר ממני כי אפשר להשיב על דברי ולשאלני הלא השבועה חלה גם על הדורות הבאים — מחיאל בית האלי שנכרתו זרעו בעברו על הגזרה ההיא כמה דורות אחרי שנגזרה , וא"כ לא היתה כאן שבועה גרידא שאינה חלה אלא על המוציאה בפיו אך היתה כאן גזירה בהשבעה שחלה אפילו על מי שלא שמעוה אם נעשה כדן. אף אני אומר שבאמת היה כאן גם אסור לדורות אך המארה שפנעה בחיאל לא היתה פוגעת בו על עברו השבועה שקבלו אבותיו על עצמם לולא כך גזר השי"ת כדמשמע מלשון הכתוב : באבירם כבורו יסדה ובשונבו צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון (מלכים א' י"ז ל"ד) .

2) שבועת השכמים במצפה , מתוכה מוכח שלא היתה בתור השבעה שהשביעו ראשי העם את העם אשר יעלו אל המצפה , אך היתה שבועת כטויי ממש שנשבעו הנאספים שמה בפיהם או בענית אמן כי מי שלא עלה אל המצפה מות ימיתוהו , היינו שישתדלו להמיתו כדן או במלחמה ולא יחוסו ולא יחמלו עליו . וראייה לדברי שהרי מהמשך המקראות נראה , כי גם השבועה השנייה שהיתה שמה לאסור נתינת בנותיהם לבנימין לאשה באותו יום ובאותו מעמד היתה ומסתמא גם באותו סגנון , ואם נאמר שהשבועות הללו השבעות היו בתור גזרות הצבור שחלות אפילו על מי שלא שמען , א"כ גם בנות יביש גלעד נאסרו ומי התיר לראשי העם למסרן לבני בנימין ? ואין לאמר שלא היתה השבועה אלא על האבות דוקא ובמותם בנותיהם מותרות להנשא לכל מי שתרצנה, שאם אתה אומר כן למה הוצרכו לתחבולות מחולות הכרמים , הטבלי אין יתומות בישראל מאלה שננפו לפני בני בנימין ? על כרחינו שהגזרה היתה גם על אחיהן הגדולים ואפטרופסיהן ועל כל מי שיש בידם למחות , וראשי העדה הלא המה אביהם של יתומים וחל עליהם האסור ; אלא ודאי שבנות יביש גלעד כיון שלא שמעו אבותיהן את ההשבעה לא חל האסור עליהן כלל . ואם ישאלני אדם : לדברך , שלא היתה כאן השבעה א"כ מי שלא בא למצפה לא עבר שום אסור ולמה נתחייבו מיתה ? אף אני אומר לו : אע"פ שלא היתה כאן השבעה אבל גזרת הצבור היתה כאן להאסף יחד וצבור דין מלכות לו שהממרה פיו חיוב מיתה — ואם אמנם גם נתינת הבנות נאסרה בגזרה , אבל כיון שאצל בני יביש גלעד לא היתה עמה שבועה הרי היתה ביד ראשי העדה להתירה כי בכל גזרת הצבור כלל מסור בידנו שהפה שאסר הוא הפה שמתיר בלי שום התרה והפרה אלא בתסכמה לבדה .

3) שבועת שאול שהשביע את העם לאמר : ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב , גם היא בהשקפה הראשונה גזרה בהשבעה היתה , שהרי יהונתן היה בכלל האסור ונתחייב על עברו עליה מיתה אע"פ שלא שמע בהשביע אביו מאומה ; ואולם באמת הענין הזה כולו חדוש הוא שאין למדן ממנו , דאפילו אם היה בכאן השבעה עכ"פ לא היה ביהונתן הטא משפט מות מאחר שלא ידע בה , וגם את"ל דאומר מותר קרוב למייד הוא , הלא אין זה אלא באסור קבוע ומפורסם והוא לא ידעו מפני שלא למד , אבל אסור שנתחדש עתה ולא היה לו עדיין לדעת — אנוס גמור הוא , ולא עוד אלא אפילו אם ת"ל בכל מקום דגם ככה"א אומר מותר קרוב למייד הוא והיב הרי בשבועה פטור מפני שבשבועה "האדם בשבועה" בעינין שיהיה זוכר השבועה בשעה שעובר עליה ואז חיוב עליה אבל אם שכחה בשעה שעבר עליה אפילו שונג אינו ואינו צריך כפרה , ואם בשבועה כך בהשבעה

מבוא

בהשבעה עאכו"כ. ובסבת כל אלה על כרחינו נאמר שמה שרצה שאול להרוג את יהונתן לא מן הדין היה אלא כהוראת שעה לבל וירגנו העם אשר לא ידעו המעשה, ויאמרו לאמר: משוא פנים יש בדבר ודעתו של אב קרובה אצל בנו כמה שכתב הרמ"ז ז"ל, וא"כ איפוא נוכל גם לאמר שמן הדין לא חלה השבועה על יהונתן מאומה אלא מפני חלול ה' רצה אביו להענישו על מה שלא שמע ועל מה שלא נתחייב.

4) בהשבעות עזרא ונחמיה מפורש כמה פעמים כי הקהל נשבעו ג"כ או שענו אמן אחרי המשביע, ואולם בשבועה האחרונה כתוב לאמר: ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלקים וכו' הלא על כרחם השביעם בנזרה עליהם, וכאמת נראה לכאורה כך גם מגמ' מ"ק דאמרינן שם ומנלן דמשבעינן? דכתיב ואשביעם; אבל אני לפי שמתו אומר דגם כאן השבעה בענית אמן היתה ועל זה גופא הכריחם שיענו "אמן" ולא יפלא הדבר שהרי מצינו גם בקרבנות וגמיון המעונים רצון חפשי מצד המקריב והמגרש ומ"מ כופין עליהם וכבר באר טעם תועלת הכפיה הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב להלכות גירושין.

ומכלל החרם המקובל הוא גם "החרם שתקנו הגאונים ז"ל להשתמש בו במקום שבועה, מאשר קשה היה עליהם לתת שבועה בשם שמים לחשודים, ונהוג אותו חרם גם היום בתנאים מיוחדים, ויש בו שתי מדרגות "חרם פתם" ו"חרם מיוחד" ודיניהם מבוארים בחו"מ להלכותיהם במקומותיהם.

חרם הנזיר.

מכל האמור ראינו כי כל החרמות שבתנ"ך מכלל חרמות מקובלים או שבועות בטויו היו, מ"מ לא נוכל לכתוד כי יש מהם שהיו כס גם משום "חרם נזיר" כמו חטמו של יהושע שלא לבנות את יריחו שהיו גם הדורות הבאים בכלל האסור כמו שבארנו למעלה, וכן חרם המצפה שהיה חל גם על הדורות הבאים לולא דרשו היתר ממנו ולא מכנינו. ובמקור בית אב להחרם הנזיר בתורה נשמע נא מה שרבינו רש"י אומר בו, ז"ל רש"י ז"ל בתשובה שהובאה במדרכי פ"ק דשבועות: ועל אותו ששמע שהצבור ממשמשין עליו לנזיר נזרתם ונשבע שלא לקיימה ואה"כ נזרו עליו אם צריך לקיים נזרתם, כך ראיתי: הנשבע לעבור על דברי הצבור נשבע לשוא הוא וכו' שהרי הוא נשבע לבטל את המצוה שהוא מושבע ועומד עליה שהרי הוא בכלל: ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת. מכלל הדברים האלה ראינו שמתו ז"ל כי המארה שנארים בה עוברי תקנות הצבור אינה מארה חדשה תולדות בני אדם, כלומר: לא נמסר מעולם הכח לבני אדם יהיו מי שיהיו לאור במארה את זרע קודש ברוכי ה' מדעת עצמם, אך הפורין נדר בודון כבר ארור ועומד הוא ע"פ ה' עצמו וכל ישראל קבלו האלה על עצמם אם יעברו, ושמור הדברים האלה בזכונך כי יועילו לנו להוציא מהם תולדות והקשים כמו שיבואר להלן.

וחז"ל בימי בית שני לא מצאנום משתמשים בהחרם להמרצת נזרותיהם אלא בשתי נזרות שנגזרו בימי מלחמת האחים החשמנאים ואמרו: ארור מי שיגדל חורים וארור מי שילמד את בנו חכמת יוגית (ב"ק פ"ב ב').

ומימי חתימת התלמוד לא מצאנו שהשתמשו בחרם הנזיר עד ימי רבינו גרשום מאור הגולה, הוא היה הראשון שמצאנוהו מתקן תקנות לקהל הגולה ומחוקם במסמרות החרם, ומתקנותיו החשובות מאד הלא הנה: אסור קיחת שתי נשים, אסור גירושין בע"כ, אסור עווב אשתו בלי רשותה יותר

יותר מ"ח חדש, ועוד ועוד, ורבינו תם בימיו הקהיל קהלות גדולות במרויש ויתקנו שמה תקנות גדולות וחשובות יש מהן חדשות ויש מהן ישנות שקבעו בהן מסמרות הלא הן מבוטאות בתשובות הר"מ מרומינבורג. ובאותו הזמן נתפרצו העם במצרים בדיני מהרת נשים וקם משה הוא הרמב"ם ז"ל ויגדור הפרצה. כי הטיל חובה על כל אשה הנשאת לקבל עליה באר"ש לשמור חובתיה באמונה ואם תקל בהן ראשה תצא בלא כתובה, ואלמנה אינה נובה כתובתה עד שתשבע שמלאה חובתיה כהלכה, והאיש היושב עם אשה שאינה זהירה למלאות חובתיה כהונן יבדל מקהל ה', ועל כל התקנות הללו קבע הוהם "החרם".

והנה בימים האלה מרדו קהלות מצרים בראש הגולה שכבבל ויגזרו על בני עדתם בחרם לבלתי יעזו איש מהם לתת לראש הגולה שהוא כבוד מושלים ולברכהו בבית הכנסת, ויהיו בעדת אשר נאמנה רוחם עם ראש הגולה וימאנו לשמוע בקול הצבור ויגישו עצמותיהם לפני הרמב"ם ז"ל ויגזור אומר, כי אם הנזירים המה רוב הצבור אז על המעוט לשמוע בקולם מפני דרכי שלום אבל החרם אין בו שום ממש לאותם שלא קבלוהו עליהם בלב שלם ובנפש הפצה, כי אין בכח הצבור לגזור דבר בחרם אלא"כ שיש אסור בדבר זה מכבר באופן שהעובר עליו חייב נדוי. אבל צבור שהחרימו על דבר הרשות אין חרמם הל' אלא על מי שרצו בהרמם וקבלוהו עליהם, ומי שלא רצו בו אעפ"י שכבר נהגו אסור בדבר מפני שמעו לחשוב שאינם רשאים להוציא עצמם מן הכלל כיון שנודע להם טעותם הרי הם עושים כחפץ לבם ואין שום חרם הל' עליהם.

ובימי הרשב"א ז"ל שערוריה נעשה בישראל, כי החלו המתפלספים לקצות בנטיעות תורתינו הקדושה ויזאילו לבאר ספורי התורה ומשפטיה בדרך האליגוריה, לאמר: אין דברי התורה כפשוטם כ"א אך רמזים המה למושגים פילוסופיים, ויהודי אלכסנדריה מוקץ ימי הבית השני דרכו גם המה בדרך הזה וילכו תועה ויפרקו מעליהם עול המצות המעשיות ויאמרו אך משלים המה וייראו מאוד שלומי אמוני ישראל אשר בספרד וצרפת פן כמקרה הזה יקרה גם את בני דורם, ויתחזקו ויגזרו על בני דורם לבלתי יפנו אל האילולים האלה מעשי ידי הדמיון ולא יוסיפו לגלות פנים בתורה שלא כהלכה, והאיש אשר בשרירות לבו ילך לבלתי שמוע אל הנזרה החיה ורבעה בו כל האלה הבתובה בתורה ויבדל מקהל ישראל. ויוסיפו עוד לשים משמרת לגזירתם כי ראו בעיניהם כי ההתחכמות של בני הנעורים במרם שהתחוללה דעתם עליהם ונתבשל שכלם כל צרכו מביאה לידי דעות מוטעות וקציצה בנטיעות רח"ל. ויגזרו על כל הנערים לבל יתינו לשלוח ידם אל עין הפילוסופיה והכמט מעשה בראשית במרם עברו עליהם חמש ועשרים שנה, וגם הגזירה החיה גזרו בחרם, אפס כי סגנונו לא כסגנון החרם הראשון, הראשון איש מפיו תאכל וגחלים ילהמו ממנו, והשני רבו דבריו משמן זהות מארות וקללות אנו שומעים דברי מעם.

והנה מאז ועד הימים האלה כל משך ימי הבינים השתמשו הקהלות בכח החרם לגזור פריצות הדת וגם לסדר עניני קהלתם ביחוס להנהגתה ועסקי ממוניה ופרנסותיה ושמירתה מן המזיקין, ואם באנו לספר הדברים בפרט וארכו מאוד לא לפי עניננו, לפיכך נתפשט נא אך בסקירה כללית ונבאר כל מיני הגזרות למיניהן.

הגזירות שתיים הנה: דתיות וגמוסיות, ובהדרתיות שלשה מינים. א) חזק אסורי תורה ומצותיה שנתרופפו ע"י חרוש הכרית כגון כתב האמנה שחתמו עליה עולי הגולה בימי עזרא לשמור את השבת, ודוגמתו בימים האחרונים גזירת החרם של הרמב"ם על הנשים אשר לא המהרו לבעליהן

מבוא

לבעליהן כרת, וגיורת הרשב"א הראשונה שלא לגלות פנים בתורה שלא כהלכה. (ב) גיורת אסורים ותקנות חדשות משום סיג וגדר אם להדת בכללה ואם לפרט אחד מפרטי מצותיה כגון דיני מוקצה גיורת י"ח דבר ותקון ערובין ונמי"י ודוגמתה בימים האחרונים גיורת הרשב"א ז"ל השניה על בני הנעורים בדבר למוד החכמות. (ג) גיורת אסורים ומצות חדשות אשר תכליתם לשים זכר להסדי ה' כדי שיכירו לו טובה ולמשפטיו אשר עשה כדי להכניע הלב לתשובה, כגון קביעת ימים פורים וחנוכה ודברי הצומות וזקתם, ומכלל זה גם גיורת יהושע לאסור בנין וריחו, וגיורת צומו של שאול ביום נצחונו.

ובחנמוסיות שני מינים. (א) מדיניות המתיחסות אל הנהגת הצבור ככללו והתיחסותו אל הצבורים וזולתו אם יהודים ואם גוים, כגון מנוי השופטים והשתדלנים והמלת המסים אשר למלכות ואשר לצרכי העדה והעניים. (ב) אזרחיות: הן הנה תקוני הלכות קבועות לסדר התיחסותם של בני העדה קצתם לקצתם כגון תקוני נוסחי השטרות ודרכי הקנינים והלכות נזקי שכנים ודרכי המשפט ואופני ברור האמת ע"י עדים ושבועות וסדור דיני הירושות, בכל אלה דיני התורה מועטים וכאז החכמים שבכל דור ודור ושגרו וגרעו והוסיפו עליהם לפי צורך זמניהם, כי דיני ממונות נתנו לתשנות מטעם הפקר ב"ד הפקר. ואם נתן כח "הפקר ב"ד" גם לבתי דינים בזמנינו יבואר להלואה.

ואתה הקורא הוקר שים לבך להכללים האלה כי עוד
נשוב נדבר בהם, אך עתה עלינו עוד לבאר תולדות

חרם העונש

הראשון שנגזר עליו החרם הזה היה הנחש שהסית את חוה לשלוח ידה לעץ הדעת ויעבור על לפני עור לא תתן מכשול. השני היה קין שהרג את הבל אחיו בסתר, כדכתיב: ועתה ארור אתה וכו' נע ונד תהיה בארץ. והשלישי היה כנען בן חם שהקל בכבוד אבי אביו ונתקלל. ואלישע קלל בשם ה' את הנערים אשר התקלסו בו כי כזו תלמיד חכם ואבי האומה. ודוד המלך קלל לאלה אשר הלשינוהו אל שאול ויאמרו להכותו בסתר וגם גרשוהו מהסתפח בנחלת ה' אותו וכל סיעתו וימנעו את הרבים מעשות מצוה. וברק ודבורה החרימו למרוז בהפרשו מן הצבור ולא בא לעזרת ה' בגבורים. ועזרא הבדיל מקהל הגולה את אלה אשר הזמינם לכות דינו לבוא במשך שלשה ימים ולא באו. ועקביא בן מהללאל נתנדה על מאנו לבטל דעתו מפני דעת רוב חכמי הסנהדרין. ור' אליעזר בן הורקנס אף הוא נבדלו ממנו חבריו בגלל עמדו על דעתו כנגד רובם של החכמים. ותודם איש רומי כדאי היה להתנדות על ביוון קדשים ולא נדוהו מפני שאדם גדול היה וכונתו היתה רצויה. וחזין מאלה הרבה נתנדו והרבה בקשו להתנדות בימי חכמי התלמוד ממי שעברו על אחד מכ"ד דברים המנוים למעלה כמבואר בגמ' הגיגה ובירושמי ויארך ספורם. אך מכללם אנו רואים כי הרבו בימים האלה להשתמש בכח החרם לעונש קשה ביהוד את המורדים והפושעים המקילים ראשם בחכמים ומולוים בתקנותיהם וגיורתיהם, כי כפי הנראה רבו בימים האלה זוחווי הלב ופורקי עול ויתחזקו כנגדם נוצרי התורה, הם תלמידי החכמים שבדור ויבנו על תורתנו דיק וסוללה וישימו עליה משמר וישליכו אבני בליסטראות וחצי מות על כל אלה אשר אמרו לנשת אל החומה ולפנוע בכבוד שומריה אפילו פניעה כל שהיא, כי עת מלחמה היתה להם אשר כל זלוול קל בחוקיה כחמא משפט מות יחשב אז, וכביז היו מן החכמים שנשתבחו שלו נדו אדם מעולם, לאשר באמת החרם נשק מסוכן מאוד כל הרגיל בו לא ינקה מעול, חרב פפיות הוא אשר על נקלה תפציע יד מניפה אם לא כיון לבו לצרף מחשבתו כזהב וליחד מעשיו כולם לשמים. ותולדות הימים גם הנה תנדנה כי אם הרבה

החרם לגדור פרצות בישראל ויהי סתרה על חכמיו לבלתי יושם לעפר כבודם, כמו החרמות שהחרימו להקנאים שפגעו בכבוד רבינו משה בן מיימון ז"ל כן גם הרבה לפרוץ פרצות בעם וחציו מחצו לב יקירי האומה ומבכרי בניה כהרב רמח"ל והר"י אייבשיץ ז"ל, ומי יודע כמה תמימים אומללים נפלו שרוד לרגלו מבלי אשר יצא שמש ויכוסה בחשך. גם אמנם לא תמיד תפשו בנשק החיא ידי קנאים אמיתים אשר צדקו או אמרו בלבם אשר צדקו בהשתמשם בו, כי גם הרבה רודפי שררה ואוהבי קטגוריא לקחו להם הקרנים לנגוח בהן צאן קדשים ותרב המהומה בישראל. וע"כ לא יפלא איפוא בעינינו בראותן כי בכל דור ודור התקוממו הקהלות לשים גבול להכה הנורא ההוא ויאסרו ידי רבניהם לבלתי השתמש בו בלתי אם בהסכם טובי העיר, אלא שלא הצליחו, והדברים ארוכים ויוצאים מענינינו.

(ד) שלשת מיני חרם הללו ממי יצאו למי יבאו ותאי שמושיהם.

"חרם המקובל" להיותו אך שבועת כטוי לפיכך דינו דין שבועה, כל נפש מישראל מבטאהו בפיו לקיים או לאסור על נפשו כל מה שירצה אם בדבר מצוה ואם בדבר הרשות, ואינו חל אלא על נפשו ממש ולא על אחרים ואפילו על בנו ויוצאי הוציו (כלומר אינו חל עליהם בתור שבועה אבל חל עליהם בתור חובת כבוד הורים ומשום אל תמוש תורת אמך אם נושאהו הוא דבר שיש בו משום דבר מצוה וסיני לתורה), התרת החרם אף הוא כהתרת השבועה: על פי חכם בפתח וחרטה, אלא שבמקום מצוה אין חכמים נוקקים להתירו.

"חרם הנזור" להיות גדרו אך המרצת הנזרה לפיכך אין לנו עסק עמו בלתי עם הנזורה עצמה, ויש לנו לחקור בה חמש חקירות.

- מהות הנזרות וגורמיהן.
- מה המה מפריעיהן.
- מה המה מבטליהן.
- מה משפט העובר על הנזרה.
- ולמי המשפט לנזור גזרות על הצבור.

ונאמר בחשובות החקירות הללו:

(א) מהות הנזרות: הנזרות שתיים הנה למיניהן: לשעה ולדורות.

לדורות כיצד? בכל מקום שאתה מוצא חברת בני אדם האומרים לשבת יחד בשלוח ולהתכונן בתור אומה שלמה אי אפשר להם שלא יקבעו ביניהם חוקים ומשפטים קיימים המסדרים את יחומי הפרטים איש לרעהו ולהכלל כולו. ואולם חבה יתירה נודעת לעם ישראל שהקב"ה מלך המשפט נתן תורה לעמו ויחוק למו חוקים ומשפטים צדיקים לא לבד אשר יעשה ואשר לא יעשה האדם ל חב רן כי אם גם אשר יעשה ואשר לא יעשה האדם לנפשו וחי בהם בעוה"ז ובעוה"ב, והחוקים האלה כמחוקקם עדי נצח יכוננו ולא יעברו, לפיכך צוה השי"ת לאמר: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו. והנה לפי שהחוקים הללו אינם עשויים להשתנות לעולם לפיכך אינם לפי רובם אלא כללים כוללים שנמסרו לבית דין שבכל דור ודור להשתמש בהם בפרמיהם לפי ראות עיניהם, דרך משל: מצות עשה מן התורה להתפלל ולא קבעה זמן ולא קבעה נוסח וכאז חכמים וקבעו "יה ברכות ושלשה זמנים ביום. כתיב ואמלת ושבעת וברכת וכו' מכאן מצות עשה לזכור הסדי השי"ת

שעושה

מבוא

שעושה עמנו בכל עת ולהודות לו על כל מה שהנאנו לפיכך תקנו חז"ל ברכות והודאות והלל וגר חנוכה ומקרא מגולה. מצות עשה לשום משמרת לחוקי התורה שלא יבאו בהם פרצות שנאמר ושמרו משמרת עשו משמרת למשמרתי, וע"ז סמכו חז"ל לקבוע חוקים וסיגים כגון דיני שניות ומוקצה ושבות וכיו"ב. מצות עשה מן התורה ועשית הישר והטוב, וסמכו ע"ז דיני בר מצוה ושאר חוקים דכים הנכנסים בכלל ההוא, ועוד הרבה כללים כיו"ב, וכל אלו המה מצות שעיקרם מן התנ"י ופרטיהם מדברי סופרים.

ולשעה כיצד? אין לך אומה ולשון שלא תבאנה לפרקים פרעות בסדריה אם לרגלי מקרה ותמורות פתאומיות כגון רעבון ומלחמה או לרגלי קבוצין מקרים רבים אשר התנבכו בהמשך הימים לאט לאט ויהיו לחומרי רקבון אשר עלו כעש במדות העם ומוסרו ויעשו בו פרצות, ובהיות האומה בפרק כזה תקוני-שעה דרושים לה למען העלות ארוכה להמחלה, התקונים הללו בשתי דרכים אם להמריץ חוקים קבועים וישנים שנתרופפו בידי העם ולהכביד ענשם ביתר מכדי המדה כמאמר רב"י: שמעתי שבת דין מכין ועונשין שלא מן הדין וכו' ואם לקבוע חוקים חדשים ואסורים חדשים אשר בכחם לגדור הפרצות ולהביא היום החדשים בעורקי האומה, והן הן מקצת גזירות שבש"ס שאעפ"י שלא נאמר בהן זמן מ"מ חזותן מוכיח עליהן שהן גזרות שהזמן נרמן, וזהו מה שאמרו בירושלמי סוף ברכות אל תבזו כי זקנה אמר. אמר ר' זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד ונודרה.

ב. מפריעי הגזירות: הנה אמרנו כי בפרוע פרעות בישראל רשות להצבור לקיים על נפשם גזרות ואסורים חדשים למען לגדור הפרצות, אבל אין הרשות ההיא רשות מוחלטת כי תלויה היא בשני תנאים גדולים, ביכולת הצבור לעמוד בהגזרה ובחפצם לעמוד בה, וחז"ל הרמב"ם ז"ל (הלכות ממרים פ"ב ה"ה) ב"ד שנראה להם לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן או לאו, ולעולם אין גזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ע"כ, ומדחכפיל הר"מ ז"ל דבריו ואמר: ולעולם אין גזרין וכו', הרי אנו שומעים שהכלל הזה אין לו יוצאים ואפילו אם הגזרה נחוצה מאד מאד מ"מ כיוון שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה אין גזרין אותה, ובהלכה ו' כתב: הרי שגזרו ב"ד גזירה ודמו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה ואחר שגזרה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואין רשאים לכוף את העם ללכת בה ע"כ. הרי שמענו מזה כי מלבד היכולת של הצבור גם חפצו לעמוד בהגזרה דרוש מאד לקיומה, אלא כיון שאי אפשר לשאול פי הצבור קודם הגזרה כמו שיתבאר לחלן הרי הגזורים סומכים עצמם על החסכם הבא אחרי כן, וסימן זה הוא בידם אם נתפשטה הגזרה בין רוב העם הרי הצבור מסכימים עליה והיא מתקיימת, ואם לאו הרי אין דעת הצבור נוחה הימנה ומתבטלת, וכתב מרן הכ"מ ז"ל וחז"ל: הרי שגזרו ב"ד גזרה ודכו וכו' נ"ל שלמדה (הר"מ ז"ל להך הלכה) מדאמרינן באין מעמידין אהא דשאל ר"י את ר' יהושע מפני מה אסרו גבינת עכו"ם אמר עולא כי גזרו גזירה במערבא לא מגלי טעמא עד י"ב ירחי שתא דילמא איכא אינש דל"ס ואתו לזלוזלי בה. ואם איתא שב"ד יכולים לכוף שתתפשט מאי איכפת לן, דמאן דמזלוזל בה יכפוהו ב"ד, אלא משמע שאם יפקפקו בה ולא פשטה אינם רשאים לכוף את העם ללכת בה, עכ"ל. (הערה: לפי הכלל ההוא נראה שאין לגזור גזרה על הצבור בחר"ס, כי אין לך ספיה גזירה מזה כמו שכתב הרא"ש ז"ל בפ' החובל סימן ב' ז"ל: כיון דמשמתינן ליה הרי זו כמה דנקטינן בקופסיה עד דלישבקיה לגלימא כו', ולא יפלא איפוא למה אמר יהושע בנין ירחו בארוה ואיכבה גזר שאול תענית בארוה, כי שני אלה דברים שרשים שאין מקום בהם לחשוש שמה לא יוכל רוב הצבור

לעמוד בהם, ואע"פ שמצאנו לחז"ל שגזרו שני דברים בארור והם: למוד חכמת יונת וגדול חזירים אך הראשונה לא היתה באמת אלא גזירת-שעה, כדמשמע מלשון הברייתא (ב"ק פ"ב) באותה שעה גזרו וכו', ולפיכך היו זקוקים לגזירה שנית בפולמם של שיטום, ואולם גזרת גדול החזירים שאסרה לדורות אין עיקר מעמדה משום מעשה שהיה אלא משום שחזירים היוקם מצוי בכלים רעים דמשמתינן לבעליהם עד שיוסקו היוקם, כמבואר ברמב"ם ד"ס"ה מהלכות נזקי ממון, וכדמשמתינן לכל שאר הגורמים בנזקין כגון המוכר שדהו לגוי על מצר חבירו, וכל אלה בכלל: ארור משיג גבול רגהו כמו שבארתי למעלה. ועל מה סמכו חכמי הדורות שלאחר התלמוד לגזור גזרותיהם בחרם יתבאר להלואה).

ג. מבטלי הגזרה: רבים אשר דברו בפניה זו ובפרט הגאון הרצ"ה ז"ל בספריו היקרים "תורת נביאים" ו"משפט ההוראה", ואני איני בא אלא כמעמר אחרי הקוצרים ואהיה מונה כללים כללים אשר אם יתבונן בהם המעיין ימצא חדשות רבות אשר על פיהן יצא אי"ה בשלום מן המבוכה הוזה שתעו בו רבים וילכו עקלקלות.

כ. לר א: אין נזרה חלה על הצבור בתור גזרה קיימת שאי אפשר לבטלה אלא"כ השלימו בה הגזורים ארבעת התנאים המבוארים בזה: 1. שיהיו הגזורים בית דין הגדול שבכל ישראל שממנו הוראה יוצאה לכל העולם, וב"ד זה הוא ב"ד של שבעים ואחד שישבו להם בלשכת הגזית, ואע"פ שלאחר שגלו עשרה גלויות תש כחם בכמה דברים, כי נוטל מהם הזכות לדון דיני נפשות במיתה, וזקן ממרא שהמרה עליהם אינו נדון בחנק, מ"מ לענין גזירת חוקים ועשית תקנות כחם במקומם עומד גם אחר שגלו, כמו שמצאנו לסנהדרין שביבנה ושבושאו ושבתבריא שגזרו כמה גזרות ותקנו כמה תקנות לישראל וביחוד תקנת סדרי המועדות והעבורים, ואולם מתנאי בית דין זה שיהיו כל חבריו מוסמכים זקן מפי זקן עד משה רבינו עה"ש או לכה"פ שיהיו מוסמכים עפ"י כל חכמי ישראל שבכל העולם כשמת הרמב"ם ז"ל ה"ם פ"ד הי"א, והנה מספר שבעים ואחד אינו די אלא בזמן שהיתה ישיבת הסנהדרין קבועה ותהי להם המשרה בפועל ממש, אבל מיום שנתבטלה הישיבה הקבועה אע"פ שהכמים מוסמכים עדיין היו בעולם, מ"מ לא היה בכח מקצת מהם להתאסף יחד ולקבוע עצמם לבית דין גדול אע"פ שהיה מספרם שבעים ואחד, כי אם אך או שם ב"ד גדול נקרא עליהם בהתאסף חכמי ישראל המוסמכים שבאותו הדור כולם ביחד עד שלא נשאר אפילו אחד הראוי להוראה (כלומר: סמוך) שלא נכנס בקהלם כמבואר בפרוש המשניות להרמב"ם ז"ל שבת י"ג: 2. שיהיו באותו מעמד שגזורים בו הגזרה חברי בדה"ג כולם: שבעים ואחד זקן אין נגרע, ומשבטלה הישיבה הקבועה, עד שיהיו מספר כל חכמי ישראל משלם) ולא יהיו בהם אחד שיאמר: איני יודע, או שיהא שותק, אלא שיהיו כולם עונים דעתם מפורש אם להימין או להשמאל, ומי שיאמר דבר לא יוחיחוהו כ"א שישמעו דבריו בנחת וישיבו לו עליהם כהוגן, וזה מה שנקרא היום: חוק חרות הדבור, ואך אחרי שגמר המשא והמתן בין החכמים כולו ואין עוד דבר בפי זקני בית הדין לחדש יעמדו למננין ויכריעו המרוכזים כנגד המעומים. 3. שיתישבו הגזורים בדעתם היטב לא לכד בכחינת נחיצת הגזרה החדשה ותועלתה כ"א גם בכחינת יכולת הצבור לעמוד בה, כי זהו יתד גדול אשר עליו היא תלויה. 4. שגם אחרי הגזרה לא יכופו את היחידים לקיימה בטרם נתברר להם שכבר פשטה בקרב האומה בפועל ממש, דהיינו שנושאה הוא מן הדברים המצויים לבוא לידי העם ורוב הצבור אינם עוברים עליו ואינם מפקפקים בו, אבל אם הדבר בספק אם נתקבל או לא נתקבל, כגון ב"ד שגזרו גזרה שלא ישמעו בקול מנגנים בכלי שיר אפילו בסעודת מצוה ולא היה אדם שעבר על מצותם אלא שבדקו ומצאו שלא היו באותה העיר ובימים האלה לא מנגן ולא כלים, ככגון זה לא נחשבה הגזרה למקובלת, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בס"פ י"א מהלכות שחיטה

בענין

מבוא

בענין כלב שנמל הריאה קודם בדיקה כותרת הכהמה , ואין בזה מנהג , כי דבר שאינו מצוי אין בו מנהג , וכן כתב הריב"ש בתשובה סי' תס"ג לענין מנקת חברו , כי אין לומר מנהג בדבר שאינו תמודי , ואחרון אחרון חביב הוא הפר"ח שכתב "בדיני מנהגי אסור" שלו דבמידי דלא שכיח לא שייך מנהגא , ע"כ , א"כ הוא הדין גם כגזרה קודם שנתפשטה בפועל ממש שאין להשבה למקובלת ואין לכופ את היחידים לקיימה .

אלה המה ארבעת התנאים אשר אך בהקלאותם יש כח ועצמה להגזרה , ואולם אם לא השלימו הגוזרים אחד מהתנאים האלו , אם לא השלימו אחד משני התנאים הראשונים הרי הגזרה קיימת אך יש כח אפילו לב"ד קמן לבטלה . (וזה מה שאמרו בעדיות פ"א מ"ח : למת מזכירים דברי היחוד בין המרובים ? שאם יראו ב"ד דברי היחוד ויסמוך עליו , עכ"ל . כונתם בזה , שמאחר שמוזכרים דברי היחוד הרי זה סימן מובהק שלא היה נמנה עם המרובים , דאל"כ לא היה רשאי לחלוק עליהם מבלי שידגיגוהו דין זקן ממרא , ולפיכך יש לב"ד אחר אפילו קמן לסמוך עליו אח"כ מפני שכל גזירה שלא נגזרה כמנין שלם אפשר לבטלה) . ואם גרעו אחד משני התנאים האחרונים אין בהגזרה שום כח ממש מפני שגזורה שלא כהלכה ואין אלו אלא בית דין מועים הפוסעים על ראשי עם קודש שכל מעשיהם תוהו והבל .

כלל ב : גזרה שהשלימו בה ארבעת התנאים האלה והיתה תכליתה סיג התורה בכללה , ועדיין תועלתה עומדת וגורמיה קיימים והרי היא מקובלת ורצויה בעיני רוב העם כמאז כן עתה , אע"פ שלכתחילה לא נגזרה אלא לצורך שעה (כגון הגזרות הקיימות עוד משל י"ח דבר המנויות בירושלמי שבת בשם רשב"י) אין שום ב"ד יכול לבטלה ואפילו גדול כחכמה ומנין מב"ד הגוזרים , ולא זו בלבד אלא אם גם שנתרופפה מאליה בידי העם , אך כיון שטעמה לא בטל ותועלתה מכותרת מצוה לבית דין הדור לגזרה שנית ולקבוע בה מסמורות כמו שמצינו בכמה גזרות שנתבטלו וחזרו וגזרום .

כלל ג : גזרה כללית שנגזרה לסיג התורה בכללה ובטל טעמה , וגזרה פרטית שנגזרה לשם סיג מצוה פרטית ולא בטל טעמה . אם עדיין רוב הצבור עומדים בהם ואינם מפקפקים , אמנם שאפשר לבטלן אך רק על פי ב"ד גדול מב"ד הגוזרים כחכמה ובמנין , ולפי שמת הרמב"ם ז"ל בהלכות ממרים פ"ב ה"ג דכל דבר שנגזר כמנין שבעים ואחד אין לך מנין גדול מזה ואינו בטל עולמות , אין מקום לכלל זה אלא בגזרה שנגזרה לא כבית דין הגדול קבוע אלא בכדה"ג ארעי שנתאספו בו חכמי ישראל כולם .

כלל ד : ישנם תנאים אשר על פיהם אפילו ב"ד קמן יכול לבטל גזרת הראשונים גם אם השלימו ארבעת התנאים המכוארים למעלה , ואלו הם : (1) התרופפות עם בטול הטעם . (2) בטול הטעם בלי התרופפות . (3) טעות ב"ד הגוזרים בעצם הגזרה . (4) טעותם בתועלתה . (5) התהדשות סבה גורמת הכטול .

כיצד ?

גזרה שבטל טעמה ונתרופפה בידי העם אע"פ שהיא מהגזרות הכלליות , כגון גזרת שמן , ב"ד קמן מבטלה , כמו שמצינו לר' יהודה נשיאה שהתיר את השמן מפני ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין הגזרה ההוא פושטת בזמנו , ואע"פ שהיא מיי"ח דבר ועמדה לה לישראל כנפשותיהם אבל בלי ספק ראה שבזמנו לא די שנתרופפה אלא שגם חדל תועלתה ובטל טעמה ותהי בדבר שאין

גו רוח חיים שגם אין הפץ בו עוד, ויבטלוהו. (א"ה: כן נראה למעיין מלשון הרמב"ם ז"ל הלכות נמוס"פ"ב ה"ד ומין בעל כ"מ יפה כיון, ואע"פ שלא כן שיטת רש"י ז"ל אך האמת יורה דרכו כי מן הנמנע היה לר"י נשיאה לבדוק ולמצוא שלא פשטה גורת שמן בשום זמן מן הזמנים מיום שנגזרה עד זמנו, וע"כ לא בדק בלתי אם היא פושטת בזמן התוא ולא יותר).

גזרה שבטל מעמה אע"פ שלא נתרופפה אלא שהיא גזרה פרטית מבטלין אותה כמו שמצינו לריב"ז שבטל עמור שוקי ירושלים.

מעו הגזורים בעצם הגזרה, כגון אלו שנהגו אסור בבית שאן בהשכם אותה לא"י, או שמעו בתועלת הגזרה כגון אלו שאסרו למכור בשר בכור במקולין כדי שימכרוהו בזול, ואלו שאסרו לעשות מלאכה בחו"מ כדי שיהיה העם אוכלים ושותים ויגעו בתורה. הרי כל ב"ד יכולים לבטלה כמו שהתיר רבי את בית שאן, וכמו שבקש ר"א בר ממל להתיר מכירת בשר בכור במקולין ועשית מלאכה בחו"מ, אלא שלא מצא מי שימנה עמו כמבואר בירושלמי מ"ק פ"ב ז"ל: אלו היה מי שימנה עמי התרתי למכור בשר בכור במקולין, והתרתי לעשות מלאכה בחו"מ, כולם אסרו בשר בכור להשקל בליטרא לא כדי שיהיו מוכרים אותו בזול? והם מערימין עליו ומוכרים אותו ביוקר, כלום אסרו לעשות בחו"מ אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגעו בתורה, ואינן אבלין ושתין ופחזין. — נתחדשה סבה שגורמת הבטול אע"פ שמעם עצם הגזרה לא בטל ב"ד הדור מבטלים אותה,

בין אם הסבה נתהווה בעצם הגזרה שנתהפכה לרועץ ותהי לתקלה תחת תקנה, כגון אסור גרם טומאה וגרם אבוד לתרומה שהיה נאות מאד בזמן שהכהנים אכלו בתרומה ונקל מאד לכא תקלה על ידה בזמן הזה שאין בהן טהור (הערה: עיין בספר התרומות לה"ד בריך מגומיזיא בהלכות ארץ ישראל ז"ל שם: ואם הפרות לא הוכשרו דעכשיו התרומה טהורה ותרי אסור לאכלה משום דאין לנו הזאה — טוב להבשריה וזהפרישה בטומאה ויהסיקה לבדן וכו', ואם לא הוכשרה והיא כהורה טוב לקברה ולא יהננה בכדי פן ימצאוה ויאכליה, עכ"ל). ובין אם באה הסבה מן הצד כגון שיש סכנה בקיום הגזרה כמו בתקנת בתולה נשאת ביום ד', וז"ל הרמב"ם ז"ל שם ה"ד: ויש לב"ד לעקור אף דברים אלו (כלומר: אפילו גזרת סיג התורה בכללה) לפי שעה אע"פ שהוא קטן מן הראשונים שלא יהיו גזרות אלו חמורין מדין תורה עצמה שיש לכל ב"ד לעקרם הוראת שעה כו'. עכ"ל. והנה אמנם לא מצאנו להרמב"ם ז"ל שמתיר לעקור גזרה ממקומה אלא בתור הוראת שעה, אפס כי אין דין הוראת שעה בדברי סופרים כדין הוראת שעה בדברי תורה, שבדין תורה עברה השעת חזר הדבר לאסורו ככראשונה, ובדברי סופרים כיון שנדרשו נדרו עד שיבא כ"ד אחר לחדש הגזרה שנית, כמו שמצינו בירושלמי שביעית, שלפי שהתירו לזרוע במוצאי שביעית שדה שנמייכה בשביעית משום ארנונא לפיכך גם כשבטל המעם לא חזר הדבר לאסורו, מפני שכל עיקר שאסרו הוריעה במוצי"ש בשדה כזו הוא מפני הקנס ומדרבנן, ובכה"ג כיון שהותר לצורך שעה התירו במקומו עומד עד שיחזירוהו לאסורו שנית. וכן בירושלמי שבת פ"ב: בת ישראל שבאת להדליק מכהנת טובלת את הפתילה בשמן שריפה ומדלקת, רב הונא בשם ר' ינאי: שעת משלחת זאבים היתה והתירו ולא עמד כ"ד ובטל וכו', גם כזה לא חזר הדבר לאסורו מאילו מפני שאסור הגאה של כלוי לישראל בתרומה אינו אלא מדרבנן, עיין במ"ל פ"א מה' תרומות.

ואולם ראיתי בשטת מקובצת כתובות ג': ומשמע מדבריו דבשנשתנה הענין מכמות שהיה בשעת הגזרה באופן שאם היה ב"ד הגזורים חיים כהיום אפשר שהיו מסכימים ג"כ לבטלה, בכה"ג אין הדבר נכנס בכלל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו, ובל ב"ד רשאי לבטל את הגזרה לכתילה אפילו

מבוא

אפילו לדורות, ואין זה דומה לבטל הטעם שאין מבטלין גזרה כללית על פיהו, מפני שבבטול הטעם, אם כי סרה הסבה המחייבת הלא גם אין כאן סבה שוללת והדבר במקומו עומד, אבל בהתחדש סבה שוללת המחייבת בטולה של הגזרה פשיטא שיש לכל ב"ד לבטלה לצורך שעתו.

כלל ה' : גזרה שגזורה ב"ד שאינו ראוי לגזרה, כגון ב"ד פרטי או אפילו ב"ד של גדולי הדור אלא שאינם מוסמכים כמו בתי הדינים בזמנינו, אם גזרו לקבוע מסמורות באסור קיים ועומד, שמקילים העם ראשם בו, גזרתם גזרה. אבל אם גזרו להחמיר בדבר המותר משום סיג וגדר יש לחלק, כי אם פשטה הגזרה בכל ישראל הרי היא כגזרת ב"ד הגדול, כי כל הסכמה שהסכימו עליה כל ישראל הרי היא כדין תורה, ואם יבואו להתירה אי אפשר עד שיתירו כל ישראל ויסכימו להתירה כי הפה שאסר הוא הפה שיתיר. (הערה: כתב המהרש"ל בתשובה סי' 1' דאין שייך להתיר בפתח וחרטה אלא מה שנהגו מקצת החמון (שאסרו משום לא יחל דבר) אבל מה שנהגו כל ישראל וקבלוהו עליהם אי אפשר להתיר, דאסרו של זה הוי משום דבר שנאסר במנין שצריך מנין אחר להתירו ואי אפשר לקבץ כל הגולה כאחת להתירו ואך יבוא מקצת העם להתיר בהרמה אסור שנאסר לכל ישראל ע"י סבה שפגעה באותו מקצת לבדו, עב"ד. ואנו שומעים מהם שתיים א) שמנהג שנהגו בו עיר אחת או מדינה אפילו מקצת אותה העיר או המדינה יכולים להתירו לעצמם בפתח וחרטה, ב) דאם היה פוגעת סבה בכל ישראל הווקצת לפטל מנהג כללי מבטלים אותו). ואולם אם לא נגזרה הגזרה או שלא פשטה אלא בשבט אחד או עיר אחת, אין זו גזרה אלא מנהג ואין אסורו מטעם "לא תסור" כ"א מטעם "לא יחל דברו", כי כל מנהג הוא נגד והתירו הוא כנדר: על פי חכם בפתח וחרטה, וחל הוא גם על הנולדים אחר שהנהיגו המנהג מטעם: אל תמוש תורת אמןך, כלומר: מטעם חובת "כבוד הורים", מ"מ לא תהא התולדה המורה מאביה ולפיכך גם הכנים נשאלים על המנהג ומתירים להם כדמשמע מירוש' בעובדא דבני ביישן וכן דעת הרא"ש בפרק מ"ש ואליה הסכימו רוב הפוסקים, ואולם הפר"ח ז"ל כתב דהא דאמרן דאפשר להתיר המנהג ע"י חרטה מסתברא דהיינו אם כל העיר או רובה מתחרטים מאותו מנהג אבל היחיד אינו יכול לקבל התרה ואף אם התירו לו אינו מותר ואף אם הולך לעיר אחרת כל שדעתו לחזור לא פקעי מיניה חומרי המקום שיצא משם, עב"ל. והנה לא אבחד, כי לפי דעתי הסברה נותנת החפץ, דאם כל בני העיר מתחרטים אפשר דאפילו היתר ע"פ חכם אינם צריכים כמו חרמי הקהל דמתבטלים בהסכמה לבדה, ועכ"פ לא גרעי ממנהג שנהגו בו כל ישראל שאם חזרו בו הרי הוא בטל כמו שבארתי בהערה הקודמת; אבל יחידים או מקצת ממי שנהגו באסור אין מתירים להם בלא שאלה, אך בשאלה מתירים להם כי כל דבר שאין בו משום שמירת שלום הצבור בכלל, אין פרטי אותו הצבור תלויים זה בזה לענין חיוב קיומו, כ"א איש איש כחפצו יעשה לקבלו או לרחקו, וכשם שבשעת קביעת המנהג אין הרוב יכולים לבוף את המעוט לקבלו עליהם כדמוכח מדברי הרמב"ם ז"ל בתשובתו לענין קבלת רשות, כן גם אחר קביעת המנהג אם באו מקצת הקהל לשאול על נדרם אין מוחין בידם, אם לא שנאמר כי דין נדר זה כנדר שנעשה על דעת הרבים, כי מפני שצבור היו מי שקבלוהו עליהם הרי זה כמו שתלו חיוב קיומו זה בזה. ואולם אפילו אם נאמר כן, הא נוחא במוי שקבלו האסור בעצמם אבל בניהם כיון שכל חיובם הוא מטעם חובת כבוד הורים וקיי"ל דבאם שאלו התרה על המנהג כבר יצאו בזה ידי חובת כבוד הורים. אי"כ אפילו אם נדר אבותיהם היה על דעת רבים, הם יכולים לשאול עליו ולהתירו, האומנם בזה צדקן דברי הפר"ח ז"ל דאם אותם מי שלקחו ההיתר עדיין המה בעיר אסורים הם לנהוג היתר בדבר, דלא גרעו מתחולכים ממקום הפטור למקום האסור שנותנים עליהם חומרי המקום שהלכו לשם, ולא דמו למקצת שלא

שלא הסמיכו על האסור מראשיתו. מפני שבוה לא נעשה עדיין המקום למקום שנהגו בו אסור אבל אם כל בני העיר קבלו המנהג עליהם הרי נעשה המקום מקום אסור ואין הבא אל תוכו מחדש רשאי לנהוג בו היתר, ומה בינו לבין כן אותו העיר שהתיר נדרו? — אבל הן זה הבא לדרור במקום אסור שנותנים עליו חומרי המקום אין זה מטעם שגופו נתחייב בקבלת אסור זה, כ"א מפני לא התגודרו וא"כ אין חיובו בחומרי המקום אלא כ"ז שהוא בתוכו, ואם יצא מתוכו אפילו לפי שעה הרי הוא רשאי לנהוג היתר בדבר והוא הדין גם לאותם שלקחו היתר למנהגי אבותיהם, שאם יצאו מן העיר או אפילו אם הם בעיר אלא שאין כל אנשי אותו העיר נוהגים אסור בדבר רשאים הם לאמר: מעתה אנו כאותו סקצת שלא קבלו עליהם המנהג. עוד כתב הפ"ח שאין דין מנהג אלא לעיח אבל לא למשפחה, ואני אומר אם קבלה היא נקבל ואם לסכרא יש תשובה: הן דוקא במנהג שנהגו בו ראשי המשפחות הוא שחל גם על הנולדים מטעם: אל תמוש תורת אבך; אבל בעיר שיצאו ממנו ד"מ ראשי המשפחות וכניהם שאחזו באסור ובאו אחרים תהתייהם מה חובה תחייבם לאחזו במנהגי מי שקדמו להם? והנה הוא מביא ראיה לרבריו ממד עוקבא דאמר: אנא בהא מילתא כחלא לגבי חמרא לגבי אבוח, אפס כי אין מכאן שום ראיה, שהרי הברל גדול יש בין אם נהג אבי המשפחה במנהג זה לעצמו ובין אם הנהיגו במשפחתו ויורישהו לבניו אחריו, והא דאמרין בהולכים ממקום למקום שנותנים עליהם חומרי המקום שהלכו לשם, ומשמע מזה אפילו אותם שלא קבלו אבותיהם המנהג חייבים עתה לאחזו בו כי המקום גורם, הן כבר אמרנו שאין חיוב זה רובין על גופם של החדשים כי אם מפני: לא תתגודרו, באופן אשר כל זמן שאינם בעיר הזאת מותרים לנהוג בו היתר משא"כ בילידי המשפחות שקבלו עליהם האסור הרי האסור רובין על צוארם וככל מקום שהם הולכים אסורם עמם אם לא שיאמרו להשתקע במקום ההיתר.

¶ משפט העובר על הגזרה: העובר על הגזרה מכין אותו מכות מרדות, בד"א בגזרות קבועות, אבל העובר על גזרת-שעה, יש שמחייבים אותו מיתה כגון עבן שעבר על חרמו של יהושע ויהונתן שעבר על חרמו של שאול ואנשי יבש גלעד שהמרו פי הצבור ולא עלו אל המצפה. ואל תתמה אם גזרת-שעה חמורה מגזרה לדורות, כי אמנם כך היא המדה גם בכל הוקי אומה ואומה שבשעת חרם ממריצים העונשים על אחת שבע ודנים דיני מיתה אפילו על חמאים קלים, והם קוראים למשפטים האלה, משפטי שעת מלחמה. עוד יש הברל בין העובר על הדבר כשהוא כפני עצמו ובין החולק על החטא ומבטלו, הראשון הוא עברין, והשני הוא ממרא וחייב מיתה או נדוי, אך אין ממרא לאדם פרטי, כי כל מה שתהיה כונתו בעברו על הגזרה אם לתאבון ואם להמראה, אנו אין לנו אלא לשפמו אלא על פי מעשיו, והם אינם אלא עברה גרידא, אך השופט כי ימרה פי בדה"ג ויורה וידין לפי העולה על רוחו, דין מורד במלכות לו ואם המרה על בדה"ג במקומם חייב חנק ושלא במקומם מנדים אותו. והנה הפסד הקרי תלוי בשקול דעתם של מנהיגי הדור להעריכו עד כמה אפשר להראות פעולתו לרעה על כלל האומה, לפיכך יש מי שאומרים אשר אם רצו ב"ד למחול לזקן ממרא מוחלים לו, אך לא כך היא ההלכה מפני שמנויה וגמורה בסוד חכמי המדינה שכל קרי מה שהוא הפסדו רב מאד ואי אפשר להעריכו ע"י בני אדם.

¶ למי המשפט לגזור גזרות על הצבור? תשובה: המשפט הזה אך למי שיש לו זכות שלטון על הצבור, וזה השלטון יוצא לשנים: לכה "מחוקק" וכן "שבט". הכה הראשון הוא המסדר היי האומה הקבועים ע"פ חוקים כוללים וקבועים. והכה השני הוא הכה המנהיג את האומה בפועל

מבוא

בפועל בכל עת ובכל שעה ע"פ מצות ופקודים פרטים ומקריים שנוצרו לצורך השעה, ונקרא הכח ההוא כח "השבת" מפני שמוחתו לשמור על חוקי התורה ושלום הארץ שלא יפרעו בהם פרעות בתירתו חוקי שעה הדרושים לכך ובאמצעות הכפיה והעונשים, והרי הוא דומה לשבת הרועים אשר בו ינהל הרועה את עדרו להרביצם במרעה שמן היום כאן ולמהר במקום אחר הכל לפי צרכם וגם בו יסר את הצאן המורדות הפורצות הנדרים לבוא בשדה אחר כי ישבו למרעיתן.

והנה לפי יסודות תורתנו הקדושה אין שלטון באדם בלתי אם לדי לבדו שהוא אדון כל הבריות ולו הממלכה והמתנשא לכל לראש לפיכך ראוי היה שלא יהיו בני אדם נוזרים גזרה על הצבור אלא ע"פ הצבור עצמו ובשאלת פיהו ואמר הן, כי גם הצבור בכללו זכות שלטון מבעי לז על פרטיו כפי מה שבארנו בפ' ג', אבל מפני שמסבת שגווי הדעות וחלופי המדות והמונחם שכבני אדם וממקומי יושר הלב שביניהם כמעט מן הנמנע הוא, שתהא אומה מתנהגת כסדר הזה, לפיכך בנוהג שבעולם שכל אומה ולשון תשים לה מלך אחד או סוד יועצים אשר תתן המשרה בידו או בידם המשרה הכפולה של "מחוקק" ו"שבת" והמה באים אפוא בכח הצבור עצמו שהמה בתור שלוחים וממלאים מקומו.

ואולם חבה יתירה נודעה לעם ישראל כי ה' הוא מלכו ומחוקקו, וכשם שנתן לו תורה ומצות כך העמיד לו שופטים ושומרים אשר ישפטו ואשר ינהיגו את העם בשמו ובכחו, ויאציל מכבודו על משה עבדו ועל שבעים זקני העדה וימסור בידם השלטון הגבוה מעל גבוה שבהאומה ובידיהם וביד כל בתי הדינים הגדולים של שבעים ואחד זקן הבאים אחריהם מסר הקב"ה את הכח לעשות שלטת בעמו לגזור גזרות ולתקן תקנות לדורות ולשעה.

והנה לכאורה נראה לומר כי גם ב"ד הגדול אין כחו לגזור גזרות על הצבור אלא בשבתו במקומו בלשכת הגזית דוק, כי בו דבר הכתוב באמרו: וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ד' אלקיך בו. ואולם חז"ל בספרי סרסו את המקרא ודרשוהו: וקמת ועלית לב"ד שבלשכת הגזית ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט וכו' לרבות ב"ד שביבנה, ועשית ע"פ הדבור אשר יגידו לך מן המקום ההוא וכו', ושמרת לעשות ככל אשר יורוך אזהרה לממרא פי ב"ד שבלשכת הגזית, ע"פ התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, עשה ולא תעשה לשמוע בקול ב"ד שביבנה ולא לסור מדבריהם, והאיש אשר יעשה בודון בלתי שמוע וכו' זה עונש ממרא פי ב"ד שבלשכת הגזית. מכל אלה שמענו אשר גם לב"ד הגדול שביבנה כח מחוקקים אלא שאין חיוב מיתה להמראתם; אבל אך לב"ד ההוא שאע"פ שאינו יושב במקומו עכ"פ הוא ב"ד הגדול שבכל האומה וגבוה מעל גבוה שומר וממנו ההוראה יוצאת לכל ישראל, אולם שאר בתי דינים אפילו מן המוסמכים ואפילו מן היושבים בחיל ובפתח העזרה רשות להם להורות הוראה ולדון דינים ע"פ החוקים הערוכים ושומרים מכבד, וכן להורות הוראה לשעה במקומם הפרטי שאין למדון מהם למקום אחר ולשעה אחרת וכן לכוף את העם בכל מיני הכפיות המסורות בידם ללכת באלה החוקים ומכ"כ בחוקי התורה הקבועים לדורות, אבל לא מצאנו שיש כח לב"ד פרטי לחדש תקנות קבועות אפילו לעירו שיהי להם קיום לדורות.

מיום שבטלה הסמיכה בישראל אע"פ שעוד נמצאו הישיבות הגדולות שכל ישראל פונים אליהם לדרוש הוראה מ"כ כח מחוקקים לא היה להם עוד ויחדלו מלגזור גזרות ולתקן תקנות קבועות, ואם בעין פקוחה תחפש בכל הש"ס לא תמצא אפילו גזרה אחת שנתחדשה בבתי דינים של בכל (חז"ן

משבועת היסוד (שחיא בדבר שבממון) כי לא היו מוסמכים אבל בתי דינים הללו אם אמנם כח מחוקק נוטל מהם כח השבט עדיין נשאר בידם כי עוד שריד לבית דוד היה אתם הוא ראש הגולה מזרע דוד המלך ע"ה שזכה בכח שלטון מאבותיו, וע"כ הוא ובית דינו היו דנים דיני קנסות ודרו את העם בשבט ולכת בדרכי תורה ומצוותיה וידונו לפרקים את הממרים בדין קשה מאד שלא בדין תורה כי קציצו אברים ועורו עינים אך כל מעשיהם לא היו אלא בתור הוראת-שעה שאין למדין ממנו ותהי משרת ראש הגולה משוכה עד סוף ימי הגאונים ז"ל, ואולם גם אחרי נפלה לא חדלו בתי הדינים שבכל דור ודור להיות דנים בין מיתה בין ממון בין כל מיני עונש אפילו שלא בדין תורה אם רואים שצורך השעה הוא שהעם פרוצים בעברות, ודעת הר"ן ז"ל שבאמת אין הכח הזה לכל בתי דינים כי"א דוקא לבית דין שקיבל רשות מממשלת הארץ לרדן בכמו אלה, אך אין כן דעת רוב הפוסקים כי לפי דעתם כל ב"ד הגדול בדורו לו המשפט לעשות שלמת בעם ד' וז"ל הרשב"א ז"ל בתשובה רואה אני שהברורים רשאים לקנוס ממון או לענוש עונש הגוף כפי אשר יראה להם וזה מקום העולם שאם אתם מעמידין הכל על הדינים הקצובים בתורה נמצא העולם הרב שלא הרבה ירושלם אלא מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה מכ"ש הוין לארץ שאין דנים דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצים גדרו של עולם ונמצא העולם שמש וכו' וכל מקום ומקום דנים לעתים לגדרו את הגדר וכו', וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואים השעה צריכה לכך ליסר השוטרים והנערים המטים עקלקלותם, עכ"ל. והנה אמנם הרשב"א ז"ל וכל הגלויים אליו מהפוסקים תולים עצמם במאמרו של ראב"י שאמר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין וכו' ומעשה באחד שרכב על סוס וכו', ואולם הלא ראב"י לא אמר אלא שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין אבל עכ"פ ב"ד מיהא צריך דהיינו שיהיו מוסמכים מפי מוסמכים אבל בתי דינים שבמנינו אין שם ב"ד להם כלל ואיככה ישתררו על עם ה' ? והגאון המחבר רצה לומר שזה היה מתקנות בתי דינים המוסמכים האחרונים בראותם שהדורות הולכים ומתמעטים וסוף סוף תבטל הסמיכה מישראל והיו שלא יפרצו גרדי התורה ומוסדי הדת יחרסו עמרו ותקנו שיהא כח הכפיה גם לבתי דינים מומחין שאינם מוסמכים, והרי הוא כדוגמת התקנות של תקנת קביעת המועדים שלא ע"פ הראיה וחיתר כתיבת תורה שבעל פה שסמכו המתקנים על הכתוב עת לעשות להי הפרו תורתך. והנה אם אמנם דברי הגאון המחבר שיחיה ערבים ונעימים וראוים למי שאמרם, אפס כי לא הביא ראיה לדבריו וחידיש הוא שאם תקנה כזו נתקנה באמת בזמן מן הזמנים בל"ס שהיתה רשומה ניכר בש"ס, לפיכך נראה לי לאמר שעל כן נהגו בתי דינים שבז"ה להחזיק בשבט מפני שהאומה בכללה נדונה בעיניהם כנרדפת מאנשי בליעל פורצי גדר וכמו שניתן רשות לכל אדם לשפוך את דם הרודף כדי להציל את הנרדף כך רשות לגדולי הדור אשר פלס ומאזני משפט בידם לשבור זרוע רמה ולדכא רשעים האומרים לפרוץ פרצות בתורתנו ויקיום אומתנו, ולפי הנראה זו היא כונת הרשב"א ז"ל שהבאנו למעלה.

מכל האמור ראינו כי אפילו לדעת הפוסקים שנותנים לב"ד זמנינו כח שלטון, אין כחו אלא כח שבט אבל לא כח מחוקק ובכל זאת מצאנו לגדולי הרבנים גזורים גזרות ומתקנים תקנות לישראל כגון הרגמ"ה ור"ת והרשב"א ז"ל ולא עוד אלא כי קבעו בהם גם מסמרות החרם, והתמיה עליהם הלא בשתים כי עשו שררה בעם ה' ולא להם המשפט וכפאו את העם בחרם ללכת בניזירותיהן במרם כהנו לדעת אם הפין העם בהם וזה לא לפי חתנאי שמנינו בכלל א' מכללי מבטלי הגזרות.

ואולם במרם נשיב על השאלה ההיא נשימה לב שנות למיני הגזרות והתקנות המחלקותיהן

מביא

שמנינו בפרק שלפני זה, שמה בארנו שהגזרות והתקנות בכללן יוצאות לשתים, לדרתות ונמוסיות ולכל אחד מן הכללים האלו יש גם פרטים שונים. גם בארנו בריש פרק זה כי המשפט לגזור גזרות על הצבור יסודתו בכח השלטון והשלטון בטבע איננו אלא להקב"ה רבון העולמים גם להצבור בכללו, אלא שאין דומה כח שלמונו יתברך לכה שלטון הצבור, כי כח שלמונו ב"ה מגיע לכל מעשה בני האדם בכלל ובפרט ואפילו עד שיחה קלה שבין איש לאשתו, אך שלטון הצבור אין כחו אלא במה שנוגע לשמירת שלום הצבור בכללו אבל מהוץ להגבול הזה הדל כחו לגמרי ועל פועל אדם יחיד לא יצוה. כן נתבאר שתורתנו הקדושה כדבר שיש בו רוח חיים נתנה להצילה בנפש רודפיה בני בליעל וכ"ש בממונם.

והנה בתי הדינים שבזמנינו לאשר פסקה מהם הכמיכה, הלא אין כחם אלא כח צבור ולפיכך כחם יפה לגזור עלינו גזרות המתיחסות לשלום הצבור בכללו אם גזרות מדיניות או אזרחיות, כי למה יגרע כחם בזה מבח מחוקקי כל אומה ולשון שצותה אותם התורה על הדינים (*). וגם בגזרות דתיות, כי תראינה עיני ב"ד זמנינו פרצות בדת רשות בידם לגודרן מטעם מצילי נרדפת אלא שיש לפניהם אך שלש דרכים.

הדרך האחת, דרך חדוש הברית, והוא שגדולי הדור בראותם מצוה רופפת בידי העם הרי הם עומדים ומשיבועים את העם בשבועת האלה לשוב ולהחזיק בה בכל פרמיה ודקדוקיה ולקבוע בה מסמורות, וממין זה הרוב הרמי הרגמ"ה והר"ת כגון החרם שלא לקנות גנבות שנבנו מבתי כנסיות הנוצרים, דבר זה אסור תורה היא, כי גנבת עכו"ם אסורה מדאורייתא והקונה הגנבות הרי הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול שהוא ג"כ דאורייתא, אלא מפני שנמצאו בני בליעל שלא השגיחו בהאסור ויקל להם להביא גם סכנה עצומה על בני עמם ע"כ עמדו והחרימום, והוא הדין בגלוח המטבעות וחזויונים שהם גזל הרבים והוא הדין בדיון שנתמנה בכסף או בתקופה השררה, וכן חרם הרשב"א שהחרים למגלי פנים בתורה שלא כהלכה שעליהם נאמר דבר ה' בזה, כל אלה אינם אלא "חדוש הברית".

הדרך השנייה האוחזת בעקב הראשונה, היא הכבדת העונשים, והוא שמוטלים עונשי גדולים על עובר ברית המחדש אם שמנדים אותו או גם מלקין אותו ומענישים אותו ממון לפי הצורך

כך

(* א"ח: כח המהר"ק הא דטובי העיר בעירם יבולם להקן מה שיכלו היינו דוקא במסים ובאנוניות שבהם לרכי הצבור אך לא חלמי להוציא ממון מיחד זה ולתת לאחר, ואע"פ שאינו כדאי להעיד על האור כי טוב מ"מ לא אוכל להאפק מהחזיק בידו כנגד כל אלה אשר לא כמחשבותיו מחשבותיהם, ואע"פ לי עדים נאמנים את הגאונים ז"ל אשר נראה כי נתפרצו הדורות בהרמה יד רשע מפני שלא היחה חומת הקנסות עליהם עמדו ותקנו שהיו מגידים להחובל עד שיסיים את הנחבל כשעור קנס ששערו בלבם, (עיין רמ"ש פ' החובל סי' ז') ואם נאמר כי כח גם בידי ב"ד זמנינו להפקיר, א"כ למה לא תקנו משום אורח ששעה שידונו דיון קנסות בפשיטות? אלא ודאי שאין דין הפקר ב"ד אמור אלא ב"ד כמוריס דוקא, והא דמשמיקין ליה עד דפייסוהו אע"פ שזה כמו שכופים אותו לשלם, הן כך הוא הדין בכל ממון שאין אנו יכולים להוציאם בדיונים אם מלך משפט שמים יש זכות להחובע עליהם מגידים להנחבץ להוציא הגולה מה' כמו שמגדן לכהן טבח שליטו נותן מחותיו לכהן אחר, ואע"פ שמתאלו להגאונים ז"ל שהקנו להגזרות מעטלי דיתמי בחוב לכתובת אשה, הגה ח"ן זה מטעם הפקר ב"ד כ"ח מטעם שהוא הנאי שבממון כמבואר ברמב"ם פ"ז ז"מ' אשה ה"ח, וגדולה מזו כתב הרמב"ם ז"ל שם שאם לא כתבו צפירות בשטר לגבות ממעטלי ולא ידע המחייב מתקנת הגאונים ז"ל מחייבים בדבר הכרה אם להגבותה (להאשה) ממעטלי דיתמי לפי שאין כח בתקנת הגאונים שהיה דינה כדיון תנאי הכחובה מהקנות סנהדרין הגדולה עד שיוציא זה ממון מן היורשים, עכ"ל הרי שאין הפקר הגאונים הפקר ומה שכתב "מחייבים בדבר" ולא החליט לאמר ח"ן גובים מפני שאפשר לאמר שהמחייב על דעת מנהג המדינה מחייב כמו שאנו אומרים בקדושין: המקדש אדעתא דרנבן מקדש.

(כך דעת הר"ף והגמ"י והרשב"א ושאר פוסקים ז"ל), ואע"פ שאמרנו כי לדברי הכל אין לב"ד זמנינו בה הפקר ומכ"ש שאין להם שלטון בגוף בן ישראל אך אין הדברים אמורים אלא בקביעות אבל בתור הוראת שעה ובדרך ארעי כהם יפה גם כאלה שהרי הם כמצילי האומה מידי רודפיה כמבואר למעלה.

ודרך השלישית היא דרך השמירה הישרה כי יעמידו שומרים ממש בהפרצות לבלי יעלו בהן העם, כגון בית דין בעירם הרואים שאין אמונה יתירה במטחים מעמידים שומרים על גביהם, וטבח ששחט ומכר בלי עומד על גביו מנדים אותו שהמרה פי התקנה.

אך ישנה עוד דרך רביעית, דרך בנין הגדרות, כי בונים גדר סביבות הדת באמורים חדשים האוסרים דברים המותרים משום משמרת למשמרת, כגון שאוסרים כשר בהמה ששחטה הטבח בלי אחר עומד על גביו או שאוסרים האוזות המפוממות אע"פ שבדקן ולא מצא בהן רעותא וכו"ב, אבל הדרך הזאת דרך הקודש יקרא לה כי לא יעברנה בלתי אם המוזמנים והמקודשים שקדשו שמים, דהיינו ב"ד הגדול של מוסמכים מפי מוסמכים עד מרע"ה, או שקדשו ישראל והסכים הקב"ה על ידם כדעת הרמב"ם ז"ל, אך לא ירכו בה בתי דינים שבזמנינו וגם אם המה גדולי הדור שאין כמותם כי אין שלטון להם על מעשה בני האדם שבינם לבין קונם.

כך הוא מדת הדין ואולם אם ככל זה מצאנו בימינו בקעה בשדי הדת האומרת גדרוני כנזרה חדשה לבלי אהיה למרמס למשלח פריצים, הנחשה ? , חלילה. אפס כי קצרה ידינו לבוא אל המטרה בדרך ישרה ונסב ונבוא דרך המדבר, כי תחת לגזור על העם לאמר כך וכך עשו וזה זה לא תעשו הננו מסככים פני הדבר כי הצבור עצמו מקבל עליו בחרם או בשבועה לקיים מה שהחכמים אומרים לו, כי שמש ב"ד עומד ומכריז מטעם הרבנים וגדולי הדור לאמר: ארור האיש אשר לא יקים את דברי התקנות והגזרות הללו והללו, והיה פי יענה הקהל "אמן" הרי כבר נשבעו לקיימן וחיוכם חל עליהם משום שבועה, ואם עמדו בתקנות אלה משך דור אחד הרי הן חלות גם על דורות הבאים משום מנהג אבות, ואותם שלא ענו "אמן" אם הם המועטים, והנזרה היא ממין הגזרות הכלליות שהשנוי בהם אפשר לגרום טהלוקת אז על המועטים ללכת בה בפני המחויקים בה משום דרכי שלום, (עיין תשובת הרמב"ם בקונטרס "קרני רא"ם" ובהערתי שמה). זאת היא העצה היעוצה מאת החכמים והרבנים מימי חתימת התלמוד עד היום ומכללה הרמי הרגמ"ה שלא ישא אדם אשה על אשתו ואל יעזבנה יותר מ"ח חדש וחרם הר"ת שלא יעכבו הפקדונות משום תביעה וחרם הרשב"א שנערים פחות מבני כ"ה שנה לא יעסקו בפילוסופיה וכו"ב.

נמצא שהגזרות של הנאונים ואחריהם חקמי הקהל משני מינים. המין האחד גזרות שנגזרו בחרם העונש והן גזרות חרוש הברית או התקנות בעניני המסים ושמירת שלום הצבור. והמין השני גזרות שנגזרו באמצעות חרם המקובל והן הגזרות החדשות הנחוצות לקיום הדת ולא היה לב"ד זמננו דרך אחרת לגזור, והבדל יש לדינא בין שני מיני הגזרות הללו לפי דעתי, כי העובר על הגזרות ממין הראשון הרי הוא בנדוי מבלי שיגדוהו שנית, והעובר על הגזרה ממין השני אינו מנודה עד שיגדוהו, כי חרם הנזרה לא היה חרם אלא שבועה.

חרם העונש

החרם הזה הוא אחד מבלי הדיינים, בית הסוחר בלי מנעול, כבלי ברזל שאין העין רואה אותם והגוף מרגישם מאוד כי כמותרם כנתון בבית הסוחר שרודי החופשה המה יושבים ביד ובני אדם

מבוא

אדם גדלים מהם, וחרם זה שמושו לשתיים, א) לכפיה, כי יכפו על ידו את בני מִקְרָא לעשות חובתם, ב) לעונש, כי ייסרו בו את בני פרץ הפורצים נדרות עולם ועוברים חוק, ומצאנו עשרים וארבע דברים שב"ד מנדים עליהם וכולם הם מאותם שנאמר בהם "ארור" בתורה כמבואר למעלה, ובתוכם גם המטרה פי מי שעליו לשמוע בקולו ומסרב לעשות חובתו כגון המסרב לכבד לב"ד והממאן לקיים פסקיהם ובכלל זה גם תלמיד המטרה פי רבו, שעל כך נארר אדם הראשון שהלך בעצת הנחש והמרה פי הקב"ה כי דברי הרב ודברי התלמוד למי שומעין? וכן יחיד המטרא פי הרבים הרי הוא בארור אשר לא יקים וכו' כי הכרעת הרבים היא הקמת התורה, והבדל יש בין נדוי של קרי לבין נדוי של שאר הדברים מאותם כ"ד, שבשאר הדברים כל מי שהוא ואפילו קטן שבישראל שרואה את חברו עובר עליהם מנדהו ונדויו נדוי גם לנשיא שבישראל ואולם הנדוי הבא משום המראה אינו מסור אלא בידי מי שהמרו כנגדו ואין נדויו אלא לו ולקטנים ממנו אבל לא לגדולים ממנו ולדעת רוב הפוסקים גם לא לחכמים שכמותו וכן ב"ד של עיר שנדה לכן עיר אחרת על שהמרה פיהם אינו מנודה לעירו כי ענין הקרי הטא מיוחד הוא כנגד מי שהמרו כנגדו ועליו בעצמו לתבוע עלבונו* וחרם זה שמושו מסור גם ביד ב"ד ומננו שמנדין לא לכד לעונש ע"כ אותן ב"ד דברי, שהרי לא הורע כחם מעבד ושפחה, אלא גם לכפיה להקים את התורה ותקנות חז"ל רשאים להשתמש בו מטעם מצילי נרדפת כמו שבארנו למעלה, ולפיכך נהגו הקהלות להחרים אותם שסמרכים להקנס בכלל תקנותיהם שתקנו ברשות, אך היו מי שנמלו עמרה לעצמם להחרים גם על גזרות האלה שלא היו רשאים להמילם כלל על אחרים על כרחם ויגערו בהם החכמים כמו שתראינה עיניך בקונטרס "קרי ראי" במחברת זו.

סוף דבר

הכל נשמע שאין כח בידי גדולי זמנינו גם היחידים בדורם לחדש אסורים בדברים המותרים גם למגדר מילתא, אך רשות בידם להטות לב העם כי ישבעו ויקבלו האסורים על נפשם מאליהם, ואל יאמרו איפוא הגוזרים: הן ביד העם לבחור כנזרתינו או להרחיקה ואין אחריותה עלינו עוד, חלילה! לב העם כמון ובטוח כחכמיו כי ינהוהו מישרים ובלב תמים יענה אמן לכל דבריהם, וע"כ על החכמים להזהר מאוד מאוד לבלי ימעלו מעל חו"ש באמונת העם כמו וכבואם לנזור גזרה על הצבור גם בדרך "חרם המקובל" עליהם לשמור ככל התנאים האמורים בנזרת בדה"צ ואלו הם:

א. עליהם לדעת היטב הענין שלפניהם ולא יגששו בו כעורים כאותם שאמרו לאסור מיני פירות

בפסח

* הערה: אמר הכותב: בדבני הרמב"ם ז"ל והפוסקים הנמשכים אחריו רמזו כן היה. הנה הוא אומר בה"ח פ"ו הלכה י"ד כי משפט מנודה לתלמיד חינו מנודה לרב אמור בחטא בזיון ה"ח, והמה חני במה הורע כמו של חטא חמור זה שעליו חרב בהמ"ק מתחלה הלול יו"ט שני ד"מ שאינו אלא מנהג ולא עוד אלא שבהלכה י"ב שם כתב הרמב"ם ז"ל עלמו כי על בזיון ה"ח אפילו אחר מותו בית דין מגדין, וסחמח דמילחא דב"ד גדולי העיר הם ומגידים על בזיון ה"ח גם אם קטן מהם כי הגדולים תובעים עלבון הקטנים מפני עלבון המורה בכללה, וכיון דב"ד חייבים על חטא זה לגדוהו הכי מחייב מזה שאם קדם אפילו קטן ונדה נדויו נדוי. והנה מקור הלכה זו בגמ' מ"ק י"ז ח"ך שמה לא מנאנו אלא שמתקן בין נדוהו משום מיילי דמיילי ובין נדוהו לכבוד עצמו ומזה שמענו שאין דין מנודה לתלמיד חינו מנודה לרב אמור אלא במקום שדכו על כבודו דהיינו שלא שמע בקולו ומרה פיו, וגם דוקא אם הוא עצמו נדכו על כבודו אבל נדכו על כבודו שדכחו וכן אחרים שדכו על כבוד חכמם או רבם הכל חייבים לנהוג בו נדוי אלא שלפי דעתו אין אחרים חייבים בכל לגדוהו על כבוד חכמיהם, ואולם על בזיון ה"ח הרי מי ששומע גדופו של ה"ח ושוקק הוא עצמו בנדוי ווא"כ פשיטא שאפילו ענד שגדה על כך נדויו נדוי.

בפסח מפני ששמעו שמעריבים בו קמה, וכאותם שאסרו להסתכל בכתב גלוהות מפני שהוא מטמאם הלב.

ב. עליהם להתישב היטב אם היא גזרה שרוב הצבור יכולים לעמוד בה ולא יהיו כאותם ב"ד שלא ראו מאורות מימיהם וגזרו שלא ילכו בני אדם בשוק אלא בעינים עצומות למען לא יתורו אחריהן חו"ש . . . .

ג. שלא יכופו את העם ללכת בהגזרה בטרם שנודע שנתפשטה, כי אם אין רוח העם נוחה ממנה הרי אסור לכופם לקיימה, ואם תשיבני לאמר הלא אין הרברים אמורים אלא בגזרת ב"ד הגדול הבאה בצוי אך לא באסורי חרם המקובל שהרי כבר נשבעו העם ואין להשיב — אין הדבר כן, כי גם באסורים אלה הן אין העם נשבע אלא על דעת משביעהו, ואין על המשביע להשביעהו אלא על מנת שיוכל לעמוד בשבועתו, ולפיכך פסק מהרי"א ז"ל שחרמי צבור שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בהם אין חיוב לקיימם (ויד רבי"ח סי' ג' בהגה"ה), וכבר בארנו שבכל מקום שיש כפיה אין בחינה וסימן לדעת אם רוב העם יכולים לעמוד בהגזרה או לא.

ד. אם רואים הגוזרים שגזרו בטעות בעצם הדבר או שלא השיגו חפצם ע"י גזרתם ומכ"ש אם עוד הביאו תקלה לעולם על ידה, עליהם להתירה מיד ולא ירגילו את העם להיות פרוצים בתקנות חכמי הדור.

אם ארבעה אלה יעשו, רועים נאמנים יאמר להם ויזכו לכנות הנהרסות ולנטוע את הנשמות והעם ישכון במח והיתה פקודתו שלום.

הכו"ח פה ירושת שלום כירח שמזל כסיל שוקע ביום שנת "כי אין צוהה ואין פרץ בגבולנו"

המסדר.

הנהגות הגאון המחבר שליט"א לקונטרס, קרני רא"ם

אמר המחבר: זה לי ראשונה בימי חיי שזכותי לראות קונטרס "קרני רא"ם" אחר שנדפס על ידי המסדר ואמרתיו אעיר עליו דבריו מועטים:

בדף ב' ע"א ללמוד לגויים ולישמעאלים החכמות, נ"ב לי נראה דאסור ללמדס כאמרס בירושלמי בפ"ב דע"ז ה"א ח' אסר ללמדס אומנות, ומה שנהגו היתר בדבר נראה שזה מפני דרך שלום וכמו שר"ז בגלי ע"ז דף כ"ו להיתר להניק בשכר משום דרך שלום, וכמו שהתירו סם לילד בשכר משום איבה ודו"ק.

סם עמוד ב' שורה ל"ג כמו האומניות ודומיהם, נ"ב עיין במה שרשמתי למעלה.

בדף ג' עמוד ב' סוף וזריך עיין, נ"ב, על הקראים כהבתי בפ"ה שלי בפ"ד אות ש"ס.

בדף ד' עמוד א' שורה ז' אלל מהבוא בריותא, נ"ב ב' שאור עיין בריותא זו בא בארזכה בשו"ה שלי בענין הנוגע לזה וסתתפו דעת המהרי"ק שורה קפ"ה ע"ש.

סם עמוד ב' שורה ז' וכן רש"אין חכמי אומניות לפסוק, בניהם, נ"ב זה ללמד מחוס' דסוף ב"מ ורש"אין בני האומנות

לעשות רגוע בייטקן, ובתשובה שאלה הארבעה בזה.

מבוא

בדף ה' ע"ב קודם ויש לומר, נכתב בלדו: עיין בל"י שם דהטעם לזרזי' הדם חשוב משום דע"י תאם גורמים הפסד לאנשי העיר שמייקרי' את השער לכן ז"ל בפני אדם חשוב, ואם הוא הנאי' שאין בו ספידה לבני העיר לא זריז' אדם חשוב לזה ע"ש. מדק'ו' עד דף י' עושה מחלוקת גדולה בין הפוסקים הראשונים הרמב"ם והר"ה ורבו חוקן של הראב"ה ממין ז' וכן רש"י והאש"י עזרי והרמב"ן הם יכולים ראשי' העיר לגזור על אנשי העיר עיין בדבריו. אבל כאשר אחזה אנשי כל הפוסקים מודים דיכולה ביד גדולי העיר או ביד ראשי' כל חבורה עם רוב מאנשי העיר הוא או מבני החבורה הוא לגזור ולחקן ולהחריס להעובר על תקנה דכיון שנתקבלו ביחד לקבון אחד וזכרו מהוכח אחד לראש החבורה ולמנהיגו אזי כל ענייניהם הולכים אחרי רובם וכופים גם להמנוע לקיימם וזה הוא יסוד כל דיוני מנהגי חובה ואסור שסמכו חז"ל על הכתוב דאל תשום מורה אהך (מנהג אומתך) וחלם אין כח טובי העיר יפה לגזור אלא במקום שיש חובה סרך מלוא וגדר כמו שבארתי בקונטרס' על המנהגים ששם בארתי כל פרטי דיוני המנהגים ובדמוכת מלשון הגמ' ספחים דף כ"א: בשלמא ספסל עכו"ם כו', אלא רוחמין מ"ט כו', הרי דעב"פ זריז' להיות חובה סרך גדר מלוא בזה כדי שיהי' עליו מורה מנהג (ואף שדעת רש"י בהשורה שהובא במרדכי דפ"ג שבועות שאומר שאם נשבע שלא ישמע לתקנה הגזורה הוא כמו נשבע לבטל את המלוא, ז"ל דרש"י חייבי' באופן שיצטרך לעבור על התקנה בקום ועשה ולכן הוא שבועתו שבועת שוא' ליש כח ביד חכמים לעקור דבר מן העוררה בשב' וח"ת, ולכן בע"כ יקיים תקנה הגזורה וידחה שבועתו בשוא'ת' אבל בהיפך אם קיום שבועתו הוא בשוא'ת' וקיום התקנה הוא בקום ועשה ידחה קיום התקנה מפני שבועתו, וכן הוא דעת הרע"ב"ה בסוף שבועות שחיס' בהרא' לעיני' אם נשבע לעבור על דברי סופרים עי"ש, או אפשר שדעת רש"י כיון ששבועתו הוא שלא ישמע כלל לדברי התקנה והגזירה מהגזורה הוא נשבע שלא ישמע כלל לתקנה חז"ל שאמרו שיש כח ביד מנהיגי העיר עם החכם שלהם לגזור תקנות השויכים לתקנה קיום וקייב העיר וההכרה, והוא כמו מלול בכבוד חז"ל שהוא אכור תורה וכמ"ל בקונטרס, עמק ברכה". (אמר המסדר: עיין במבוא שלי ובהערתי להשורה הראש' ששם גליתי דעתי שאין כח לא לבית דין זמנני ולא לעובדי העיר לגזור שום גזרה ולחקן שום תקנה שחיה מתחמתה לשמירת' שלום הגזורה כגללו, ואם גזרו והקנו אין למעשה דין מנהג' אל"כ נתפשטו בקרב העם מפליהם בלי אונס ובפיה). ואף שי' ש' לחלק בזה חולי רש"י סובר כן וזע"ב ד' דין זה למעשה, וכל מחלוקת הפוסקים קרא' בקנס דממון שקונסים להעובר חקנה זו שום מהם שבזבזים שגם להפקיר ממון יש להם כח להעמיד תקנהם והחכם הנזכר בעיר בהסכם רוב אנשי העיר עם רוב אנשי העיר הוא בעירם כמו בי דינא דר"א ור"ה, ולכן מפרשים הברייתא דב"ב ד' ט' ח' ולהסיע על קלקן כפספס, וכן העובדא דהני עובדי (לגירסת הר"י) שם או הני חרי' עבדי לגירסת שלנו חייבי' שלא היו בזה עיר יותר משנים, והוא כל בני האומות מחוזה העיר ודינא כדני' העיר כולה לעיני' תקנה השייכה לקיומם שלא יסודו אומתם ובהסכם חכם העיר שיראה שלא יעברו הדק' על אנשי העיר ר"ל שלא יפקיעו שער הנשאר דינא כב"ד דר"א חף להפקיע ממון העובר והחולקים סובדים להפקיע ממון אין להם כח ורק חייבי' בהמון בהמולה כך ודבר הנעשה ברבים בהסכם כולם ובהסכם חכם שלהם אליו טובא, וא"ל דרכי הקנינים דכל גדרי הקנינים הוא להראות אשר הדבר נגמר ברצון בלב שלם ובדבר הנעשה ברבים ובהסכם חכם שלהם הוא הוכחה שנעשה ברצון והסכם גמור ואין בו גם משום אסמכתא, והארכתי בזה בתשובתי בענין ששבדו שהושפין ואין כחן המקום להאריך בזה.

לוח המעות מספר עמק ברכה

בהקדמה מן והנה שורה ה', ופה כל ז"ל וכחו כולו. דף ז' ע"ב בהגהת המסדר שורה ז', ההשבעה על ז"ל שהשבעה אלא על. בדף ה' ע"ב בהגהות המחבר בשורה ט', ואף שהמלך ז"ל ואף המלך. בדף ז' ע"א בהגהות המחבר בשורה ט', בלשה ז"ל בלשונה. בדף ח' ע"ב בהגהות המחבר טן עיין כו' שורה ז', ולדעתו ז"ל ולדעתו. בדף ט' ע"ב בפנים שורה ז', ב"מ כ"ח ז"ל ל"ח. בדף י' ע"ב שורה ט"ו, שבזבזים ז"ל שבזבזים. בדף י"ג ע"ב בפנים בשורה י"ט, והנה ז"ל והנה.

א

עמק ברכה

ב"ה . אתחיל לבאר משפטי החרם כחו ויסודותיו בהררי קדש וביאורו בש"ס בבלי וירושלמי והפוס' הראשונים נוחי נפש , ומה' אבקש עזר שלא אכשל בדבר הלכה אכ"ר .

מאמר א .

מקור החרם שהיא קללה שמקללים את המוחרם שלא יעבור על דברי תורה או שמקללים אותו על שכבר עבר , ר"ל שמקללים אותו שיבדל מקהל ישראל לרעה ולא יכנס בחברתם אם יעשה ככה , או שמבדילין אותו מעדת ישראל לענשו על שכבר עבר על ד"ת . והנה אם מזכירין בקללה זו גם את השם ר"ל שאומרים בשם ה' יהיה ארור או שה' יאררו הוה ענין מקלל חברו בשם ואם אין מזכירין את ה' הוה מקלל את חברו בלא שם וגם כן יש בזה איסור תורה אף שפטור ממלקות וכנראה מדברי הרמב"ם פכ"ו מה' סנהדרין ה"ד (אמר המסדר : וכן מבואר מפורש בתשובתו ו"ל :

המקלל לחברו בשם הנכבד לוקה והמקללו שלא בשו"ת אינו לוקה אלא ראוי לייסרו אותו) שיש איסור אף בלא הזכרת ה' או כינוי , וכן נראה מדברי רש"י בסנהדרין דף פ"ה א' וכן מבואר בחינוך פ' קדושים סי' ר"ל א' דיש שם איסור תור' אף במקלל בלא שם , וכן מוכח ב"מ ד' מ"ה ב' דקפריך על מה שאמרו שם במש"פ דמילט לייטינן ליה איקרי כאן ונשיא בעמך לא תאר אף שאינו מזכיר לא שם ולא כינוי בקללה זו *) . ויש לדחות דכיון שאומר מי שפרע כו' הוה כאומר מי שברא *) אמר המסדר לע"ר נראה כ' שמים וארץ דמשמע בשבעות דף ל"ה א' דחשיב כינוי כמו חנון ורחום ואין הפרש ביניהם אלא דחנון אף בסתמא הוה כינוי דהכונה מי שהוא חנון , ובשמים וארץ סתמא לא הוה כאלו אמר במי שברא שמים וארץ , ועכ"ז נראה לי כמ"ש בזה דדוקא במי שברא שמים וארץ הוה כמו נשבע בכנוי שהבורא נתכנה בזה כמו שהוכח בקרא קונה שמים וארץ משא"כ בפרעון מדור המבול לא נתכנה שמו ב"ה בזה כלל . ואף אם נתעקש בזה ונאמר שבלא שם אין כאן איסור מקלל מן התורה אבל עכ"ז הא אסור מן התורה לבייש את כל איש מישראל *) (כאמרם בספרא הוכח תוכיח כו' ולא תשא עליו הטא

סנין שאם הוכיחו ד' וה' פעמים שחודר ומוכיח כו' יכול אפילו ילביגו פניו ת"ל ולא תשא עליו הטא ועיין בהחינוך סי' ר"מ שהאריך הרבה בזה) והמביישו אינו נמחל לו בלא מחילה ממנו וזה מעונות החמורות שהשוו אותם לש"ד ואמרו נוה לו לאדם להפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילכין פני חברו ברבים והמלכין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב ב"מ ד' נ"ט ושי"נ . ולא הותר זה אלא במקום שיש כבוד ה' ע"ז שהרי עוקרים את ל"ת שבתורה הלאו דלא תקלל חרש , ובפירושו אמרו חז"ל סנהדרין דף פ"ה א' בענין בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו (עיין רש"י שם

אין איסור בקלקה ש"א בשם א"ל במקום שהמקלל מיחס קולתו בצד מה אל הקב"ה ואע"ג שאין הרבר נכ"מ אלא מענינו כגון בסתם נדויו שהמעשה מוכיח על עצמו שנעשה ככה הקב"ה ותורתו , אבל אותן הקללות המצויות בפי השופטים וקלות הרעת מהנשים שאין בהם שום רמז ותתיחסות להקב"ה , אבל יש בהן להג תרבת ורברי הכל , אע"פ שגם הם מגונות פאר מ"מ אינן ככלל אסור הורה :

אמר המסדר כן נראה מפורש מרשון הרמב"ם ז"ל שם פכ"ו ה"ה ו"ל : ואע"פ שאין מלקין אותו (ל"ה שקלל שלא בשם) אף חרף ת"ח מנדין אותו כו' ואם חרף ע"ה ב"ד עונשין אותו , הרי דקלל' ש"א בשם מכלל חרפה וכיוון לא יצאה , ובכ"מ שיש בויון ישגב אונאת דברים שהוא ג"כ אסור תורה משו' לא תנוני איש את עמיתו וירשו חז"ל רבאנ"ד הכתוב מדבר :

ד"ה

א

ד"ה מהו כו' אם אביו נתחייב נידוי או מלקות) ושם בגמ' ואחר מי התירו (עין רש"י שם ד"ה ואחר מי התירו לקלל ולהכות את חבירו והלא כל ישראל הותרו על הכאת חביריהם ועל קללתם אפי"ה נעשה שליח ב"ד ע"ז כדכתיב ארבעים וכנו כו' יהן ה' אותך כו') אלא כבוד שמים עדיף כו'. הרי שלא הותר זה אלא דוקא במקום שגונע לכבוד שמים ר"ל שע"ז יתגדל ויתקדש כבוד שמים, או שבהעדר הקללה והארור הזה יתחלל שם שמים:

ד"ה חרם שמוכרין עמו שבועה ר"ל שמשביעים את האדם שיעשה ככה או שלא יעשה ככה, וכן כשהחרם הנהו בדרך העונש על העבר אם יש עמו גם שבועה, הכונה שמשביעין אותו לקיים ולהבדל מעדתו כמה שגזרין עליו לענשו על חטאו, או שמשביעין אותו לעשות איזה דבר או שלא לעשות ג"כ יש כה לב"ד ע"ז:

והנה אמנם אין בכח השבועה לחול על האדם שיתחייב לקיימה רק בנשבע מפי עצמו שמהחייב לקיים מצות מוצא שפתיו או בשמע מפי אחר המשביעו וענה אמן ר"ל שהוציא מפי דברים שמורים שמסכים לקבל השבעת חבירו, אבל באופן שחבירו משביעו ואין חלה מקבל הדברים בע"כ או אפשר להשביעו, וכל עוד שלא קיבל עליו את השבועה ולא ענה אחריו דברי שמשמעותן שמקבל עליו את השבועה אין ביכולת להשביע את חבירו. ואף בשבועת העדות ושבועת הפקדון שישנם גם במושבע מפי אחרים, עכ"ז דעת הרב ז"ל בה' שבועות פ"ב הל' א' ובפ"ז ה"א ובפ"ט ה"א והל' יוד ובפ"י הל"ז כפי שארתי בחדושי למס' שבועות שמוכר כדעת רש"י בשבועות דף ל"ו א' (*).

אמר המוסדר אמנם כן רש"י ד"ה ואמרה האשה אמן כו' (*) דדוקא במשיב על מה שמשביעו שלא ותרמ"ב שניהם מצריכים בשבועות העדות והפקדון שהמושבע יהיה עב"ס משיב שהוא כופר, ואולם לפ"ד הלוקים המה במעמיהם, באופן שיסתעף מזה גם הבדל בחלכה, לשמת הרמב"ם ז"ל לא נשתנו שבועות העדות והפקדון ביסודן משבועת במוי, בבולן אין חחה של השבועה אלא קבלתה מצד המושבע. ואולם שונות הן בדרך הקבלה, בשבועת במוי קבלה מ"פ ור"ש ת בעינן כגון ענית, אמן" או הן ובשבועות העדות והפקדון מופני שמהחייב להשיב להתובע דבר למיך אפילו כפירה בקבלה חשובה אצלן, וכיון שכן ודאי שהכפירה צ"ל תכ"ד של התביעה כענית, אמן" (ומשום כך פסק הרמב"ם בשבועות העדות בכופרים בלי ענית אמן שצריכה להשבעה שהתיה בב"ד דוקא, מפני שאם היה ההשבעה מחוץ לב"ד ע"כ שצריכה הכפירה להיות גם כן תכ"ד הו"ך לב"ד ושם אינה חשובה כלום ואפילו אם יכפור שנית

הגהות המהבר

(1) ומסתפק ה"י בשבועת הפקדון או בשבועת העדות שמהחייב אף במושבע מפי אחרים לדעת הרב ז"ל ורש"י שצריך משיב על נדו גזרו אף שמוכר כמה שמשביעו חלל בשוחק פטור, אם צריך להשיב בחוב"ד או אף בעדו עמוק בענין זה, ונ"ע למעשה ש"ל ראיתי מי שיסעורר זה.

בעת

שנית בב' הן זו הכפיר' לא היתה
 בתכ"ד של ההשבע'. ואחר שאמרת
 דבר זה מצאתיו בנודע ביהוד' קטא
 וי"ד ס' ובי' שכונתי לדעתו).
 ואולם שטת רש"י ז"ל דשהעוה"פ
 אינן צריכו' כלל קבלה מצד המושבע
 ואין כפירתו נחשבה כלל כקבלת
 שבועה, ומ"מ אין המושבע חייב
 א"כ כפר מפני שאם לא כפר הרי
 לא עבר על השבועה כלל, שהרי
 ההשבעה היא על לעבר אם אין
 בידו ההבניה או אם אין יודע לו
 ערות בהבניה בתוס': שבועה שלא
 נעידך פטורים, וא"כ כל זמן שאין
 המושבע מוציא כפירה מפיו אע"פ
 שאינו כחוזר הפקדון ואינו מעיד
 ע"פ לא הלל שבוע' המושבע והרי
 זה כמו שאמר בפירוש פקדונך בירי
 שאינו מחזירי או יודע אני לך ערות
 ולא אעיד, ואך בכפירו חייב מפני
 שהשבעה המושבע וכפירתו הן יחד
 כשבועה שאין לך בידו, ולפי' אין
 הכפירה צריכה שהתא המ"ד של
 ההשבעה

בעת החרם או בעת קבלת הדברים כל עוד שלא ענו המוחרמין דבר
 שמורה שממכלין השבועה, ואף להרמב"ן שמוכר בשבועות דף ל"ב
 דהיכא דמשיבין על השבועה אף שכופרים מה שאומר המושבע הוה
 כמו ענו אמן, עכ"ו כשאנו עונה כלום על דבריו אין על זה דין מושבע
 מפי עצמו רק דין מושבע מפי אחרים ואינה הלה רק בשבועת העדות
 בב"ד ובשבועת הפקדון מן המעמים שכתבתי בדעת הרב ז"ל דכיון
 דמחוייב להשיב על דבריו כששותק נחשב זה לקבלת השבועה, או
 שלדברי הרמב"ן הוא נזירת הכתוב בשבועת העדות בב"ד (או אף חוץ
 לב"ד, והכפירה בב"ד לפי שימת התוס' והראב"ד וסיעתו שבארת
 בהדושי למסכת שבועות הגי'ל) אבל במקום אחר ל"מ זה (1):

ובתשובה של דבר זה נראה לי אשר דבר זה מתורת משה לא
 למדנו רק מדברי קבלה למדנו זה כאמרם במז"ק מ"ז
 א' מניל המשמתינן כו' שנאמר אורו מרוז ושם ומנ"ל דנציגין ומתלישין
 שער ומשביעין כו' ושם ומנ"ל דמפקרין לנכסיה כו' ומנא לן דכפתנין
 זאסרינן ועבדינן הררפה כו' הרי מפורש בקבלה שהכח ביד הב"ד לעשות
 כל

הגהות המהבר

(1) א"ה לפי שיטת הרמב"ן דגם בשותק הוה מושבע מפי אחרים אפשר לאמר דחרם שיש ביד הב"ד יכולה להחריס
 גם להשביע יש להם כח וכל זמן ששותק המוחרם ואינו מוחה הוכיף עכ"פ חלה השבועה וכמו דין שבועת הפקדון ושבועת
 העדות, ואף שהשבועה שהשביע יחטע אם ישאל בהר עיבל בארז שיש בו שבועה וקבלה כאמרם שבועות דף ל"ו ח' עכ"ז
 הנזכרים שיענו אמן על הארורים' אותנו ב"ד לכן נחשב שתוקרנו על השבעת הב"ד לקבלת השבועה, מש"כ בהארורים שבהר עיבל
 שהם עמין קבלת בניהם החרה לא כדו יכולים להתקיים הלא דוקא בהשבעת אמן לקבל הדברים, (א"ה) כנראה נזכרון לאלו
 הדברים השיבה המיוחסת להרמב"ן סי' ר"פ והומר שגם על הכוונה שהנזכרה הכתוב לעשות אמן כוה שלא מן הדין הלא כדי
 שלא יולאו לעו על מים המאחרים (אמר המסדר: כונתו, שלא יוציאו לעו חו"ש לאמר הקב"ה בא בשרונוא עם ברוותיו
 ובעניש לעוברי רצונו אף שרא התירו עצמם לאותה מיתה) אבל זה דוחק גדול דהא הנזכר למדה כך דינא דעונה אמן לאחר
 השבועה כמז"ל שבועה מפיו דמי מסוטה כאמרם שבועות דף כ"ט ב' ודף ל"ו ח', וז"ל יתור מסוטה לא אשכחין, וכן מה
 זה דקאמר הגאון שם דף ל"ו ח' דאמן יש בו שבועה מסוטה הא יותר מקבלת דברים לא מצינו למילף מבוטה, הלא מוכרח
 דכסוטה נריך דוקא שהשבע האשה בעמיה לא שהיה מושבע מפי אחרים, או כדעת רש"י שם ד"ה ואמרה האשה כו', דאם
 לאו כמז"ל שבועה מפיה דמנא חצי' מינדקא חף מושבעת מפי אחרים אינה שהי לא אמרה כלום אחרי השבועה ולא דמנא
 למשביע אי עליהם שהם כופרים אחרי השבועה ועוטים על דבריו אין אנו יודעים כו' שלא כדעת הרמב"ן דחף בשותק אחרי
 דבריו הוה כחלי מושבע מפי אחרים עכ"פ, (ושלא כדעת הראב"ד שיבוא לפניו להיכא דשומע ושותק הוי כמז"ל שבועה
 מפיו חף בשבועת עויו הלא שצינו בקרבן ומלקוח). או שאפשר לאמר כיון דמושבעת בע"כ חס חסחוק לא יהיה ראי' שמקבלת
 השבועה כ"ו שלא חשיב על הדברים, ואפשר לאמר דקבלת דברים ושבועה הוה הכל אחד הלא השבועה הוה במשביע על
 דבר בעבר ועונה אמן אז סייך לאמר שבועה וקבלת דברים הוה במשביע על העמיד שיעשה או שלא יעשה וכיון שעונה אמן
 הוה מקבל הדבר על עולמו ר"ל מקבל בשבועה על עצמו לעשות או שלא לעשות וכסוטה הוה קבלת השבועה על העבר שלא
 עשהה וקבלת הארורים ח"ל לקבל שהרי כבר עברה על האיסור, ואף שנשבעת גם על העמיד זה מיהורא דאמן נשמע מה
 שמושיב ב"פ אמן וכונתה לעשות אמן שהי כהראשון ר"ל לישבע על העמיד כמו אמן שהי שנשבעת על העבר אבל באומר
 חד אמן לא נשמע שיה' בו קבלת שבועה על העמיד, (דוק בזה). (אמר המסדר: ולי נראה דבלא"ה לא קשה מוכחה,
 דאע"פ שאם תאמר הסוטה לשתות גם משביעין אותה בכח דין תורה, אבל אם מבאנת לשתות הרי אין משקיף אותה בע"ב ואין
 משביעין אותה א"כ אין שבועתה אלא שבועת הרשות וצריכה לענות אמן) אבל עכ"ז דומק וכן יהי' חף סוה' להשביע הולדס
 בע"פ ר"ל שמוחה בהשבועה שאומר בפירוש שאינו רוצה ועכ"ז מחול, לא מלאנו.

ההשבעה אלא אפילו לאחר זמן :
 וז"ל : או אמן ולא אמרה האשה כו'
 משה דמיה אמאי מברקא הרי אפי'
 מושבעת מפי אחרים איכה שהרי לא
 אמרה כלום אחר השבע' ולא דמיה
 למשביעני שהם כוספרי' אחרי השבו'
 וכי ע"כ' . והשתא אי אמרינן
 שהכפירה היא משום קבלת שבועה
 מהיכי תיתי שיגרע ענית , אמנ'
 מכפירה ואם איננה כמבטא שבועה
 עכ"פ קבלת דברים מהיא היא .
 וראיתי להימב"ן ז"ל בתדושי
 שאומר בשמת רש"י ז"ל לדרידיה
 הכפירה אינה לא קבלה ולא מהאה
 וע"כ החשבעה חלה על המושבע
 וחיוב , אבל השתיקה כמחאה ופטור
 ולדבריו תקושיא ברברי רש"י ביתר
 שאח , שאם גם לפי דס"ד , האמן'
 אינו כקבלת שבועה עכ"פ ודאי
 שאינו גם מחאה , אלא ודאי כמו
 שכתבתי שהכפיר' אינה מטעם קבלה
 וגם לא מטעם העדר המחאה אלא
 מטעם שעל ידה יגמר הלול השבועה
 מצד המושבע וענית אמן ודאי
 כקבלת שבועה דמיה , אלא שזה
 עצמו אין אנו יודעים שקבל' שבוע'
 כשבועה היא , שאפשר לאמר
 שבשבועה דוקא הוציאה בפה בעיני
 וקבלה לא מהניא בה כלל , כמו
 המתפסם בשבועה אינה שבועה
 שששמת הרמב"ם ז"ל אפי' במתפס
 כנשבע , כל' ששמע חברו עשבע
 ואמר אני כמותך ועבר פטור מפני
 שששמת הרמב"ם ז"ל אפי' במתפס
 אומי שגם מקבל שבועה מהמושביע
 אינה כשבועה , וגמרינן מסוטה
 שקבדת שבועה כנשבע מפי עצמו
 שאל"כ הסיטה גם מושבעת מפי
 עצמה אינה , שהרי בעניניה אמן
 דא הגידה בלתי אם שמסכמת על
 השבועה אבל כ"ז שלא אמרה בפיה
 לא שפתי לא חלה השבע' הבה :
 וז"ל דעתו זו של רש"י ז"ל כבר
 מצאנו מקום בתורה להשבעה
 בלי קבלה מצד המושבע וא"כ אפי'
 לאמר שגם עיני החורם הוא נמנין זה
 אולם באמת רואים אנו שגם כאן אין
 כח ההשבעה על העבר א כל אם היה
 מושביע על להבא שחיה לו הפקדון
 או שבתא ויעיד והמושבע אומר
 לא אשיב ולא אעיר אינו כמהלל
 שבועה , וא"כ ע"כ ההשבעה זו גזירת
 הכתוב היא ואין למדין ממנה :

כל אלו הדברים . ועיין בהרמב"ם בפ' כ"ד מה' סי' ה"ד שיש לבית דין
 להלקות למי שאינו מחוייב מלקות ולהרגו למי שאינו מחוייב מיתה
 ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה , וכיון שרואים כ"ד שפרצו
 העם בדבר יש להם לגרור ולחזק הדבר לפי שעה לא שיקבעו כך הלכה
 לדורות מעשה כו' ומעשה כו' . ובה"ז כותב בזה"ל וכן יש לבית דין
 להפקיר ממון שיש לו בעלים כו' ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגדור
 פרצות הדת ולחזק הברק או לקנוס האלם הזה והרי הוא אומר בעזרא
 וכל אשר לא יבא לשלשת הימים כו' מכאן שהפקר כ"ד הפקר , וכן יש
 לדיון לגדות ולהחרים מי שאינו בן גריו לגדור פרץ כפי מה שיראה לו
 והשעה צריכה לכך ויאמר שנידוהו וחרפוהו ויאמרו שנדוהו והחרימוהו
 על דבר זה ויפרסם חטאו ברבים כו' וכן יש לדיון לעשות מריבה עם
 הראוי לריב עמו ולקללו ולהכותו ולתלוש שעריו ולהשביעו באלהים בע"כ
 שלא יעשה או שלא עשה שנאמר ואשביעם באלהים כו' , וכן יש לו
 לכפות ידים ורגלים ולאסור בבית האמורים ולדהוף ולסחוב על הארץ כו'
 ובה"ז כותב בזה"ל כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי
 לכך ושהשעה צריכה לכך ובהכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהי כבוד
 חבריות קל בעיניו שהרי הוא דוחה ל'ת שבתורה כו' :

והנה כשנתכונן בלשון הרב ז"ל נראה שכונתו שכל אלו הדינים
 הם דוקא בהוראת שעה למגדר מילתא שיש בה ביד הביד
 להכות ולעגוש שלא מה"ת שלא לעבור ע"ד רק לעשות סייג ודוקא
 בהוראת שעה לא לקבוע הלכה לדורות . והנה לכאורה דברי הרב ז"ל
 תמוהים שהרי להפקיר ממון יש ביכולת ביד הביד לעשות תקנה קבוע
 לעולם כאמרם יבמות על כמה קושיות שם , וכי ב"ד מתנים לעקור דבר
 מה"ת ומתריצים הפקר כ"ד הפקר ודנו בה תקנות קבועות לדורות כגון
 ירושת אשתו הקטנה שם ותקנת הלל בפרזובול ותקנת להפקיר השדה
 שיש בה כלאים (שקלים פ"א ה"ב) ושם מיייתי הירושלמי גם קרא דעזרא
 וכל אשר לא יבא כו' יוחרם כל רכושו וזו תקנה קבוע , וכן שם בירוש'
 דיליף דין הפקר ב"ד הפקר מהא דאם עברו כ"ד השנה בשנה שביעית
 שמאריכין אמור שביעית ומפקירין הפירות עוד חודש , ועכ"ז מעשיהם
 קיימין ג"כ הוה אף שלא בדרך מגדר מילתא לסייג (ואפשר לדחות
 בדוחק דבזה ג"כ הוה מגדר מילתא שלא יפקדו על מעשה כ"ד שאף
 אם עיברו שלא כדוין שיהיה הפקדון הפקר שלא לזולל בעיבור השנים).
 וכן במוציא תבנו וקשו לריה וכן בשטר שכתב בו ריבית שקונסין אותו
 לרי"ם ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית שקונסים אותו גם כגוף
 הקרן להפסיד לגמרי לדעת התוס' ב"ק דף ל' וזה תקנה קבוע לעולם לא
 לפי שעה . וכן בירושלמי פ"ה דפאה בגדיש שלא לוקט תחתיו דקאמר
 שם בירושלמי שקנסו את הבעה"ב להפקיר את גרשו וההפקר הזה פוטרו גם ממעשר . וכן בסנהדרין
 דף מ"ו ב' בארי ודוב וברדלם לרי"י שם שסובר דאף שלא המיתו קנסו את הבעה"ב והפקירו שכל

הקודם להורגו זכה גם בעוון . וכן המין משש שעות ולמעלה אסרו חכמים גם בהנאה והמקדש בו את אשה אינה מקודשת משום הפקר ב"ד (פסחים דף ו' ב'). וכן נשא ונתן ביום אידן של עבדים פירות ירקבו מעות יוליד לים המלח (ע"ז י"ג א') וכהנה הרבה בש"ס . והגמרא ביבמות לא הקשה מינייהו איך יש כה ביד הבי"ד לעקור דבר מן התורה , דכולם מתרצים בהך תירוץא דהפקר ב"ד הפקר ר"ל דבממון יש כה ביד הבי"ד לתקן נגד ד"ת ואין זו עקירת דבר מה"ת שזה מכה הבי"ד להפקיר ממון של חברו , ורק על כך דראבי"א שאומר ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על ד"ת אלא לעשות סייג לתורה , הוצרך לתרץ מנדר מילתא שאני וכעין אמרם על הך דאליהו כהר הכרמל ששמעו לו לשחוט בחוץ לעבור על ד"ת משום מנדר מילתא ורק לצורך שעה הותר לעשות כן לא לתקן לעולם , ועל ממון אומר הגמרא הפקר ב"ד הפקר הרי דממון הלוך משאר עונשין שיכולת הבי"ד לעשות תקנות קבועות להפקיר ממון של אחד או של כולם ואין בזה עקירת דבר מה"ת ובשאי"ד דהוה עקירת דבר מה"ת לא הותר אלא לעשות לפי שעה למנדר מילתא לצורך השעה לא לעשות כן לעולם , והרב ז"ל כלל עונשין והפקר ביחד משמע שכולם שוין שרק לצורך השעה הותר לו לעשות תקנה קבוע לעולם . ונראה לי שהרב ז"ל אומר דבריו לרבותא דל"מ לעשות תקנה קבוע לעולם יש כה ביד הבי"ד אף שע"י תקנתם יסתעף מיתה ומלקות שהם בכלל אטרו יתברך עפ"י התורה אשר יורוך שהכונה על התקנות והגזירות שיעשו לחוק הדת בין שעושים לנהוג בהם לעולם או לצורך השעה וכמו שאמר הרב ז"ל בפ"א הל' ממרים ה"ב בזה"ל : הרי הוא אומר עפ"י התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגים שיורו בהם לרבים לחוק הדת ולתקן העולם , הרי שנהרג הזקן ממרה אם ממרה בהוראה זו שאומר שאין ביד הבי"ד לתקן תקנה זו שאין בה תקון העולם או חזוק הדת . וידוע שהזקן ממרה אינו נהרג אלא על שיכול להסתעף ממנו מיתה ב"ד כמבואר בדבריו הרב ז"ל בפ"ד מה' ממרים ה"א אלא שהרב ז"ל חידש שאפילו לא בתקנה שהיא מב"ד הגדול על כלל ישראל תקנה כוללת שממנה יסתעף הפקר ממון רק פסק פרטי על אחד להפקיר טמונו בתורת קנס לפי שעה דס"ד אמינא שזה גז' (*) ג"כ יש יכולת ביד הבי"ד לעשות ככה , ולמד (*) אמר המסדר כעין ס' זו קצאנו זה מקרא דעזרא , והגמרא ביבמות הנ"ל דלמד דהפקר ב"ד הפקר לעשות תקנות כוללות לעולם לא לפי שעה ואין בזה עקירת דבר מה"ת כגון בירושת אשתו הקטנה מהך קרא דעזרא שהיא תקנה וקנס רק לפי שעה העיקר למד מהא דנכסיו אינם נאסרים אלא עליו (1) ומותר"י לכל העולם זנעשים חפקר לכל הקודם לזכות בהם שהם שלו לעולם , ובמה יש להם הכה הוה להתיר נכסיו לאחרים בזה לא שייך עונש לשעתו דבעונש לשעתו היה די לאסור נכסיו עליו לא להפקירו לגמרי , ונ"מ לו מזה שבגזיו היו יכולים ליורשו עכ"פ או הוא בעצמו לאחר ישתירו לו חנדיו והחרם שהרי אף באוסר על עצמו נכסיו באיסור קינם וכדומה עכ"ז אין הנכסים שלו נפקעים מרשותו (כמבואר בתרין נדרים דף מ"ז א' ד"ה כעין כו') . (א"ה מה שיש להקשות ע"ז מדברי הר"ן ד"ד פ"ח א' ד"ה ומהא שמעין כו' כתבתי בפ"ה שלי בפ"ה דאישית ושם סתרת"י סברת הרשב"א שסובר דהאוסר על עצמו פירותיו בהנאה נעש"י הפקר

ודחיתו

הגהות המהבר

(1) א"ה פירוש הסמך יורם כל רפואו ר"ל שעלו נאסרים נכסיו סכני הירושלמי בפ"ק נדרים לומד מזה על מגודף או ק' שאמר בהנאה על חבירו כהדף דמימא יורם כל רפואו והוא יבדל מהוך קהל הגולה .

הצבור

ודחיתי ראיתו ואכמ"ל (בוה) אלא מוכרח דממון קל הוא ובכח הבית דין לעשות תקנה קבוע להפקירו במקום שמוצאים בוה גדר וסיוג לחוק הרת או לתקון העולם .

הצבור אין בהם אלא לחוק הוקים כוללים אבל לא לקחת מאדם פרטי את רכושו , ועוד אני אומר שדקדק הרב לאמר בוה וכן יש לדין ורא אמר בית דין להורות שלצורך שעה יש כח אפי' לדין פרטי להפקי' ממון , אבל לחקן תקנות קבועות לכר ישראל וראי שאין כח אלא לבדה'ג או לב"ד שהמחוס הצבור עליהם ויהנו המשיה בירו :

ורנה אם נאמר כסכרת הרב ו"ל שגם הנדוים והשמתות נכנסים בכלל דברי ראב"י שאמר שמעתי וכו' (ומה שאמר ראב"י שמעתי ולא למד מקרא דעורא , מפני שהוא בא להעיד אף על מלקות ארבעים שעונשים בהם גם על דבר מגונה כמו על אסור תורה ואף על מיתה שיש ביד ב"ד הכח לענוש בו לצורך השעה לא לשום דין קבוע כ"א לשם סיג לתורה) וא"כ אין ב"ד רשאים להשתמש בעונשים אלה בדרך קבע , ואדרבא כי בעת שמושם בהם עליה' להודיע מפורש (כדי שלא ימנעו העם לחשוב : חו"ש יש כח ביד ב"ד להוסיף ולשנות בידי התורה ולברא מלבם עונשים קבועים חדשים) כי יוצאים המה הפעם משורת דין התורה ואינם עושים זה אלא במקום זה ולצורך השעה הזאת כמעשה אותו ב"ד שסקלו להאחד שרכב על הסוס בשבת בימי היונים , ולא ילמדו מכונן זה למקום אחר ולשעה אחרת :

וכן אם נגיה שכל אלו הדברים הוה מטעם הראב"י שב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין , נכנסו אנחנו להקירה אחרת אם הך דינא דבי"ד מכין ועונשין שלא מה"ד הוה בכל ב"ד או דוקא בכדה"ג של ע"א שכל הוראות הד"ת יוצאים הימנו או אף בשארי ב"ד הסמוכין מפי סמוכין או אף בכל ב"ד שהמחהו הרבים עליהם , שהרי לא מצינו בנמרא אלא לשמעון בן שמח שתלה שמונים נשים באשקלון שלא עפ"י התורה והוא היה נשיא כמבואר בירושלמי דהגיגה מאן דמר שמעון בן שמח נשיא עוברא דאשקלון מסייעו , וכן כל הפסוקים בעורא הוה בב"ד הגדול (עיי' בהר"ג גדרים דף ז' א' בענין מוחרם שמוטר להנות מנכסיו , ולא קשה מהא דיהרם כל רבושו דשאני חרם דבי"ד הגדול דאלים טפי) וא"כ אף מדברי קבלה אין לנו שיכול הב"ד להלקות ולהמית לצורך השעה רק בכדה"ג לא בשארי בתי דינים אף בנסמכים * ואנחנו מצאנו שהיו נוהגים בדיני הנדוים והשמתות כבכל וכל

הנהגות המהבר

1) א"ה חף בקנס דממון שיכולים לתקן הקצות קבועות לקנס שלא עפ"י דין כגון שהממלא פירוחיו של חבר והממלא והמנסך שלמרו ב"ק דף ק"ו א' דהוה קנסא ולא ילפינן מזה למקום אחר דל"כ לריסוס להודיע שעשים זה מחמת הקנס העול' לא מדין התורה ודוים כאל סופרי' שלא יהיו מוסיפים על חוקי ההורס וענין שלומר הרב ז"ל בה' ממרי' פ"ט ה"ט ע"ס .

2) ובחמה לענין עונש מחסה ומלקות אומר הג"י במהרד"ן בפ' ד' מיתות בענין עני' צד"מ דדוקא ב"ד הגדול יכול לדין חיוב מיתה שלא מיה"ת לפחות סייג להורס לא ב"ד אחר חף הנסמך , זולת בענינים אחרים כענין קנינת אבד אחד וכוונתו מצינו לה"ג שדן סנהדרין דף כ"ו וליכא לעינוי ע"ס צד"מ (ועיי' בהדושי הר"ן) שם צד"מ דלריך לוח דיינים ויחר מימחי' ולדין די"ג [ג"ל] שדבר זה נאמר חלף ל"ג וז"ל בה"ד הגדול וז"ל אפטר לשעות זה כגבל שזין להס כח שפילו גד"ל חלף שדן מכת הורמנא דמלכא שהאלך הוטל עליו לדין כדווי ישראל וחס לא ידונו אותו כדויעו ודין אותו הוה וגם כדווי חיוב מיתה , וז"ל לא קעבד הדיון ישראל מאונסה , רק באופן זה מותר לדונו ע"פ דיוני ישראל וע"ז הדקך היה עובדא דרמב"ם שהפסג נבטא (אמר המסדר) ונראה דעל זה ספק הרא"ש ז"ל שהפכים על דעתו של הר"י יהודה אבן וקאר להתקן הוטמה של זונה אהת מפורסמת שזונה עם עב"ם מנזי שהרב הג"ל היה לוה ורמנא דמלכא וברדיניהם היתה חייבת שריפה כידוע מספרי הקורות) וספלי דכריו דף מ"ו א' וז"ל בה"ד ב"ד מכין ועונשין כו' ומעתה נראה שחלו בה"ד העונשים עונש למי שאינו מהוייב לה בדרך סייג דלוי' מיה' ה"ג מומחוס וסמוכין כשמעין בן שמח והנכרו דיומר חמור הו"א מעונש ד"ת ובמס' גבי ר' חמא קעל נפשא לכהינהו לעינוי אבל במקומות שדנים דיני נפשות כחז"ל לא יספק להס טעם זה של מכין ועונשין שלא מה"ד דאלהס בעינן כדמצינונא חלף דחס חיה לכו הורמנא דמלכא לדון די"ג כפי דיני ישראל נראה שכל דין נפשות שבדיניהם חייב מיתה מזה דין המלכות וברדינו ג"כ חייבים מיתה בזה יכולים הם לדין מכת הורמנא דמלכא ובלתיחא בפ' השוכר חף הפועלים גבי עובדא דרמב"ם חלף בדין שבדיניהם פטור ממיחה וברדינו חייב מיתה בה"ג ודלוי אסור דב"ד סמוכין ומומחין בעינן כו' .

(אמר המסדר) ונראה מדבריו דהא דיש כח ביד ב"ד לדין שלא מן הדין היינו במה שנוגע לעצם הדין אבל לא במה שנוגע להריגים , ופילר ביאור הרברים הנני להקדים כי לדין דיני נפשות עפ"י התורה אנו נזקקים לכמה תנאים : א) בירו החמא

עמק באמר א" ברכה

שהם אלהים (ר"ל הסמוכים 1) כח לכוף את הנדנים שישמעו לרכרי המשפטים, כאמרם בסנהדרין דף ז' ב' אשר תשים לפניהם אלו כלי הדיינים, ר"ה כי הוה נפיק לדינא אמר הכו לי מנא הנוותאי מקל ורצועה ושופרא וסנדלי עיין רש"י שם רצועה למלקות מקל למכת מרדות עד שיחזור בו, שופר לשמטתא ונדוי, ועיין גיטין דף פ"ח ב' בתוס' ד"ה לפנייהם ולא לפני הדיינות, ובסנהדרין דף ב' ב' תוס' ד"ה ליבעי מומחין כו', והא דמשמע דמילי דעשוי בעי מומחין מלפניהם משום דרשינן אשר תשים אלו כלי הדיינים ובא הקבלה בתורה שבע"פ שגם הנדוי והשמטתא והחרם בכלל הכפיות הם עד שבא עזרא ופירש זה (בעיין אמרם סנהדרין ד' כ"ב ב' דבר זה מתורת משה לא למדנו עד שבא יחזקאל ולמדנו דגמיר גמירא לחו ואתא יחזקאל ואסמכי אקרא). ומה שעושים הכ"ד הכפיות האלו בזה"ל שאין לנו ב"ד שנקראו אלהים הוא מדחיל ר"ל בזמן שהי' ב"ד אלהים בינינו תקנו אשר לאחרי שיכלו ב"ד הנקי אלהי שיהיו כל ב"ד ישראל ביכולתי לעשו הכפוי האלו לקיום ד"ת, כן ג"ל בזה 2):

ויש כח לבדה"ג לחדש תקנות ואמורים חדשים על ישראל ואפילו במקום דליכא משום סייג לקיום התורה

הגהות המחבר

1) ולכן ממתייל הב"ד סמוכין כיון שזה עיין שררה עיזר ועוזב בעם קודם ולא הורשה זה מדין החורס רק למלכיס ולראשי גליות הנאים מוצע דוד המלך שזכה בכהר מלכות לעד, כאמרם סנהדרין דף ה' לא יסור שבע מיהודה אלו ראשי גליות שבעל שרודין את העם במקל או המוסמכים שקבלו רשות מראשי גליות או מהסמכים מהגב"מ או מנסמכים אחרים עד משה רבינו ע"ה שנהג גם מוחס מלך על עם ה' או עתה בעו"ה שלא נשלח לנו סמוך אחד וכבר נכלו בעו"ה השתי בתי אבות מישראל הר"ג והשי"א (סנהדרין דף ל"ח א') כשזכרנו רוב ישראל לבחור אחד מהם [המלווין בהורס ה' ו"ח ויהיה ראוי להתמנות לסמוך ע"ה הנהגות והחמירו וישר מדוחיו הראויים להמנוי הזה כאשר בחרתי זה כבר (במלכא לגוסי הרב כו' הרי"ט פינס ל"ו) חן הירושלמי הנהגות והכונת הנפש הנלככות לנישא משרה כזו לעזור בעם קודם] לכוונתו וליהן לו הכח הזה ג"כ נקרא דיין שנקרא אלהים עליו (וכעין שכתב הרמב"ם בפ"ד מה"ס הי"א) שכל ישראל ביהוד יש להם כח למנות עליהם עוזר ועוזב אחד, אבל להניד משפט לחייב ולזכות כל רב מובהק בדיו הסורה יש לו כח הוה זולת לדון דיו קבוח שיה מגדר השקריות על עם ה' ואינו מתקיים בלי חתימת הפסק ב"ד אף שידרו כולם לכן נר"ך לזה ב"ד מומחין, ואף שמדברי החוס' סנהדרין דף ב' ב' ד"ה ליבעי לא משמע כן אבל הוכחתי מדברי בפ"ה שלי בראיות ברורות שלדברי החוס' כל הדיינים שידונו עתה הדיינים הוה מטעם שליחות דקמאי והרי כבר מהו. וכן אף מקבלים גרים בזה"ל שהי' משפט כריז בהו והוה גר לכל ד"מ וקידושו קידושין דבר שאין לאמר בו סיהי' מד"ש שהרי עתה אי אפשר לו להיות שליח הקדומים שמהו כבר, וכן הבאתו מהרמב"ם דפ' י"ד מה' א"ו"ב שהגרים שנתגיירו בימי דוד ושלמה הי' שלא כדון ותגיירו לפני ב"ד הדיינות ואם כן לא נעשו בזה שלוחי הב"ד המומחים ועכ"ל נחשבים לגרים גמורים, אע"כ העיקר כמ"ס בזה שלא לכל הדברים דבעינן מן החורה ב"ד יהי' נר"ך מומחין והוה עיניו כמו התרה נדרים דבעינן מה"ס שלמה עכ"ל אינם נריבים להיות מומחים אלא שבהרמת נדרים גם יחיד מובהק סני וקבלת גרים אף כשהם מומחים נעין שלמה כמו ב"ד של חיליה, ובכרתי זה בראיות ברורות מהירושלמי והארכתי בזה בחיבורי הגדול פ"ה ומקור בית אב להלכה, וכן מעין דברי הלוקטוי הרמב"ן סוף מס' סנהדרין, ועוד הארכתי בזה בפ"ה ואין כאן מקומו להאריך בזה.

4) וא"כ כל הגדויים והשמחות העשים בזמניו מנ"ד שאינם סמוכים הם הכל מדברי סופרים והולכין בספיקן לקולא. וידעתי אשר יש הרבה אף מן הראשונים שחולקין בזה ובזכרים שהרס שמהרימין אף ב"ד שבזמניו ד"ל הנהו, אבל דעתי ודעת נוטה שאינו אלא מד"ם, וכן נראה מרוב דבריו הראשונים שהסכימו אשר ההרס עכ"פ בזמניו שאין לנו ב"ד אלהים אין לו כח רק מד"ם וחסו' רש"א באו בעיניו זה סוהרים זה לזה שבתשובה המיוחסת להרמב"ן (שהיא השו' הרשב"א כידוע) סי' רס"ג אומר שהוא מדרבנן מדברי קבלה ובסי' הק"א פסקק לאמר דהוה דת אמת שאמר באופן שאמר משביעים אלהנו ומתרימין בו, ונראה שזה דוקא בהו בעת מעשה ובמעו החרס וקבלו עליהם עכ"פ בכרבהו, ויכול להיות שחושש לדעת הראש"ד שהובא בחשו' הרשב"ם סי' קע"ח וקפ"ה דאף בשבועות ציטוי מושבע מפי' אחרים ולא ענה אמן אסר כל ב"ד עוד שלא מיהא כן משמע שם דסובר דעיינת אמן בעינן רק לקרבן ולמלקות אבל לחיבור זה אף במושבע מפי' אחרים כה"ג, ואפשר דסובר דהו אף איסור תורה אבל כ"ל לא שייך באופן שמתרימין את האדם בע"כ וגם אין מזכירין לשון שבועה או אף שמשביעין אהו בע"כ שכל חיוב אינו אלא שמתוייב לשמוע להשבע' שהב"ד משביעין אותו מנ"ד כה"ד כמבוא' בזמ"ק מקרא דעור' שיכולי' הב"ד להשביעו וא"כ בזמן הזה שאין לנו ב"ד הסמוכים סיהיה יכולת צידם לבקו מה"ס לא הוה אלא איסור מד"ם ובפרט בהרס ושבועה ששטים על להבא להביא איסור חדש שיה בדולי לא הוה אלא מד"ם כב"ד בעלמא שלא בדה"ג וכמו שיבוא לפנינו.

(*) אמר המסדר רצונו לומר משום שיש כלי כמו גזירות י"ח דבר, אבל מ"מ משום סוג ותקון קצת בעי' דאמו בשופטני עסקינן שיגורו גזרות על הצבור שאין בהם שום תקון, ועיין בתורת נביאים להגאון הרצ"ה חיות ז"ל שהעל' שאין כה ביד ב"ד לגזור שום גזירה אלא במקום שמעלחה נכרת דעין, וכוה יפה כחם של נביאים שכתב בידם לגזור גזיר' ואפי' במקום שאין אדם רואה תועלתן עתה, מוצני שבשם ד' גזרו ומי בא בסודו :

התורה ותקון העולם *), ומנא לן הא ? ונראה לע"ד לומר דמהא גופא דיש כה ביד ב"ד לגזרות ולהחרים, ולגזור על כל ישראל שיתנהגו עמו דין מותרם ומנודה שמעינן דיש בידם לגזור גזירה חדשה על הצבור ואולי גם זה בכלל מאמה"כ על פי התורה אשר יורוך אשר כונתו כזה התקנות והגזירות והמנהגים אשר יורו בהם לרכים לחזק הדת ולתקון העולם כמבואר בהרמב"ם ז"ל הלכות ממרים :

ולמלך ולבדה"י יש כה להחרים על גזרתם באופן שהעובר עליו יתחייב מיתה כמו השבועה שנשבעו ישראל במצפה על

כל איש אשר לא יעלה למלחמה על בנימין, וכהשבועה שהשביע שאל את העם שלא יאכלו ונתחייבו עליה אנשי יביש גלעד ויהונתן שעברו על החרם הזה מיתה כאמרם ז"ל בילמדנו וכי שבועה שנשבעו אלא שההרימו שקללו כלשון ארור אלא ללמדך שהחרם הוא השבועה והשבועה היא החרם, ומענין הוזה היה גם הרמו של יהושע ונדון עכן למיתה על שמעל בו, וכן יהונתן לולא פרוחו. ומצינו שהסכים הקב"ה לזה שהרי בעקן נלכד בהגורל שהיה ע"פ ה', וכ"ז שלא עשו בו דין אמר הקב"ה חרם בקרבך ישראל, וכן בשאל :

והמלך או הסנהדרין וכל ישראל יכולים להחרים גם על דורות הבאים כמו חרם יהושע על יריחו שנזר ארור האיש אשר יבנה אותה, וכן שבועת ישראל על בנימין שגזרו ארור נתן אשה לבנימין שהיה הל גם על הרור הכא אחריהם לולא דרשו היתר ממנו ולא מכנינו (בי"ב קכ"א). כי הגזירות הללו כמוהן כמו גופה של התורה שנתחייבו בה כל הדורות העתידים להיות ע"י הקבלה שקבלוה אבותינו ונכנסו בכריתה לקיימה עליהם ועל זרעם כמ"ש ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת כי אם את אשר ישנו פה ואת אשר איננו פה וכ"ז ודרשו הו"ל (שבועות ל"ט), שנכללו בזה כל הדורות הבאים וגם הנגרים :

גם יחידים שקבעו איסור עליהם ועל זרעם אין הבאים אחריהם בני הורין להפטור ממנו, וזהו בית אב לכל המנהגים שמצינו בפרק מקום שנהגו, ואפילו מנהג עיר אחת ומשפחה אחת, שנתחייבו בהם גם הבאים אחרי כן וסמכו זה על המקרא דאל תמוש תורת אמך, אלא שלפ"ד יש למנהג כזה היתר ע"י אנשים הגדולים בחכמה ומנין כאותם שיסדו המנהג וכן הנשיא ווכל להתיר כמבואר בקונטרסי "קונטרס המנהגים" מעובדא דבני צור שנהגו שלא לפרוש בע"ש ביום הגדול ובאו בניהם לפני רבי להתיר להם המבואר בירושלמי פ' מקום שנהגו דמקשה שם ואין אדם שואל על גדרו, ומתריץ תמן הוא גדר הוא נשאל ברם הכא אבוהן גדר, ופריך כש"כ שיהיו מותרין וכ"ז דמשמע שהוא ענין גדוי ויש יכולת בידי מי שהוא גדול מהמנהיג או הנשיא להתיר להם והארכתני שם ואין באן המקום להאריך בזה :

עתה נשוב ונחקור מה דינו של עובר על החרם אם דינו כעובר על ד"ת, או כעובר על דברי סופרים, בתשובה של דבר זה נ"ל דחרם שנעשה עפ"י נשיא או עפ"י סנהדרין כהסכם רוב ישראל ר"ל שנתפשט אסורו ברוב ישראל הוה עיקרו מד"ת ר"ל דמי שעובר על זה בשאט נפשו באסרו שאינו חושש על תקנת המתקנו דינו כעובר על ד"ת ר"ל שעובר על לאו דלא תסור מן הדבר שהכונה שמהוייבים אנחנו לשמוע לכל התקנות וההנהגות שיעשו הכ"ר הגדול על ישראל וכמו שנתחייבנו אנחנו יוצאי ירך יעקב והנגרים לקיים כל דברי התורה שנתחייבו בו אבותינו בקבלתם התורה

התורה ע"י השמונה וארבעים בריות וברכות וקללות ששמעו וקבלו עליהם ועל זרעם ככה נתחייבו גם כזה הם והבאים אחריהם, שכל התקנה וגזירה שתקנו וגזרו ב"ד הגדול על ישראל יתחייבו הם והבאים אחריהם לקיימם, והמבזה זה באמרו שאין להביד כח הזה לגזור על עם ב"י גזירות ותקנות חדשות עובר על ד"ת ונספך זה לכבוד ב"ד הגדול עד שדנו העובר על זה ובתנאים מיוחדים בזמן (מורה 1) למיתה. אבל העובר על התקנה בהודמן לו לתאותו לא בכונה זו שלא לחוש לכבוד המתקנים זה רק לתאות נפשו, דינו כעובר על דברי סופרים (2). ועל דרך זה ד"ם פעמים שהם המורים מדברי תורה, ופעמים שהם קלים מדברי תורה, וביארתי לזה בארוכה ליישב דברי הרמב"ם במנין

הגהות המהבר

1) וכן דנו בזה שיהיה ציטוט ציד ב"ד הגדול למחול להזקן ממנה, רק כדי שלא ירבה מחלוקת בישראל אמרו שאין הב"ד יכול למחול (מנהגים ד' פ"ח): אבל החרם יכול ב"ד למחול על כבודם ולכטל החרם דלא שייך בזה שלא ירבה מחלוקת בישראל כ"ז שלא הורו לאחרים לעשות רק לעצמו. ומזה הטעם זקן שמחל על כבודו ולא נזה להמבזה אהוה אינו נכדוי כלל שהרי מנינו בירושלמי דפ"ג דמו"ק שריב"ל לא רצה להחרים את מי שהקפיד כנגדו חף שניה חייב נדוי שהרי אמר לו אילולי דלא חרמית בר נש מיוויה הוה מהרימנא ליה ע"ס. וזכרנו במקום שעובר רק להחייבון לעת הזאת לא שמוחר על דברי הב"ד לאמר שאינו חושש לדבריהם דודאי יכולים הב"ד למחול לו. ועיין בהרמב"ן במשפט החרם שלו, והנראה ל"ז בזה כתבתו.

2) ואף שדנו למטה גם בעובר לתאוהו כמו שדנו לעין שמעל בחרם וכן לאשתי יביש גלעד נראה דזה הוה ביהורחא שעה דיש בזה ב"ד הגדול לענוש מיתה חף שלא מן הדין כמו שסקלו למו שרכב על סוס בשבת בימי היונים שהבאנו לעיל והכל מפני דורך השעה ובעיני אחר ח"א למנוח חייב מיתה בעובר על דרך זה ר"ל שעובר לתאוהו לא בכונה המנאה, ואף שהמלך שחייבים מיתה על המנאהו נראה לי ג"כ שאין חייבים מיתה על המנאהו פיו ח"א דוקא בחופן שהוא דרך מנדה ר"ל שאינו חושש על דבריו אבל בממורה על דרך התאוה נראה לי שאינו במיתה. וכן חף בממורה מנדה שאינו חושש על דבריו אינו נהרג ח"א דוקא במנוח בחור זיווי המלך שמונוהו מנדה שהוא מלך לשמור לדבריו אשר יצוהו ולרכו או לזכר מלכותו. אבל בממורה על דבריו שאמר המלך מנדה לומר שדבר כן הוא או שמונח חיקון הד"ה בתקנה זו מנדה כח התורה והוא מנדה על זה אינו נקרא מנדה במלכות, והנראה לזה דבסנהדרין ד' ס"ו ח' קאמר הגמרא לא רמי דין כרמי נשיא שהדיין אתה מנווה על הוראתו והנשיא אי אתה מנווה על הוראתו, ולא רמי נשיא כרמי דין שהנשיא אתה מנווה על המנאהו והדיין אי אתה מנווה על המנאהו, הרי שהדיין והנשיא בני חדא בקרא יניהו רק שהדיין מחוייב אתה לשמוע לו מה שאומר בדרך הוראה שפ"י התורה מונח חייב דין זה או תקנה זו אבל מה שאומר לך לעשות כן שאינו מונח דין זה עפ"י התורה אי אתה מנווה ומחוייב לשמוע לו, והמלך להסך שמה שאומר לך שמונח עפ"י דרכי הוראה שמנווה לעשות כן או לא לעשות כן אין אתה מנווה לשמוע לו אם צעיק נראה עפ"י דרכי הוראה הסך מדבריו. אבל כשמנווה לך לעשות דבר זה שרק הוא רוצה לזכר עיני מלכותו אז אתה מחוייב לשמוע לו וחייתין מיתה על המנאהו ומסתמחא כסם שהדיין אינו מחוייב מיתה ח"א כשממרה על הוראתו בדרך המנאהו באמר שאינו מחוייב לשמוע להוראה זו ולא כשממרה בדרך תאוה לשעה שלא חייבתו התורה מיתה ח"א על זלוול כבוד הב"ד ה דול כ"כ המנאה המלך הוא עב"ד ש מממרה את דבריו שמנווה לו לזכר עיניו ואומר שאינו מנווה לשמוע לו בזה אינו נהרג על זלוול כבוד המלך לא כשממרה לשעה דרך תאוה דזולת ההלוק שזה אתה מנווה על הוראתו וזה אתה מנווה על המנאהו שיהי' הם (עיין רש"י שאומר על נשיא אתה מנווה על המנאהו שנאמר ביהושע כל אשר ימרה את פיה יומת וצ"ל חף שהמקרא הזה הוא דברי קבלה דגמרא גמירא להו בהל"מ ותחא יהושע וחסמני' חקרא), ולכן הוצרכו בני ישראל בגזבה במלחמתם שני בנימן לגזור בחרם שיצוהו לנלחמה עם בנימן, וכן שאלו הוצרך לחרוב את העם שלא יאכלו כדי להיביס חף אתם ועברו שני בדרך המנאה. וכן אי אפשר לאמר שהחרם שנעשה עפ"י מלך בהסכס כל ישראל וב"ד הגדול מחוייבים מיתה ח"א עוברים עליו חף בדרך תאוה שלא בחורה המנאהו וזלוול כבוד המלך ובסנהדרין מדין חורה (כמו שהרמב"ן רוצה לאמר במשפט החרם שלו ומסמך לה על המקרא דכל חרם אשר יחרם מן האדם מות יומת דא"כ קשה דהא כל החורה גולה קבלנו עלינו ועל זרעינו בשמונה וארבעים בריות וארורים המבואר בסוטה ד' ל"ח ב' עיין שם ברש"י ד"ה שנאמר ה"ה דברי הבית ובירושלמי פ' א"כ אין לך כל דבר ודבר מן התורה שאין עליו תרע"ו בריות ו"ב בארור ו"ב בדרך י"ב בכלל ו"ב בפרט, ועל כל זה לא נתייבו מיתה בעצמם על מנוח התורה רק על מנוח מיוחדות ובתנאים מיוחדים לזה בהתראה ועדה שזפתה ועדה מנלה, ח"א מוכרח כמ"ם דמפסנת עין ומפסנת אשתי יביש גלעד הוה הוראה שעה.

במנין המצות בשורש א', וכן מוכן מלשונו בהלכות ממרים, וזכה סרה השנת הרמב"ן עליו, וזכה יתישב קושיית הר"ן בפי מקום שנהגו דשם אמרו דמשמתין את המולול ביו"ט שני של גליות ובברכות ד' י"ט אמרו שמנדין על כבוד הרב וככמה מקומות אמרו שהעובר על דברי סופרים מכין אותו מכת מרדות מדרבנן, ובהג"ל ניהא דהיכא דמולול שאינו מודה בהתקנה והגזירה אזי מנדין אותו שהוא עובר על לאו דלא תסור אלא שאינו לוקה לפי שנשמך למיתת ב"ד עם תנאיה שמורה לעשות לכך מנדין אותו, משא"כ כשעובר לתיאבון ואינו ממרה על דברי חז"ל אין משמתין אותו רק מכין אותו מכת מרדות, ודו"ק:

וב"ד בהרמות והנהגות שנעשו עפ"י ב"ד הגדול ונתפשטו ברוב ישראל, אבל התקנות והחרמות שלא נעשו עפ"י ב"ד הגדול ואף הדר"ג דרב חילי עכ"ז כיון שלא היה בזמן הסנהדרין וגם לא נתפשט אסורו בכל הגולה כל ענינו אי אפשר להיות יותר מד"ס והעובר עליו בכל אופן אף שממרה הנהו על דברי המחזיקים עכ"ז כיון שאינו מולול בכבוד חז"ל לאמר שאין להם כח לגזור עלינו לשמוע תקנת וגזירת חכמי דורינו רק אומר שחכמי דורינו אינם כפי ערך שכינו עליהם חז"ל שאינם כגדר לעשות תקנה זו או שאינם כגדר לגדות על ענין זה שאפשר שיש להם בזה איזה כונה לצורכם וזקן שגדה לצורכם אף שגדה כדון אין גדויו גדוי, וכן אומר אשר מועים הם בזה ומרוב כעס עושים זה או מהשתררות על הצבור שאינם עונים ונוחים ועל רב כוח לא כיונו חז"ל לגדות על כבודו, נראה שיותר מאסור קל כעובר על ד"ס לתיאבון אין בזה בשום אופן (והא דבחה"מ סי' ל"ד איתא דעובר על החרם נפסל לעדות נראה דאם לא ענה אמן אחרי דברי המשביעין לא מפסל אלא מדרבנן ואף בעונה אמן צריך מאד להתישב לפוסלו מת"ת אם לא היתה ההשבעה בשם אם כן אינו לוקה ובמקום שאינו לוקה לא נפסל העובר ע"ז לעדות אא"כ היה בהעברה זו חימוד מומן עה"ד שבארתי בפ"ה שלי פ"ד דאישות ואפשר ליישב עפ"י דרך זה דברי השו"ע וצ"ע) כיון שאינו ממרה ע"ד הסנהדרין וב"ד הגדול ומודה לכל דברי חז"ל אשר הת"ח יש לו רשות לגדות ולהחרים, רק אומר שבמקום הזה הרם ונדוי הת"ח הזה אינו כדון או שאינו ת"ח, נמצא שאינו מכזה אלא חכם שבזמנו ולדעתו עושים חכמי זמנו בזה החרם שלא כדון, וכמעט הם בני נדוי לדעתו שסובר שבזה אינם רשאים להחרים אם לא שמומעים הם בזה יפטר מנדוי ושמתא ואינו פוגע כלל בכבוד חכמי התלמוד עמודי יסודי תורה שבע"פ, ודוק בזה כי זה ברור בעזה"ת:

עתה נבאר דין המנדה את מי שאינו מחוייב נדוי, ודין באיזה

מקום יכול המנודה לאמר להמנדה "אדרבה" ויחול החרם על המנדה:

הנה הרב ז"ל בפ"ו מה' ת"ת חושב בהכ"ד דברים שהב"ד מנדין עליהם המנדה את מי שאינו חייב נדוי, והרב ז"ל סתם ואינו חולק בין המנודה שלא כדון הנהו ת"ח או ע"ה, וכן לא חולק בין אם המנדה היא ת"ח או ע"ה, משמע שאין חילוק בזה ואפילו אם ת"ח נדה את הע"ה שלא כדון ג"כ מחוייב נדוי הנהו, והראב"ד חולק עליו שדעתו שהרב ז"ל למד זה מהך עובדא דר"ל (מו"ק ד' י"ז) בנדוי להאי גברא דקאכל פירא דיליה ואהדר ליה אדרבה ליהוי האי גברא בשמתא וקשאל כבי מדרשא ואמרו ליה שנדווי אינו נדוי ונדווי דהאי גברא נדוי, ולזאת אמר הראב"ד שאין הכ"ד מנדין על זה רק שאם המנודה אומר לו "אדרבה" אזי חל נדווי אבל הכ"ד אין מחוייבים להכנס בזה, וכן דעת הנ"י והרמ"ב שאם ת"ח נדה את הע"ה שלא כדון אינו בר נדוי וכשי"כ אם בזה הת"ח את הע"ה בכל מיני בזיונות שבעולם אין מנדין אותו עד שאמרו שאם ע"ה אומר לת"ח שגדהו שלא כדון "אדרבה"

"אדרבה" אין נדויו של הע"ה כלום, וההיא דר"ל חשש לנדויו דהאי גברא שאמר לו "אדרבה".
 ואמרום שלא היה ר"ל יודע מי הוא האיש וחשש אולי היה חכם, והראיה דאמרו לו שילך אצל
 נשיא שיתיר לו נדויו הרי חשש שמוא אדם גדול הוא שאין מי שיכול להתיר את נדויו אלא הנשיא.
 אבל אנכי אומר אף שאין הכרעת תלמיד הכרעה עכ"ז תורה היא ואין מחניפין בה, והעיקר נראה
 לי שהרב למד זה מטעם אחר שהרי אמר לנדות שום איש מישראל כ"ז שעושה מעשה עמך. שעכ"פ
 הוא בכלל לא תקלל הרש אף שהאזהרה דוקא שלא יקללנו בשם והנדוי הוא קללה בלא הזכרת ה'
 עכ"ז אסור יש בדבר כמו שהבאתי לעיל מהך דסנהדרין דף פ"ה א' דאמר ר"ש ואחר מי התירו
 אלא כבוד שמים שאני עו"ש ברש"י שאמר לנדות את חבירו בהגם שמקללו ורק לכבוד שמים הותר
 זאת, וכמו ההבאה שנאסרה בל"ת והותר להלקות למחוייב מלקות משום כבוד שמים ואף במקום
 שהותרה אם הכהו אחת יתירה קעבר על לא יוסיף להכותו. וכן הקשו בב"מ ד"מ"ה ב' למ"ד דמי"ש
 מילמ ליוסינן ליה קרי בזו וגשיא בעמך לא תאר אף שמי שפרע הוא קללה בלא הזכרת ה'. וכן
 לבנות את הע"ה כ"ז שעושה מעשה עמך אסור שהרי אף במקום שמוכיחו הזהיר הכתוב שלא יכלימו
 ברבים שלא ישא עליו הטא, כמו שהבאתי לעיל מהספרא והמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק
 לעוה"ב סתמא נאמר, ואף ע"ה נקרא חבירו (כמבואר סוכה ל"ט א' ע"ש), וכן אעפ"י שמשלם לו
 הכושת אמרו חז"ל ב"ק צ"ב א' שאין נמחל לו עד שירצה את חבירו וכולם נאמרו בסתם אף בע"ה.
 וראה ברבנו הרב ז"ל בפ' כ"ד מהל' סנהדרין ה"ל וכלל יהיה מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד
 הבריות קל בעיניו שהרי הוא דוחה ל"ת של דבריהם וכ"ש כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקים (1)
 בתורת אמת יהיה זהיר שלא יחרס כבודם, אלא להוסיף בכבוד ה' בלבד שהמבזה את התורה
 (ר"ל הקופץ לנדות מבזה את תורתו) גופו מחולל על הבריות והמכבד את התורה גופו מכובד על
 הבריות ואין כבוד התורה אלא לעשות עפ"י חקיה ומשפטיה עכ"ל הרב ז"ל נאים למי שאמרם,
 (א"ה, ידוע אשר דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום לא לבוא במרוניא ולפסוע על ראשי עם קדש
 אשר בזה מחללים את התורה בפני ע"ה באמרום פלוני שלמד תורה כו'). וכן הוסיף הרב ז"ל בפרק
 כ"ה ה' ב': וכן אסור לו לנהוג בהם קלות ראש אעפ"י שהם ע"ה ולא יפסיע על ראשי עם הקודש
 אעפ"י שהם הדיומים ושפלים, בני אברהם יצחק ויעקב הם וצבאות ה' שהוציא מארץ מצרים כו'
 הרי שאמר לבנות ולנדות אף הע"ה כ"ז שעושה מעשה עמך, וכיון שכן זה שנדהו שלא כדון אף
 שהוא ת"ח הא עשה דבר שלא כשורה והעושה דבר שלא כשורה מנדין אותו כמבואר בירושלמי
 דפ"ג דמו"ק הו"א אמרה העושה דבר שלא כשורה (2) צריך להתנדות וא"כ אם נדה שלא כדון אף אם
 חמנדה ת"ח והמתנדה הוא ע"ה עכ"ז כיון שעושה מעשה עמך אסור לנדותו בהגם ולביישו והמנדה
 אותו חייב נדוי;

עתה

הגהות המהבר

- (1) א"ה מדנקט הרב ז"ל וכו' כו' המחזיקים בתורה אמת נראה שנחלת דבריו שבוזה כבוד הבריות הטובה סף
 ע"ה שאינם מחזיקים בתורה אמת עכ"ז כיון שעוסקים מעשה עמך אסור לנדותו, ולגסוף הוסיף הרב ז"ל דכ"ס כבוד בני
 אברהם יצחק ויעקב המחזיקים בתורה אמת ר"ל ח"מ מחזיקים בתורה ה' (ע"ד אמרם חולין ד' קל"ב המחזיק בתורה ה' יש לו
 מנוח דהכונה על ח"מ שעוסק בתורה ה') בודאי כבודו חמור מזה של אברהם יצחק ויעקב כבודם כבודם ה"ח סף שמהחייב עפ"י הדין
 להינדותו לרין מאל להתישב בזה אולי יכולים להשתט מזה, וכאשר ביאר הרב ז"ל בה"ח ס"ח שהחכמים בורחים מלהמנות
 אשתחא דבר כי רב והוא מוגמ' סתמים ד' כ"ב ובמ"ק ד' י"ז סס וכו' אמרם סס דח"מ בסנהדרין מנדין אותו כפרהס"א.
 (2) א"ה ל"ל עשה כ"מרו כירושלמי שהעושה דבר שלא כשורה צריך נדוי, זה נעושה דרך זלזול שאינו חושש על זה

עתה אחרי שבארתי שאפילו חכם שנדה לע"ה שלא כדון חייב נדוי, א"כ יכולים ללמוד דכל מי שינדה אותו עבור זה נדויו נדוי מעובדא דירושלמי שהבאתי בהנחיה דאפילו אמהא דבר פטא החרימה העושה שלא כדון וחששו לנדויה. ולואת נראה לי דאפילו ת"ח שנדה את הע"ה שלא כדון אף שמשמיתין אנהנו מלגדות את הת"ח (1) עכ"ז אם נדוהו חל הנדוי, ולכן אם הע"ה השיב לו: אדרבה תהיה אתה בשמתא ה"ז מנודה כמו שהוכחתי מהירושלמי הנ"ל דמי שצריך להתנדות אזי אף אשה ואמה יכולים לנדוהו, ומה שתירצו בזה שחשש שמה הנהו ת"ח אף שבבבלי לכאורה של האנשים שנבכו ממנו התאנים, ומה שתירצו בזה שחשש שמה הנהו ת"ח אף שבבבלי לכאורה משמע כן וצ"ל כדברי ר"ת שהיה מקום שאוכלים בשכר לכן לא חשידי אנגיבה כמו"ש התוס' ד"ה נדויו כו' ובשם ר"ת שמעתי כו' (א"ה), לי היה נראה לאמר דאולי סברי כאיסא בן יהודה ב"מ ד' צ"ב דהפסקו כי תבוא בקמת רעך כביאת כל אדם הכתוב מדבר (ובהח"א שם דאף שאינו בשכרו מותר לו לאכול רק שלא יתן לכליו) והם לא נתנו לכליהם רק אכלו כמו שהגרסא בבבבלי אתא הווא גברא וקאכל תאנים ולכן אף שר"ל סובר דלית הלכתא כאיסא עכ"ז הוא מועה בזה ונתחייב לו ממון אבל נדוי לא נתחייב לו). עכ"ז בירושלמי יש מעשה אחרת, וז"ל הירושלמי: ר"ל הוה מעיין תאני כבברית ארתין ליסמים גנבן מנהון כלילא ולכסוף ארגיש בהון אמר לון להוין אלין עמא מיחרמי אמרין ויא דהאי גברא מיחרם חש על נפשיה אמר ממון אלין חייבינן לי דלמא נפשן נפק פרי בתריהון אמר לי שרן לי אמרין לי שרי לן וגשרי לך הדא אמרה המנדה את מי שאינו צריך נדוי אינו נדוי, ואח"כ

הנהות המהבר

האסור כגון דמכה בנו הגדול (בבלי מו"ק דף י"ז), או המעשה הנזכרת שם בירושלמי צו"ל: עד כדון חכם שנדה ואפילו חבר שנדה נשמעויה מן הדא חד אמהא מדכי בר פטא עברה קומיה הדא כנישא תומה חד ספר ממי' לחד יוקא ויחר מן גרבי' אמרה ליה ליהויה הלי גברא מחרם אחא שאל לר"א ח"ל צריך אהה להוש על נפשך הדא אמרס העושה דבר שלא כשורה צריך נדוי והכונה שאלו בזה האסור שלא נחשב לו לאסור להכות התוקות ויחר מדחי ואמר הירושלמי דצריך נדוי (א"ה) מוכח פליאה גדול' על הריב"ש בתשובתו סי' רי"ב שאומר שם שהרב שהחריב על כבודו אוני כלום שמגדין על כבוד הרב אמרו לא מחרימין וכשהוסף הוה המוסף גורע ואין דבריו כלום, שהרי כפאן אמרו שהעושה דבר שלא כשורה צריך נדוי והיא אמרה ליהויה הלי גברא מחרם ועכ"ז חששו לזה, וע"כ ביה) וכיון שהוה בר נדוי יכול כל אדם לנדוהו יהיה מי שיהיה אפילו ע"ה ואב"ה.

(1) א"ה הא דמשמיתין עלמין מלהמנהו אשמחה דלירבא מרבין וזקן (ר"ל המוכרך) סברה אין מגדין חומו אס לא שעשה כירבעם בן נבט והצבירו ממחר הירושלמי בפ"ג דמו"ק נמנו בלשה שלא לנדוהו זקן ושם זקן שאירעו דבר אין מגדין חומו אלא אומרים לו הכדו ושם צבוסך (ובבלי אמרו זה על אב"ד ואומר שם ופליגא דר"ל שאומר על כל ה"ח שאין מגדין חומו) ושם בר"י בר עטישא שמעתי שאין מגדין זקן אלא ח"כ עשה כירבעם בן נבט וחבירו (ר"ל זקן שמוכך כידוע למיין בלשון הירוש' דזקן הוה מי שמוכך סברה לון מגדין חומו אלא"כ הקדוה משללו צבוסים שעשה כירבעם בן נבט ר"ל שעשה דבריו בצפרסוף) ח"ל דוגמה השקוה וכירבעם בן נבט וחבירו עשה (ר"ל דמקשה ע"ד שהרי עקביא בן מהללאל שהעוה דברים על שמעיה ואבטליון לא אמר דבריו בצפרסוף רק בין חכמים ולא נהפרכס הדבר וכן לא העו וההמיה אה הריב"ש כירבעם בן נבט ואע"כ נהגדה ונשאר בקושא ע"ז ואולי בלמה כוזר ר"י בן עטיש צר"י שלא נדו אה עקביא). ונראה לי דכל אלו הדברים איירי שעשו דבריהם שלא בצפרסוף ולא נודע לרבים מזה ולכן משום חלול ה' שלא יתבזה בת"ח והזקן צפני העם מוכסין הדבר אבל באופן שנתפרסם חטאו דבריו אזי אין מוכסין על פשעיו ולא רדיפה אס יכסו על פשעיו יהיה חלול השם יותר גדול מזה שיאמרו הע"ה: ה"ח ודעים שאין ממש בכל הדברים וקמחופי להדדי, ורק חומו מגדין הם בעושים, לכן מגדים אותם בצפרסוף, וכן בדיעבד אס עברו והחרימו חומו הוה מוכרסם ולא הוה כמו נדוהו שלא כדון, ולכן ר' ירמיה ור' יעקב סיד זה את זה חששו כל אחד לנדויו של חבירו אף שעשו שלא כדון כדון אה חבירו, עיין ירוש' פ"ג דמו"ק הל"ל

(ואח"כ שאל הירושלמי מי מתיר נראה שזו שאלה אחרת על אחד שנדוהו ואינו ידוע מי נדוהו) הרי שהלסמים שננבו התאנים מר"ל שהכיר בהם ר"ל שהם לסמים וננבים ועכו"ז כיון שנדה אותם שלא כדון והם אמרו לו "אדרבה" נדוי שלהם חל על ר"ל ושל ר"ל לא חל אף שר"ל ת"ח היה והם ע"ה 1) ומסתייע פסק הרמב"ם שכל מי שנדה את מי שאינו מחוייב נדוי צריך להתנדות יהיה מי שיחיה אפי' ת"ח שנדה את הע"ה חייב נדוי ולכן יכול כל מי שיחיה לנדוהו ואפילו הכע"ד שלו שהוא ע"ה אם אמרו לו אדרבה כו' חל נדויו וצריך התרה, ודו"ק בזה. ויש לקיים פסק הרמב"ם והנ"י בע"ה שאינו עושה מעשה עמך שזה מותר לקללו ולבנותו כגון בע"ה המוכר בסומת ד' כ"ב שאין לו ציצית ואינו מניח תפילין ושחשוד על ש"ד המוכר בפסחים ד' מ"ט ב' (אבל ע"ה שישינו בד"א ובמצות אלא שאינו בעל תורה הם לנו לבוהו כמש"ל שכל שעושה מעשה עמך קרי ביה ונשיא בעמך לא תאור או לא תקלל חרש או מבייש חבירו וכמו שהארכתי לעיל) והאי דחשש ר"ל לחרמן של הלסמים אף שאינם עושים מעשה עמך צ"ל שהשש אולי עשו תשובה ורוצים לשלם לו עבור התאנים או אפשר שהשיבו לו התאנים ולכן חשש שמא עשו תשובה והוה עושים מעשה עמך כמבואר יבמות דף כ"ב ב', והארכתי בכל זה מחמת כי הדין הזה בא בשו"ע בלתי מבורר ובעזוה"ת עלה בידי לבררו :

מאמר ב.

עתה נבאר דין הרב שנדה את התלמיד או האב שנדה את בנו שלא כדון אם מותר התלמיד לאמר להרב "אדרבה", ואם אמר לו אדרבה כו' אם חל הנדוי של התלמיד על הרב או נדוי הכן על האב או לא.

בתשובה של דבר זה — הנה הר"ם בתשובה הובא במהרי"ק סי' קמ"א ואומר שאסור להתלמיד לאמר לרבו שנדהו שלא כדון "אדרבה", וכן המרדכי בפ"ג דקדושין סימן תקס"ד וראיתו מהא דאם היה אביו עובר על ד"ת שאסור לאמר לו עברת על ד"ת אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך (קידושין דף ל"ב ע"א), ובאמת מכאן אין ראיה דשם הוה שונג בזה שאינו ידוע הדין וא"כ חייב לכבדו ולאמר לו בדרך כבוד, אבל כשעושה לכבוד שמים שלא יתחלל יכול להיות שהוא מותר לאמר לו אדרבה וכמו שפושט ר"ש בסנהדרין הנ"ל דהבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו משמע אף כשעושה תשובה משום כבוד שמים דאם לא עשה תשובה לא הוה עושה מעשה עמך ופשיטא דשרי 2) והיה משיב ר"ש ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך כו' ובע"כ צ"ל בהך דקדושין הנ"ל כמ"ש או דאין כאן כבוד שמים טפי שיאמר לו בלשון זה או בלשון זה אך כיון שמסקנת

הגהות המהר"ר

1) וז"ל הא דהוה חרמו של ר"ל שלא כדון אף שגילו מוגו מסיים דלאו דגזילה טיקא להשכון והסור לענוש חוסס בעושה הנוף דק"ל כל המשלם אינו לוקה וה"ש שאינו נדון בשאריו עושה הנוף והיה לו לר"ל להנעו מהם ממון אולי היו משלמים לו ולכן חשב להסר שלהם שהוא עשה שלא כדון שגדה חס מני שאינו צריך נדוי ור"ס יכול כל מי שהוה לנדוהו וכו"ש בפנים מהירושלמי דמ"ק.

2) עיין יבמות דף כ"ב ב' בתוס' ד"ה כשעשה תשובה שפירש' כמ"ס בזה וכן המרדכי בפ"ג דיבמות כו' י"ג דאם לא עשה תשובה אף לפי המסקנא נעשה הבן שליח להכות ולקלל את אביו רק חייבי עשה האב תשובה. וכן ה"ר' במדושיו בסנהדר' שם אומר מפורש דאם לא עשה האב תשובה אף דלא ק"ל כר"ס ואמרין לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח כו' הוה מותר להעשה שליח לקלל ולהכות את אביו. וכן אומר רבי'ו במו"ל נחוב' ח"ד ביה"ל: אין הבן נעשה שליח כנגד אביו להכותו ולקללו ופי' סו' חוץ ממסית ומדיח שגאמר לא תקמול ולא תססא עליו ודוקא כשעשה תשובה חל לא עשה

שמסקנת הגמ' שם מה הוה עלה , ת"ש דתנו דבי ר"י לכל אין הבן נעשה שליח לקללו ולהכותו חוץ ממסית שאמרה תורה לא תחבול ולא תכסה עליו כו' הרי שלכתהלה אסר לקלל אביו (ר"ל לנדותו) אף במקום כבוד שמים (ועיין מ"ש בהנה"ה דעת האלפסי וסיעתו ודעת הצרפתים בזה) אף שהאב חייב נדוי וכ"כ אסור לאמר לו "אדרבה" , והתלמיד לרבו דין בן לאב יש לו , ואף שיש לחלק מהך דסנהדרין להעשות שליח ב"ד אין הבן רשאי שיכול להתקיים ע"י אחר כבוד שמים , משא"כ כשנדה אותו שלא כדון שיחם לבנו ועבד דינא לנפשיה כשם שחותר לכבוד שמים קללת האחר גם קללת האב הותרה (ועיין בהנה"ה שכתבתי דיותר מאיסור דרבנן אין בזה להעשות שליח ביד לאביו להכותו

הגהות המהבר

השוכה לכל נעשה שליח להכותו ולקללו (ר"ל חף בשאר עבדות חוץ ממסית נעשה נמי שליח) ואם עשה השוכה והוא יוצא ליהרב (ר"ל שאינו מוסר לז"ח) ובלא בנו וקללו והכרו חייב זהוה עושה מעשה עמך ואחר פטור משום שאינו מקיים בעמך ומקטיף הכנה לקללה ובנו חייב מודי דהוה המקלל לאחר מיתה , הרי מנאכר כח"ש דהכל חייבי כשעושה השוכה דסובר ר"ש דבמקום כבוד שמים נדהה כבוד האב ואין ק"ל דלוינו נדהה ולאסור . (א"ה אבל עכ"ל נראה שאינו חייב מיתה אם נעשה שליח ב"ד לקלל ולהכות אביו שהרי לא הוה חלל הוה נעשה לכהתלה אבל חייב מיתה ח"ן בזה אפילו עשה האב השוכה , וכן לא היו מחייבין במסית זה ונראה שלדעת זו אין כאן אלא איסור דרבנן ועיין מה שכתבנו בדעת הרמב"ם בזה). ובמקום שאינו שליח ב"ד כגון ביוצא ליהרב מעלמו אזי נהרג עליו בעשה השוכה ובלא עשה השוכה אינו נהרג בודאי ויכול להיות שמוהר חף לכהתלה . ועיין בבבא מציעא גר"ה יו"ד סו' רמ"ה ס"ק ו' שאמר בפירוש שמוהר חף לכהתלה ואף שלא במקום שיהיה שליח ב"ד כגון שאין מסרבין בו לנאח ויוצא . א"ה ונראה שאף האלפסי בפ"ב דיבמות והרמב"ם בה' ממונים פ"ה י"ב בסוברים דהא דלמרי' יבמות דף כ"ב וסנהדרין דף פ"ה ע"א דאין הבן חייב על הכאה אביו וקללת אביו כשלא עשה השוכה שזה אינו חלל לענין חוב אבל איסורא חיובא להכות ולקלל את אביו אפילו כשלא עשה השוכה , ורש"י האלפס מהא דכפי מיתה ר"ש הל"ל ומסקת הגמרא לכל אין הבן נעשה שליח להכות ולקלל את אביו חוץ ממוסית שאמרה תורה לא תחבול , נראה שכונתם שהבן אינו נעשה שליח שהמאן נאמר בין בהשאלה סם ובין בהמסקתא ומשמע דחייבי בכל גוואל בין בעשה השוכה ובין בלא עשה השוכה לר"ש דפשוט דשרי או לדין במסית שרי חף בעשה האב השוכה משום כבוד שמים . וכן המסקנא דאין הבן נעשה שליח בשאר חטאים חוץ ממסית להכותו ולקללו חייבי חף בלא עשה השוכה דאיסור לבזות את אביו יש חף בזה כשע ועל עבדות ולא עשה השוכה וכל ההיבך לר"ש אז לדין במסית הכל מפני כבוד שמים , ומסרש"י הא דאם ראה אביו עובר על דבר תורה לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא יאמר לו אבא מקרא כתוב כך , בקידושין דף ל"ב חייבי חף בעובר במזיד וכן מסרש"י הא דלר"ך קרא באמר לו אביו שיטבור על ד"ת שלא יטעו לו דחייבי אפילו באומר לו במזיד ונעשה רשע גמור , עכ"ל חייב בכבודו רק לזה שיעבור על ד"ת ח"ל לשמוע לו ובמקום כבוד שמים סובר ר"ש דנעשה שליח ואין מסקינן דלוינו נעשה שליח והוה רק איסור דרבנן ויהר מואיסור דרבנן לא הוה במקום שיש כבוד שמים אפילו כשעשה האב השוכה , והרמב"ם שהרי הוה לו להבן להעשות שליח ב"ד להכות את אביו במסית וסתמא נאמרה ומשמע חף בעשה השוכה ואם היה בזה איסור תורה לא היה יתיר במסית כן נראה לי . ובזה מתבאר לשון הרמב"ם בפ"ה מה' ממונים ה' י"ב שכח בזה"ל : מי שהיה אביו ואמו רשעים גמורים ועוברים עבדות אפילו נאמר דינם להריגה והם יוצאים ליהרג אסור להכותם ולקללם ואם קלל או חבל בהן פטור (ר"ל חף שאין מסרבין לנאח עכ"ל ביון שלא עשו השוכה פטור כקושי'ת הגמ' יבמות דף כ"ב ב' וסנהדרין דף פ"ה ח') ואם עשו השוכה ה"ז חייב ונהרג עליהן חטפי' שהרי הן יוצאין למיתה (הכונה ביוצאין מעלמן ואין מסרבין לנאח שאינו שליח ב"ד אב דבמקום שהוא שליח ב"ד דאיכא כבוד שמים חף שאסור לכהתלה להעשות שליח ב"ד בזה עכ"ל אינו נהרג ע"ז) ב"ד א' בבנו חלל אחר שחבטו וקללו אחר שנגמר ח' דיו , חטפי' טעם השוכה ה"ז פטור כו' (היינו חף באינו שליח ב"ד כמבואר בגמרא סנהדרין פ"ה ח' ובה' י"ג כותב הרב ז"ל עבד אביו ואמו על עברה שגורין עליה והוא היה חון לפני ב"ד ה"ז לא יכה אותן וכן הם נתחייבו נדוי לא יהיה שליח לנדותם ולא ידחף אותם ולא יבזה אותם בשלימות ד' חטפי' שהן רחמים לך ולא עשו השוכה . הכונה בכל זה דלוינו נעשה שליח ב"ד לאו הדברים חף בלא עשו השוכה כמאסור כל וגם חיובא כבוד שמים בזה עכ"ל ביון שיכולים לעשות זה ע"י אחר ימתינו עד שישגו אחר . ואח"כ בה' י"ד אומר הרב ז"ל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו חוץ ממסית ומדיה שהרי אמרה תורה לא תחבול ולא תכסה עליו . הרי שכוח הרב ז"ל כאן סתם משמע דשאר עבדות לא נעשה שליח חף כשלא עשה השוכה , ובמסית ומדיה נעשה שליח חף כשעשה השוכה . וכן אינו מחוייב כשהכהו וקללו כנגמר דיו חף כשעשה השוכה אלא דוקא

להכותו כו') עב"ז נראה מסבא שאין לחלק בכך ואסור לו לכתחלה להשיב לרבו "אדרבה" (1) אבל אם עבר והשיב לרבו שנדה אותו שלא כדון "אדרבה" נראה שחל החרם כדון כיון שרבו או אביו מהוייבים בהחרם מצד העושה דבר שלא כשורה ואיהו רק שליחות הבי"ד עושה בזה וחל החרם , שאין סבא לעשות מחלוקת גדולה בין ר"ש למסקנת הסוגיא שם , כן נראה לי . וכן אומר המהרי"ק כס"י קס"ט אשר לדעת הרמב"ם שהמנדה שלא כדון הבי"ד מהוייבים לגדותו אף התלמיד שאמר להרב שנדהו שלא כדון "אדרבה" חל נדויו שאין התלמיד יכול למחול זה והוא כמו קללו דאף שמחל המקלל עכ"ז לוקח כמבואר בהרמב"ם בפ' כ"ו מחלבות סנהדרין ה"ו וז"ל : אע"פ שמחל המקולל מלקין את המקלל שכבר חטא ונתחייב , אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בכ"ד ורצו הבי"ד למחול על כבודו ולא נדוהו הרשות בידו והוא שלא יהיה בזה הפסד בכבוד הבורא כגון שהיה העם מבעטין בדברי תורה כו' (א"ה) . נראה לי דלמד הרמב"ם זה מחא דבירושלמי דמו"ק אומר ריב"ל דלא הרמי לבר נש מיומי ושם ביומי דר"ז הנה מרחקין ומקרבין א"ל ר' לא השתא מרחקין והשתא מקרבין אמר ר' יוסי חזרו ונגמנו לכשיחזור בו יהי מקרבין אותן והכונה שהיה מוחרם תיכף ומתירין לו הנדוי ואמר ר' לא ישיש מכשול בזה שלא ישימו לב לנדוי ב"ד , הרי מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל) . וכמו כן כשנדרוהו שלא כדון שמתחייב נדוי הוא לא בשביל כבוד המתנדה רק בשביל כבוד שמים כמו שקלל את חבירו ולכן לא מהני מחילה ע"ז והוא כעושה דבר שלא כשורה שיכול כ"א לנדותו , וא"כ ממילא חל נדויו , כן נראה לי בזה והארכתני בזה וען במהרי"ק לא באו הדברים בנדרים , והנראה לי בעזוזיית כתבתי :

בענין

זה רצה גדול אחד שהובא במהרי"ק דבריו לאמר דגדול הדור הוא כמו רבו לענין זה שאין המנודה ממנו שלא כדון אינו יכול להשיב לו "אדרבה" כדון תלמיד לרבו , והמהרי"ק חולק עליו . ולדעתי כאשר הוכחתי דאפילו ע"ה כ"ז שעושה מעשה עמך יכול לאמר "אדרבה" להחכם שנדה אותו שלא כדון , ממילא אף לרב גדול בדרונו יכול לאמר "אדרבה" , וכמו שיכול להעשות שליח

הנהות המחבר

כשאינו שליח ב"ד היינו כשאין מסרבין בו לזאת ויוצא מעצמו . ובפ"ו מה' ממרים ה' י"ח כתב זזה"ל : המנזר הייב בכבוד אביו ומורא אפ"י שהוא פסור על הכאתו וקללתו עד שיעשה השונה אפילו היה אביו רשע ובעל עבדות מכבודו ומחירת ממנו כזה אביו עובר על ד"ת אל יאמר לו אבי כתוב בחופה כך רק כאלו שואל ממנו ולא כמחירו , שסובר דמנזר כבוד איבא אפי' בזה אביו רשע ובעל עבדות רק שאינו מהוייב על קללתו והכאתו משום שאינו עושה מעשה עמך , וכל הפוסקים חלקו עליו וסוברים דכאילו עושה מעשה עמך אף מנזר כבוד אין כפן עו"ש בהג"מ חזו"ז ו' וה' דלמחר לו אביו אל החזיר את האבדה אומרים דדבור גרודא לא נעשה רשע , או דלירי שהוא שנגג בזה שסובר דמקום כבודו מותר לעבור גם על ד"ת . (1) עיין במהרי"ק ס' קס"ט מהך דכתובות דף ס"ט דשמת ר"ה את ר"ש שילך ויגיד לר"ע עין אף שרב עין הוה רבו של ר"ש כדלמחר ליה מר רבה כו' , הרי שזלול ר"ש בכבוד רב עין רבו לקיים דברי ר"ה רבו דרביה . (והנה המהרי"ק אומר כי לא הוה רב עין רבו של ר"ש ורק לכבודו אמר לו כן שאם היה רבו לא היה מקפיד עליו ר"ה על קראו הונא חברין כמו שלא הקפיד על ר"ג (שהיה חבירו של ר"ש שקרא אותו הונא חברין , ולי נראה שרב עין היה גדול מרב נחמן שהרי בכתובו דף ע"ט קודא את רב נחמן נחמן תקלחא , ואנכי לא נזלתי שיקרא רב נחמן לר"ה הונא חברין רק בשלשה מקומות בביצה דף כ"ה וב"ק דף ד' ב' וב"מ דף ע"ו א' ובכולם היה שלא בפניו אבל בפניו לא קרא לו הונא חברין וכל הקפידה שהיה על רב עין בזה ששלח לו בכתב הונא חברין) ולדעתו אין מכאן שום ראיה שר"ש למעמיה חזיל שהוא סובר בסנהדרין דף פ"ה ח' שהבין נעשה שליח ב"ד לקלל את אביו משום כבוד שמים וסממחא כמו כן התלמיד להרב ג"כ נעשה שליח ב"ד במקום שיש כבוד שמים וה"נ יש כפן כבוד שמים לקיים דברי ר"ה רבו דרבו להכניע את רב עין תלמודו דר"ה על שלא נהב כבוד ברבו , ודו"ק בזה .

שליה ב"ד להלקות ולגדות את הגדול כדור דאב"ד שסרת שאומר הירושלמי בסנהדרין פ"ב בב"ד של שלשה מלקין אותו, וכה"ג שסרה ונשיא שסרה שאומר הירושלמי בפ"ג בה"ג שמלקין אותו בצנעה מסתמא לא ילקה אותן ת"ח אלא איש פשוט, הרי שמותר להיות שליח ב"ד משום כבוד שמים להלקות אף הגדול שבדור ולא הוה כמו רבו לענין זה, וכמו כן יכול להיות שליח לגרותו וכיון שנדה שלא כדון נתחייב בנדוי, והמנדה אותו שליחותא דכי דינא קעבד, ופשוט הוא בעיני דו"ק בכל מה שכתבתי בזה:

מכל

מוצא הדברים אני אומר אשר בזה"ז אשר רבו וחוחי הלב וכל אחד כייל לעצמו בכיילא רבתא ולחבריה בכיילא זוטרתא, ואין אחד שיכול לאמר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך, גם אין תוכחה ורבה המחלוקת ושנאת חנם, ובפרט באה"ק ובעיר הקודש שהשמן מרקד בינינו, וכיותר בין ת"ח היושבים בקרש אשר הגדילו לעשות, וכל הגדול מחבירו כו' (סוכה ד' נ"ב) ודין הוא דאחריבא לביתא ועדיין מרקד ביננא. אי לזאת מהנכון שיתקנו כל גדולי דורינו היושבים בקרש רבני אשכנז וספרד ורבנינו השרידים אשר ה' קורא היושבים בחוץ לארץ ה' עליהם יחיו לכבוד שם ה' שהת"ח ינהגו עצמן כריב"ל (ובוא וראה דברי הרב ז"ל בסוף ה' ת"ת ולשונו המהור שם: אף שיש רשות לת"ח לגרות לכבודו אין שבה לת"ח להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים עין כו', ולא עוד אלא שמוחלים למחריפיהם וסולחים להם וחכמים גדולים נשתכחו במעשיהם הנאים באמרם שמעודם לא־גדו לשום אנוש ולא החרימו לכבודם, וזו דרכם של ת"ח שראוין לילך בה, כד"א כשבוהו וחרפוהו בסתר, אבל ת"ח שבוהו או חרפוהו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש שהוא ביוון התורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו. הרי שדקדק הרב ז"ל שאם חרפו אדם וזוה אותו בפרהסיא אסור לו למחול אלא ינקום ויטור, אבל לא הזכיר שמו נדה, שזה אינו מחוייב לעולם) לא להחרים את שום איש אם לא בהסכסם כל הרבנים הנמצאים בעה"ק רבני אשכנזים וספרדים ויצרפו עמהם גם הזקנים ויראי ה' הנכבדים שרוח הכריות נוחה מהם, וישקלו בדעתם עד מאד, ויהיו מתונים בדין לעשות מעשה. בוא וראה החרם לכבוד הת"ח עיקרו נתקן לגדור הדעת שלא להרבות מחלוקת בישראל, ובדור הזה רואים אנחנו בעוה"ז אשר החרם הוא ראשית מדון, ועי"ז נתרבה מחלוקות גדולות בישראל ונפלגו עדת ה' לכמה מפלגות והוא הוא הגורם הגדול אשר חכמת סופרים תסריח, והאמת נעדרת, ונתרבה החנופה וגסות הרוח, ודברי חכמים באמת — בנחת נשמעים, והדרך להחרים ולגדות הוא דרך מסוכן מאד בעוה"ז בדורינו זה, אשר קרוב הדבר להכשל בהלבנת פני חבירו ברבים, וקללת חרש ונשיא, ונתינת חתית בארץ החיים, והתקן מעט, והפרוץ מרובה על העומד. לכן בלא הסכמה מאסיפת הרבה ת"ח וי"ש לא יעשו. ויקבלו עליהם בהרם חמור ובקנס גדול שלא יעברו ע"ז, ויעויין כריב"ש סי' ס"א שאף בדורו מצא זה לנכון, ומכ"ש בדורינו זה דור אשר נוכל להשוב אשר רוב החרמות הם לצורך עצמן, ואמרו בירושלמי דמו"ק דפ"ג דוקן שנדה לצורך עצמו אף שנדה כהלכה אין נדויו נדוי, והכונה שלא היתה כונתו לשי"ש רק לכבוד עצמו, וכמבואר בתשובת תה"ד סי' רע"ד הובא בכ"י יו"ד סי' שלי"ד ע"ש ועיין בתשובת הריב"ש סי' שע"א שכותב בזה"ז שרבו זחיחי הלב ופורקי עול מלכות שמים ונותנים חתיתם בארץ החיים, הקלו התקנות ההם, וחומרם כבר אבדה, ולולא שהם צריכין לרבים לקבוץ הכללי היה מן הדין לבטלם, כדאמרינן בפי השולח דרב לא מנכי כתובה לארמלתא משום דבשני דרב קילי נדרי ותופסי התורה אין לאל ידם ליסר ולהוכיח והוה עלבונא דריינא. הרי

שגם בזמנו מצא זה לנכון לבטל החרמות והעונשים, ומכ"ש בדורינו זה יתמי דיתמי. ואף שבס"ר"ב משמע שאין החכם יכול למחול זה, ג"ל דלא כל העתים שוות בענין זה, והכל כפי ראות הענין אחרי הכונה לשם שמים, ומוטב שיעקר אות אחת מהתורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא ושב ואל תעשה ערף, ובפרט כי יכולים לתרץ באופן אחר דברי תשובת הריב"ש שלא יסתרו זה את זה דהכונה בהך דס"ר"ב איירי כשמחרף את תורתו ונוגע זה לבזיון התורה, כמו שאמרו על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוהו שבזו אותם במעשה תורתם, ונוסף לזה ששמעיה ואבטליון היו גרים ואסור להזכיר אף לגר פשוט זכור מעשיך הראשונים וזו אונאת דברים המוזכר כ"ט כ"ה ב' שהתורה הזהירה על זה, ונוסף לזה היו הם היחידים בדורם שהיו נשיאי ישראל (חגיגה פ"ב ואבות פ"א) ושרי התורה אשר מהם ומתלמידיהם כמעט כל תורה שבע"פ יוצאת לישראל, כמו שקנמר הלל הבבלי לנשיאי בני בתירה שלא שמשו את שני גדולי התורה שמעיה ואבטליון. וכן פסחים דף ע"ב תמינהי על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהם חכמים גדולים ודרשנים בני, והם חז"ל היה בידם הפלס ומאזני המשפט את מי למחול ואת מי לנדות ועל מה לנדות (כלשון הירושלמי פ"ג דמ"ק בשבקשו לנדות את ר' מאיר אמר איני שומע לכם עד שתאמרו את מי מנדין ועל מה מנדין ועל כמה דברים מנדין, והכונה ע"ד שכתבתי הנצרך לזה פלס ומאזני משפט, דכפשטא דברי' שמנדין עליהם מסתמא היו ידועים להב"ד שבקשו לנדות את ר' מאיר, ודוק בזה), ואף לעקביא בן מהללאל לא נשאו כבוד (לפי דעת הת"ק) אף שהיה הגדול בדורו בתורה וי"ש, והכל כדי לחזק עמודי הד"ת תורה שבע"פ, ומצאו זה נחוץ בימיהם ע"ד ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין (עין במל"מ בפ"ז מה' ת"ת שהעיר בעין זה). וכן כשגדו את ר"א הגדול שאין בכל חכמי ישראל כמותו, עב"ז כדי שלא להרבות מחלוקת בישראל ולהעמיד ד"ת על תלה "אחרי רבים להמות". כמו שאמרו בירושלמי דמ"ק פ"ג ב"ד כל הדין שבחה וליה הלכה כר"א. ואף שמצינו שבמקומו של ר"א היו כורתים עצים בשבת לעשות פחמין לעשות כרול לעשות אומל למול בשבת, כבר כתבתי בפתיחה לחבורי הגדול "מקור בית אב להלכה" לבאר החילוק מחך דתנורו של עכנאי ששרפו מהרותנו בפניו, ואין כאן המקום להאריך בזה. וכ"ז היה לדורות הראשונים שהיה לכן פתוח כפתחו של אולם, והיה יכולת בידם לשקול הענינים והמחלוקת בתנורו של עכנאי היה המחלוקת מר"א נגד כל חכמי ישראל ביחד, דהוה כמו שנחלק על בית דין הגדול בזמן הבית, וכיון שחתרים כ"כ לחלוק עליהם, ואם היה מורה לעשות כך בזמן הבית היה נעשה זקן ממרה, שעל כל חכמי ישראל ביהר אין בכח היחיד לחלוק, שאף שהיה שקול כנגד כולם כעדות ריב"ז עליו, עכ"ז לא נחשב לרכן של כולם שיחיה הוא נחשב להמופלא שבסנהדרין, ולכן כיון שלא היה יכול לסלק את חכמי ישראל שיחזרו מרבריהם, אף שגם הם לא יכלו לסלקו עכ"ז לא היה יכול להורות נגדם ושרפו מהרותנו בפניו (1). ולכן אף שעל כבוד הרב מנדין ולא מהרימין כאן שהוא נגד כל חכמי ישראל וקבלת התורה שבע"פ, שגם הם נחלקו עליו מפי השמועה, לכן החמירו

הגהות המהבר

(1) משפ"כ בפסקא דמילה לא נחלקו עליו כל חכמי ישראל ביחד, וכן בפסקא דמילה ה"ה ר"א אומר דכיון מפי השמועה מדרכו שלא לאמר דבר שלא שמע מפי רבו וחכמים נחלקו עליו רק מסבדא, ולכן בערכו עסק נחשבים הלמדיו שכלו את ר"א עושה כדרכו הלכה למעשה ויודעים את כמו שבדא הוא לחלוק על החכמים החולקים עליו, מחוייבים לפנות לדברי רבם בזה, והסבדא בזה בפתיחה ל"מ, "מקור בית אב להלכה".

החמירו עליו והחרימו אותו. וכן הך דעקביא בן מהללאל אם היה מורה לעשות היה נעשה זקן ממרה כאמרם סנהדרין דף פ"ח ב'. וא"ת מפני מה לא נדו את עקביא מפני שלא הורה לעשות כיון שהורה נגד כל הסנהדרין ביהד שאף שהיה גדול מהם כאמרם אין העזרה נגעת על כל ישראל כעקביא בן מהללאל בחכמה ובי"ש, עב"ז לא היה נחשב לרבן של סנהדרין ביתר, ולכן כיון שלא היה יכול לסלק אף שהם ג"כ לא יכלו לסלקו, עב"ז נעשה זקן ממרה משא"כ במחלקות אחרות: **תבנא** לדינא שאני רואה אשר בדרך היתום הזה שנוכל לקרוא עצמינו יתמי דיתמי, המצוה על כל גדולי דורינו לתקן תקנה קבועה בחרם חמור שלא יגדו שום איש אם לא על הדרך שכתבתי. ונהירנא זה כעשרים שנה בהתועדנו יחד עם הרב הצדיק הנאון ר' יוסף זלה"ה אב"ד דקי סלוצק, אמר ג"כ עפ"י דברי תשובת הריב"ש אשר מהנכון לתקן תקנה זו כדי שלא ירבה מחלוקת בעה"ק ירושלם ת"ו אלא שנמרפה השעה ולא בא לכלל הסכם מיתר הרבנים הגדולים, ואני תפלה לה' אשר ישום שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה בין התלמידים רבני עה"ק תוכב"א ורבני הו"ל, ויתקיים בנו וכל בניך למודי ה' ורב שלום על בית ישראל, ולא יהיה שום קטגוריא בין התלמידים אכ"ר:

מאמר ג.

עתה נחקור בתקנה שבני העיר מקבלים על עצמם בחרם: א) על הבאים אליהם להשתקע ממקום אחר, ב) אם נתרבו הבאים שם ממקומות אחרות לאחר התקנה יותר מואשר היו בעיר בשעת התקנה, ג) ואם ירו שלם עה"ק חלוקה משארי העירות לענין זה, או לא:

בתשובה של דבר זה — א) מבואר דעת ר"ת הובא במרדכי בפ"ק דב"ב סי' תקי"ב שכותב בזה"ל: ורשאין בני העיר להסיע על קצתן ולעשות תקנות, נ"ל על עצמן רשאין לגזור כל מי שיבוא בעיר שלא מרצונם שלא ישאו ויתנו עמו, ואם יש רב בעיר יכולים לגזור גם על הבא לדור וחלה עליו גזירתם אם הוא תלמידו עכ"ל המרדכי בשם הר"ת. וע"פ הדברים האלה סתם הרמ"א ביו"ד סי' של"ד סי' ב' דבני העיר שעשו חרם על כל מי שיבוא לדור בעירם אין החרם חל אא"כ יש לו רב בעיר ואז החרם חל דהייב לקיים מה שרבו גזר עליו בנרדו ושמטא, אבל הם יכולים לתקן ביניהם ולגזור על עצמן שלא ישאו ויתנו עמו. והנה אף כי מפשטת הדברים נראה דזה דוקא בעושים חרם רק על הבאים מחדש לדור אצלם, והם בעצמם אינם בתקנה זו, לכן אין יכולים לגזור אם לא שהבאים מחדש לדור בזה המקום הנם תלמידים של הרב שגזר שמהוייבי' לשמוע לגזירת רבם 1), אבל בבני העיר שקבלו על עצמם איזה חרם אזי לכאורה כל הבא אחרי כן לקבוע עצמו

הגהות המהבר

1) וגם דין הזה ש"ע דכמה גדול כח הרב לגזור עליו בדבר שאינו נזכר על כל בני עירו רק עליו לבד, ונ"ל דאירי בחרם הגזע לחקקה ישוב העיר שהחדש לא יבוא לגור אצלם שלא יכניד עליהם צעולים וכדומה או שלא יקפה פריסתם ודף בחוסן שאינם יכולים לעכב עליו מן הדין כגון שירצה לבנוס בכרנא דמחא (לדעת ר"ח דסו"ב דל"ס שייך בכרנא דמחא שחמרו ב"ב דף כ"א, שאינם יכולים לעכב עליו, הכונה שעה רוצה לבנוס בכרנא דמחא) או בשי"ך בכרנא דמחא מכבד. ועד"ז כיון שמונחים זה להירום הישוב ועושים תקנות ביניהם לגזור בחיזה תקנות והנהגות בחרם על כל הבא מחדש לדור אצלם, וע"ז אומר ר"ח שאין יכולים להטיל תרומה על אחרים הבאים לדור לפי רב יכולים לגזור על עצמם שלא ישאו ויתנו עם

עצמו לדור בעירם, חל גם עליו שמחוייב לילך בהתקנות שישנם בהעיר, וע"ז גריר כולא פרקא דמנהגא בפ' מקום שנחנו. עכ"ז נראה לי דגם מדינא דמנהגא אין כח ביד בני העיר לעשות תקנות וחרמות שיחולו על כל הבאים לדור בעיר אלא דוקא ביש להם רב מצויין בחכמת התורה אשר נתקבל ברוב הגולה ליחיד בדורו מצד תורתו בלי שום עוררים עליו אשר כל בני הגולה הם וחכמיהם יחשבו בגדר תלמידים אצלו אשר מחוייבים לשמוע לו ולתקנתו אף שהיתה רק לאנשי עירו, עכ"ז כיון שהיה ביכולתו לגזור על כל ישראל, אזי אף שלא גזר אלא על אנשי עירו, מחוייבים כל מי שבא לקבוע בעיר לילך בתקנה זו, אבל בתקנה שנעשה שלא עפ"י חכם כזה, אף שבני העיר הזו כיון שהומחו עליהם זה החכם והוא הגדול בעירם, והחכם הזה בהסכם המוכים ואנשיה הסכימו לתקנה זו בקבלה על עצמם להיות בחרם ובשמתא אם יעברו על תקנה זו חייבים לקיים תקנה זו, עכ"ז אין ביכולתו לחייב את הבא לדור אצלם לקיים תקנתו כל עוד שלא היה להם בעת התקנה חכם מצויין בדורו (1). וכן הוא שיטת הר"י פסחים דף ג"א תוס' ד"ה אי אתה מו' דכל חומר המנהגים שיתחייבו לקיימם, אף הבא בעיר מחדש לדור אצלם אינו אלא במנהג שנעשה על פי תלמידי חכמים. הרי שלדעת ר"י בעל התוס' אין מחוייבין להבאים לדור שם בקביעות לנהוג כמותן אלא דוקא במנהג שנעשה ע"י ת"ח כמו מנהג תרבא דאייתרא שנחלקו בו בני מערבא עם בני כבל וברור שהמנהג נקבע בא"י עפ"י חכמים גדולים שסוכרים כר"ע שאמר חלב דאייתרא, וחכמי א"י עדיפי מחכמי כבל כאמרם פסחים הג"ל ובחולין דף י"ח ב' דבני כבל כפופין לבני א"י דיני התורה, ולכן בני כבל הבאים משם לא"י מחוייבין לנהוג במנהג אנשי א"י. וכמו כן בהסברא דסכרינן דגם מבבל לבבל נהוג ג"כ חומרי מקום שהלך לשם, נראה דזה דוקא במנהג שנעשה עפ"י ת"ח גדול שכל בני המדינה כפופין לו מהמת תורתו, אבל בת"ח בעלמא אין לו כח לחייב את הבאים לדור בעירו ללכת במה שתקן והחרים (ופוק חזי למהר"ק בשקס"ג שהאר"ך לבאר שאין בזמנינו דין ת"ח עפ"י הש"ס ע"ש, כי בכל עת הדורות יורדין ופוחתין וכדמתמה הגמ' (חולין צ"ג ב') אכשר דרא? אם הראשונים בבני

אדם

הגהות המחבר

החדש הבא לדור אללס אם לא יקיים התקנה שהטילו על החדשים הבאים לדור ובחופן שיש בזה תקנה בני העיר ויכול הכב לכוף את תלמידו ללכת בזה לפנים משנה"ד שיש דרך לכוף ולכנס למשנה"ד כמבואר בהורא"ה דפ"ב דבבא מזיעה סי' רל"ו, ובה יש יכולת ביד הרב על תלמידו שהר"ח סובר דלכוף לעשות לפנים משנה"ד אין ביכולת רק לרב על תלמידו כמו הר שובדא דב"מ כ"ד ב' שהרב הטיב לתלמידיו שיעשו לפנים משנה"ד או בחכם מפורסם בדורו כמו נשיא וכדומה שיכולה בידו לכוף אף שלא מן הדת, ע"ד מכין ועונשין שלא מן הדת לעשות סייג לתורה, או במנהגי העיר שנתקבלו מאנשי עירם לפקח על תקנת עירם ומחוייבים לקיים אשר יגזרו, מש"כ על אדם אחר, כן נראה לי בזה.

(1) א"ה אין לומר בענין זה יפחה בדורו כשמואל בדורו, דלא אמרינן זה חלף דוקא בחדש החדש בדורו ליחיד רק מתחת תורתו שהוסכם לכל הגולה ליחיד בדורו בחכמת תורתו, או ס"ד התמורה שמתמנה לראש גולה ולנשיא לתקנת העולם כי מלך ונשיא אשר יקובלו על העדה נחזן לתקון העדה שיחשבו לכבודו ובה יחוקן מלך העדה, אזי מחוייבין לשמוע לו שאין לך חלף שופט שבימי שכוון שמתמנה לראש עדה ישראל בכלל או שהוסכם בלא חולק עליו מכל הפגות הגולה שהוא היוהר גדול בזמנו בחכמה וי"ש ומדת חרוונה, מחוייבים לשמוע לתקנותיו, שאם לא נשמע לו יהיה הירוס בהנהגת האומה וישארו בלפס עגור ועגור, מש"כ בדורותינו בעוה"ר אשר נתרבה השגחה הגס וההחרות ומחלוקת שלא לשם שמים והתלמידים שלא שמשו כל צרכן, ואין לנו בעוה"ר אחד שסכים עליו בלא שום נטייה ח"וה הנחה עממן לרוממו ולהקדישו. חי לואה אין חכמי מופא עתה מי שיוכל לגזור גזירה שחמול על כל הפגות הגולה, שיהיה מי מהם שיבוא לגבולן, יתחייב לילך בסכנהותו ותקנותיו אשר תקן וגזר ויהיו גזירותיו כמשפט האורים, ולא טוקן מוקדם להקד דשכימי דמנעמי רבנן לדורותינו.

אדם אנו בחמורים, ואמרו בירושלמי גמין פ"ו כשם שיש בין קדשי קדשים לחול חלוק, כך יש חלוק בין דורו של ר"י לדורו של רבי, ור"י בר"י אמר כשם שיש חלוק בין זהב לעפר כך יש חלוק בין דורו של אביו לדורו, ואם כדורם אמרו, ק"ו בדורנו שהדורות משתנות ויודרות ופוחתות):

דהנה העיקר כשמת הר"י ד"ל בתום שם דמנתג שאינו חשוב אם לא נעשה ע"פ ת"ח אין לחוש לו לחייב לכל הבא לדור במקומו להתנהג על פיו, כ"א שאסור לו לנהוג בו היתר בפני כותים זע"ה. ולזה הסכים גם הרא"ש ד"ל בפ' מקום שנהגו וגם הרמב"ם והרמב"ן והר"ן ד"ל שלפי שימתם שבארתי בקונטרסי על המנהגים אין הכרע מהסוגיא לסברת הר"י ז"ל, מ"מ נראה שבצד הדין גם כמה מסכימים עמו מצד הסברא דאנשי העיר לבדם לאו כל כמיניהו לגזור גזירות על אנשים הבאים לדור בעירם אחר זמן בלא הסכם חכם גדול מצויין. ואפילו אם מי ומו יתעקש לאמר, שאלה הגאונים, כיון שלפי שמתם אין הכרע מן הגמ' לסברת הר"י א"כ גם חולקים עליו וסבורים דיש כה בידו אנשי העיר לבדם אפילו באין חכם עמהם (כלומר באין חכם עמהם כלל אבל היה שם ולא נמלכו עמו הכל מודים שאין במעשיהם ממש כמבואר ב"ב מ'.) לגזור על הבאים לדור עמהם אח"כ, וגם אפילו שימצא מי שיאמר שגם הר"י גופא לא אמר אלא במקום שלא הסכים עמהם חכם כלל אבל אם חכם עירם הסכים לגזרתם אע"פ שאיננו חכם מצויין וגדול הדור כדי לגזור על כל הגולה מ"מ חלה הגזירה על בני עירו וממילא גם על הבאים לדור אח"כ. מ"מ נראה לי דעד כאן לא חלה הגזירה אלא במקום שאנשי העיר שהיו בשעת הגזירה חזקו הרבים ולפיכך אפילו אם היו באים אח"כ יחידים מחדש והיו ממאנים בה דעתם במלה לגבי הרוב דלא עדיפי מאלו היו בשעת התקנה עצמה והיו מוחים דלא היו משגיחים בהם לפי שבכל תקנות העיר המעוזה הולך אחרי הרוב כמבואר בתשו' הרא"ש כלל ו' ס"ה ה' וכלל ז' ס"ז ו' ס"ח' ובתשובת הריב"ש ס"י רמ"ט ובמרדכי בפ"ק דב"ב סימן תפ"ב וטעמא דמלתא דכה גדולי העיר ככה ב"ד הגדול, וכשם שבנורת ב"ד הגדול אמרין דאם נתפשטה ב"ד ב"ד צבור קראינן בה: הגוי כולו, הרובו ככולו, כך בנורת גדולי העיר. אבל באופן שנתרבו הבאים אחר הגזירה לדור בהעיר עד שנתרבו יותר מאנשי העיר, ברור הדבר שאינם מהייבנים לחיות כפופים לתקנת אנשי העיר שתקנו בעוד שלא דרו בה שהרי אף אם היה בעת הגזירה והתקנה והיו מוחים לא היו יכולים לחייבם לשמוע להגזירה שגזרו המועטים וא"כ למה יגרע כהם אם לא היו כלל בעת הגזירה, אדרבה אף אותם שהיו בעת הגזירה והסכימו ג"כ לזה ג"כ יכולים להתיר לה שאולי יודעים שהבאים בעיר לדור כה (אם שכיח שיבואו הרבה לדור בהעיר הזה שלא יהיה כגולד) יהיה הרבה מהם ולא יסכימו להגזירה זו ויהיה להם שברון רוח שיפלטו בעירם לשתי מפלגות בודאי יכולים להתיר להם בזה הדרך, אפילו לדעת הרמב"ן במלחמות בפ' מקום שנהגו שסובר שמנהג אף שנעשה ע"י טעות בדין עכ"ז אינו נותר לאנשי העיר אלא ע"י שאלה לחכם בפתח הרמה כעין התרת נדרים זורים הבאים להעיר אינם רשאים לנהוג היתר בהם בפני ע"ה וכותאי כ"ז שלא גשאלו אנשי העיר רק בפני ת"ח או בצנעה, עכ"ז יודה דבאופן זה יכולים להתיר אף לבני העיר שגזרו בעצמם. ומה גם לשיטת הרמב"ם והחולקים בשימתו שבארתי בקונטרס המנהגים שסוברים דכל החיוב לנהוג בחומרי מקום שבא לשם הות רק מחמת שגוי המחלוקת שלא יהא חולק על בני העיר, ואף אינך אמוראי דמוקף מתניתין כמעשים אחרים, אבל על סברא דאב"י דסובר דכל האסור הוא רק שלא ישנה מפני המחלוקת לא פליגי, וזה שייך דוקא ביחיד הבא למקום שנוהגין בו איזה חומרא, לא כרבים הבאים למקום שהנהגין הם המועטין מהם דודאי אין בזה חשש דשינוי המחלוקת דידעו שהם מעיר אחרת שאין נוהגין

כמותן וכיון שהם קבוין גדול כמותן לא שייך בזה מחלוקת, ובפרט כפי שבארתי בקונטרס המנהגים לדעת הרמב"ם שכל הטעם שאל ישנה מפני המחלוקת דהוה כעין לא תתגודדו ב"ד אחד פלג מורה כב"ש ופלג כב"ה דוח לא שייך אלא ביחיד הבא לדור במקום חדש, משא"כ בקבוין גדול שמתנהג באופן אחר הלא יכולים לעשות ב"ד מתוכם ויהיה שני בתי דינים האחד יורה כך והשני כך וכשתי בתי דינים בעיר אחת, האחד מורה כבית שמאי והשני כב"ה לא שייך לא תתגודדו כמבואר יבמות דף י"ד א' :

הב') נראה דכל חיובא לנהוג כחומרי מקום שהלך לשם הוא דוקא בעיר שאין בה חלוקת בתי דינים שונים במנהגם, דאז יחיד הכא אח"כ להעיר אם ישנה ממנהגה יהיה מחלוקת בזה, משא"כ בעיר שיש בה ספרדים ואשכנזים, ויש מנהג אחד שנתקבל ונתקן מעדה אחת ולא מעדה השנייה אף שהוא בכל ענינו מתנהג כעדה אחת אם בדבר אחד יתנהגו כעדה השנייה אין כאן שגוי המחלוקת מאחר שבא ממקום אחר ובינו שבמקומו נהגין בזה כהעדה השנייה שבכאן, ופשוט הוא לדעתי :

הג') נראה לי דהא דמחוייב לנהוג חומרי מקום שהלך לשם זה דוקא במקום שיושביה קבועים ואדם חדש הבא לדור שם אינו רגיל כ"כ, ורק לעתות רחוקות יבוא אחד ויתישב בהעיר, לכן אמרינן דהיחיד נתכמל לבני העיר ומחוייב לנהוג במנהגם דמי יודע אם הנהו מבני העיר או ממקום אחר, וכן כיון שאנשי העיר קבועים האחד שבא לגור ביניהם בע"כ מחוייב לכנוס בתקנותיהם וכשעושים אנשי העיר איזה תקנה חלה גם על היחיד הבא לדור אצלם שכן הוא כה הרבים ביכולתו לאסור גם על הבאים אח"כ לשכון בתוכם מאחר שהם הקבועים בהעיר והיחיד מוכרח בע"כ לבטל דעתו להם, משא"כ בעיר שהיא נעשית מקובצת שמתקבצים לה ממקומות אחרות ויודעים הם אשר בהמשך העת יתרכו וישיבה מהמקובצים ממקומות שונות כמה יהיה כחם גדול לגזור על הבאים אח"כ לדור בהעיר הוה שבטח יתוסף בה עם העת קבוין גדול יותר מאשר היו בעת גזרתם (ועיין ב"מ ד"פ פ"ג ב' כנקומאי כו' ויש לדחות) ואף אם לא יסכים מי לזה, עכ"פ בירושלם עה"ק שהיא נחשב של כל ישראל ומשא נפשם אליה, לדעתי נחשבים כל יושבי הגולה כבני עירה, ואין ביכולת ביושבים בה לעשות תקנות גדולות על כל הבאים אח"כ לדור בה בלא הסכם דעתם, שהרי יכול להיות אשר ע"י התקנות יצרו רגלי היושבים בגולה לבוא לשכון בעה"ק טוב"כ, ולכן אין ביכולתם לעשות זה אלא בהסכם מרוב יושבי הגולה, או שיהיו אצלם ב"ד הגדול אשר כל אנשי הגולה יהיו כפופים לתורתם וי"ח הקודמות לו, והתקנה תהיה תקנה אשר תוכל להתפשט ברוב אנשי הגולה אשר יעלו לתוכה במישך הזמן שיהיו יכולים לעמוד בה. ועיין במרדכי דב"ב סי' תע"ב דמייתי ראייה דמי שיש לו בתים בעיר אחרת שאינו דר בה שצריך ליתן לצורך תקוני העיר לבנות חומה וכדומה, וראיתי מירושלם שהומת העיר ומגדליה באים משירי הלשכה, ולמה לא יבנו אותן בני ירושלם משל עצמן אלא משום דירושלם כיון שלא נתחלקה לשבטים ולכל ישראל יש להם בה הישוב הלכך באים משירי הלשכה שנתנו כל ישראל. הרי שירושלם נחשבת לכל ישראל, אף שזה היה בכנינה ובעת שהיו ישראל על אדמתן, עכ"ו לענין תקנות וסייגים שנוגע גם לחבאים אח"כ לדור בה לא אלימי בני ירושלם לגזור עליהם, דבמה כח אותם שעלו מתחלה יתר על הבאים אחריהם, ואין להם כח לגזור עליהם שום תקנה אם לא בהסכם רוב גדולי חו"ל שהוסכמו לגדולי תורה ויראי חמא, ובדבר שרוב בני הגולה יוכלו לעמוד בה, וזה לדעתי ברור. ודע אשר הסכמת הרוב תלוי ברוב אותם שהגזרה נוגע להם, וכמו שאמר הרא"ש בתשובת כלל ז' סי' ג' בדבר השיך לממן הוה הרוב רוב מהעשירים

מהעשירים הסובלים זה לא אותם שאין להם ממון שהם אינם סובלים מגזרה זו דאין סברא שהעניים יעשו תקנות להכביד על העשירים ע"ש. וכ"כ מסתמא בדברים השייכים לחנוך הבנים הוה הרוב מי שיש להם בנים לחנכם, לא אותן שאין להם בנים לחנכן, ודוק בכל זה:

מאמר ד.

בדבר החרם אשר גזרו הרבנים היושבים בעה"ק ירושלם תובכ"א זה כמשך עשרים שנה שלא ללמוד את בניו ובנותיו, הן בכיתו והן בכית ספר* ואפילו בהת"ת

זכחהדרים שלומדים שם גפ"ת תחת מורים י"ש שהיו משגיחים על הילדים שלא יבלו עתותיהם על הלמוד הזר יותר מכפי החק הנקצב לו מ"מ אסרוהו, ואיסורו אסור עולם, וגזרו חרם ונדוו ושמתא על כל העובר על זה, הן מאותן האנשים שדרו בקודש בעת הגזרה, והן מבניהם אשר יולדו, והן מכל אשר יעלו לזרז בעה"ק עד ביאת הגואל כולם נכללו בהחרם אשר גזרו (כן שמעתי מהבאים משם לכאן, ואם אמת הדבר לא אדע, ומבקש אנכי אשר מי שנמצא בידו טופס החרם אשר יושב לשלוח לי ממנו העתקה מקוימת) גם לא אדע אם הסכימו עמהם הרבים או לא, אך מזה שאנו רואים שהספרדים מלמדים את

בניהם שפות העמים* מוכן אשר הספרדים לא הסכימו עם האשכנזים בחרם הזה או שצבור הספרדים לא היה יכול לעמוד בגזרה זו ע"כ נתבטלה אצלם גזרה זו, ועתה במשך הרב הזה וכפי צוק העתים במדינתנו אשר הרבה מוכרחים לעקור מארצנו לחפש טרפם

(* אמר המסדר אי משום הא לא איריא, כי כבר אמרתי שלא נגזרה מעולם הגזרה על למוד השפות בבית ובפני עצמו, אלא שהאמת כך הוא שאפי' אסור האיסכולות לא קבלו הספרדים על עצמם חוץ מהאחד הוא ניהו הרב החסיד המפורסם מו"ה רפאל ידידיה אכולעפיא שקבל האסור ההוא ע"ע ועל זרעו אחריו, אלא שלא עמדו האחרונים באסורם:

באשר ימצאו במדינות שונות, הנה הוראים דבר ה' וההררים על דבריו יבחרו לגלות לארץ הקדושה מקום אשר עכ"פ יש מצות ישוב בה, והעולים החם נשא אותם לבכם לא להתפרנס מקופה של צדקה, האחת מחמת כי הכושה מכסה פניהם כאשר בפה הורגלו להתפרנס רק מביגיע כפם או ממסחר וכדומה, ולא ירצו לקרב אל אשה נדה (דרשו חז"ל בסנהדרין דף פ"א יואל אשה נדה לא קרב" שלא נהנה מקופה של צדקה, ונ"ל החכונה בזה שהנהגה מקופה של צדקה ברוב פעמים לא ימלט מחניפה, וידוע דרש חז"ל בסוטה דף מ"ב א' כל עדה שיש בה חניפה מאוסה כנדה שנאמר ועדת חנף גלמוד ע"ש). והשנית: מצד אשר קומץ קופת הצדקה לא תשביע את רוב העניים הנסמכים עליה, ובפרט כאשר נתרבה הישוב והקופה נתדלדלה ע"י קפיצת יד מאחינו שבגולה ע"י אשר נתרבו גם אצלם עניים ובעה"ב וורדים מנכסיהם, אי לזאת בחפצם להשיג טרפם מביגיע כפם או מעבודת האדמה או מאומנות או מסחר ידם, מוכרחים הם לחנך את בניהם דור העתיד על דרך שיוכלו להתפרנס מכמו אלה, וידוע אשר רוב אח"ב דעתם כת"ק דר"י קדושין דף כ"ט ודף ל"ב דסני להו אם מלמד לבנו עסקא, ולזאת יוכרחו לעשות בהרגלם בחז"ל, או ללמד

ללמד בניהם בכיתם ע"י מורה פרטי שפת המדינה ואולי עוד שפה הנחוצה למסחרי המדינה, או שיבינו ספר ולשון המדינה ולשון אחר ג"כ, ועי"ז יוכלו להיות סוחרים או משמשים בבתי מסחר כל איש לפי ערכו, או כאשר בחו"ל הבע"כ היוורדים במסרם בניהם להת"ת ולישיבות הקמנות אשר בהם ילמדו אותו העיקר גפ"ת, אך עכ"ז יאצילו להם איזה שעות כיום ללמדם ספר כתב ולשון המדינה והשבון הנצרך לסוחרים, וכאשר יגדלו הילדים יבחרו להם דרך להשיג בית הייחם, או מאומנות או ממשרה כשרה המסחר ומהם אשר יקדישו עיקר ימיהם לתורה לחיי עולם, ומעט אשר יאחזו בחיי שעה, ומהם אשר יעשו להפך רוב עתותיהם יקדישו לחיי שעה ומעט לחיי עולם, ומהם אשר יאחזו בזה וגם מזה אל יניהו ידם. ואך עתה כאשר על קהל האשכנזים רובין החרם הגדול שביניהם, וגם הם עצמם לא יאחזו רק בעץ החיים חיי עולם, יצרו צעדים לעלות לאח"כ בזה תופר תורה כידוע אשר אם אין קמה אין תורה, ויוכרחו להרחיק נדוד לארצות אחרות כמו אמעריקא וכדומה אשר בעוה"ר יצאו מהם מה שיצאו ועי"ז תפוג תורה. כללו של דבר הגזרה הזו היא גזרה שאין רוב הצבור רובו ככולו יכולים לעמוד בה, שהרי אף בזמן התלמוד אמרו חו"ל הרבה עשו כרש"י ולא עלתה בידם, ובפרט כדור הזה אשר רבו צרכי החיים ומצב כל החיים נשתנה בעתות אלה, ולזאת נשאל מה לעשות ? —

בתשובה של דבר זה — אם נחליט שהחרם בתחלה היה כדון ובהסכם כל הצבור שהיו יכולים או לעמוד בו, וכאשר קבלו עליהם ועל זרעם אחריהם (או אולי גם על כל הנלוים אליהם ר"ל העתידים לבוא לגור בעה"ק אם יש להם הכח הזה) אזי אף שנשתנה העת, ועתה אין יכולים הם בעצמם או הבנים לעמוד בגזרה זו, עכ"ז כיון שיש כח ביד הגזורים הרוב לכופ את המועמים לקיים את תקנותיהם וגזרותיהם, וכן ככהם לגזור גם על הבאים אחריהם כמו בהרם של ישראל "ארור גותן אשה לבנימין" שחל גם על דורות הבאים לולא שמצאו מקרא לדרוש ממנו ולא מכנינו, וכן שבועת הנשיאים לגבעונים שהיו אמורים כל העדה להורגם, וכמו שבועת שאול על כל עם ישראל שנאמר גם יהונתן עד שנתחייב מיתה כאשר בארתי כ"ז במאמר א' במקור כח החרם, וכן אנשי עיר אחת יכולים לגזור על אנשי עירם, וכיון שהוסכם לרובם כן ויכולים לעמוד בזה מחוייבים המועמים להגדר אחרי חרבים בע"כ, עיין במדרכי בפ"ק דכ"ב מ"ש בזה באריכות ובתשו"י הריב"ש סי' קע"ח קפ"ה וסי' רמ"ט, וכן בתשובות המיוחסות להרמב"ם סי' ר"פ, ואנכי בארתי בקונטרס המנהגים שלי ראייה מהבבלי ומתירושלמי דפ' מקום שנהגו שגם הבנים מחוייבים לשמוע לגזרת אבותיהם אף באנשי עיר אחת (אך האסור הזה בחרם דאנשי עיר אחת לא הוה אלא אסור קל מד"ס) אף שהבנים אין יכולים לעמוד בזה כיון שאבותיהם יכלו לעמוד, וראייה מכני ביישן דגהיגי דלא אולין מצור לצידן במעלי שבתא אתו בנייהו קמיה דר"י אמרין ליה אבהתן אפשר להו אנן לא אפשר לן, אמר להם כבר קבלו עליהם אבותיכם שנאמר שמע בני מוסר אבין ואל תמוש תורת אבך. ובירושלמי שם בזה"ל: גלו ממקום למקום ובקשו לחזור בהם (ר"ל שגלו ממקומן ואי אפשר להו עתה לעמוד בזה) ויבא כהדא דאמר ר' בא בני מיישא קבלו עליהון שלא לפרוש בים הגדול אתו שאלון רבי אמרין ליה אבותינו נהגו שלא לפרוש בים הגדול אנן מה אנן, אמר להון מכיון שנהגו אבותיהם באסור אל תשנו ממנהג אבותיכם נוחי נפש (ר"ל שישאלו אשר אבותיהם נהגו אסור בע"ש מלפרוש בים הגדול וכעין עובדא דבני ביישן שמוזכר בהבבלי, ושאלו לרבי שאבותיהם היו יכולים לעמוד בזה, אבל אנחנו שאין אנו עשירים כמו אבותינו אי אפשר לנו לעמוד בזה, והשיב להם

להם מכיון שאבותם קבלו עליהם והם היו יכולים לעמוד בזה, לא נפטרו הבנים מגזרת זו אף שהם אינם יכולים לעמוד בזה). הרי מבואר כמ"ש (תשלום כאור הירושלמי בארתי בקונטרס המנהגים ויבוא לפנינו) דכיון דנאסרו האבות וקבלתם נמשכת גם על בניהם אף שאי אפשר להם לעמוד בזה ואין להם תקנה אא"כ יתירו להם המתקנים בעצמן או אחרים גדולים כמותן כדון היתר החרמות אם מוצאין בזה הכרה או איזה בטול מצוה כמבואר בתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רפ"ה ובתשו' הרשב"א והרא"ש והריב"ש, וכן מבואר בירושלמי הנ"ל בסוף המאמר וז"ל: ואין אדם נשאל על גדרו תמן מי שגדר הוא שנשאל ברם הכא אבותיהם גדרו כ"ש יהיו מותרים ארי"ה לא מן הדין אלא מן הדא ר' תלמידיה דר"י דאמר אסור לפרוש בים הגדול, וכונת הירושלמי כך הוא דזה אינו חסור מגדר ולמה לא ישאלו עליה ומתריץ שעל גדרי עצמו נשאל אבל זה שאבותיו גדרו ויש כה בידם להמיל גזרה גם על בניהם ומה תועיל חרסת הבנים, ומקשה הירושלמי ולא כ"ש היא? ר"ל כיון דהם בעצמם לא גדרו אינם אסורים אלא שמתחייבים לקיים גזרת אבותיהם וכאופן זה יכולים ב"ד שהם גדולים כמו אבותיהם להתיר להם אף בלא דרך שאלה להכם ורבי היה נשיא ויכול להתיר כל התקנות והגדוים והחרמות שעושים אחרים כמבואר במו"ק מ"ז א' ג' נדוהו ואינו יודע מי גדרו ויך אצל נשיא ולכן לגבי הנשיא אין תקנת אנשי העיר או אבותיהם כלום, ואף שהיה בזה איזה גדר מצוה מפני כבוד שבת וכדומה, עכ"ז כיון שאין בה קיום מצוה מפורשת ורק גדר בעלמא ויש יכולת ביד היחיד לשאול עליו, וכן ביכולת בני העיר או גדולים כאותן הבאים במקומן להתיר; ומתריץ דר"י סובר דיש בזה אסור לפרוש בים הגדול ר"ל בע"ש ואף דלא קימ"ל כר"י ולאחרים לא היה אסור עכ"ז כיון שקבלו עליהם הוה כמו נשבע לקיים מצוה כפשיטא לחוש לדעת ר"י ואין נשאלין לגדרים שהם לקיים מצוה כפשיטא ולכן לא רצה להתיר להם, ודו"ק בזה:

אבל אנהנו נתבונן על ראשית החרם הזה וכחו על הבאים אח"כ לדור בעה"ק; וכן נתבונן בו אם יש בו סרך מצוה או בטול מצוה, וזה החלי בעז"ה"ת:

הנה מצאנו ב"ק דף פ"ב ב' דבימי חשמונאים נזרו שלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית ואמרזו ארור אשר ילמד את בנו חכמת יונית, ולא נתקבלה גזרה זו לשעתה שלא היו יכולים לעמוד בה לגודל ההכרח שהיה להם בזה והתחדשה גזרה זו בפולמוס של מיטום כמ"ש התוס' ב"ק שם, ומקשה שם מהא דרבי אמר בא"י לשון מורסי למה או לשון הקדש או לשון יונית, ומתריץ דלשון יונית לחוד וחכמת יונית לחוד. ואח"כ פריך הנמרא וחכמת יונית מי אסירי והא אמר רשב"ג אלף ילדים כו' חמש מאות למדו חכמת יונית, ומתריץ שאני בית ר"ג דקרובים למלכות. ובמנחות דף צ"ט ב' שאל בן דמה בן אחרות של ר"י לר"י כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו שאלמוד חכמת יונית קרא עליו את המקרא הזה לא ימוש ספר התורה כו' והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, ונתקשו התוס' בזה דמה שואל אם מותר ללמוד חכמת יונית הא נזרו ע"ז בארור עיי"ש מה שגדחקו בזה. והנה זה המאמר נמצא גם בירושלמי דפאה פ"א ובפ"ז דסוטה ה' ו"א בסגנון אחר וכך היא: שאלו את ר"י מה שילמוד אדם את בנו יונית, א"ל ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, מעתה אסור ללמד את בנו אומנות משום דכתיב והגית בו יומם ולילה הא תני דבי ר"י ובחרת בחיים זו אומנות, ר' בא בריה דר"ה בר בא בשם ר"י מפני המסורת. וגראה לי בדקדוק לשון המאמרים ובחלוקים שבין הבבלי והירושלמי כך והבבלי שאומר ללמד את בנו חכמת יונית משום הנזרה דבית חשמונאי או דפולמוס של מיטום הכל הוה

הוא ענין חשש מסורת שעיינו יכול למסור חברו או את העם בכלל ע"י הרמויות כמו שאירע להם בימי השמונאים ובימי חורבן הבית והנזרה היתה רק על חנוך הבנים שלא ילמד את בנו בחכמה זו שאינו יודע מה יהיה ממנו ואולי תהיה חכמה זו הרב בידו להרוג, לכן אמרו על האב שלא ילמד את בנו דבר זה, אבל לאדם גדול ללמד א"ע לא נזרו כלל דממינ אם יודע תכונת נפשו שלא ימסור מותר לו ללמוד, ואם הנהו מסור לא ישמע לנו גם בדבר הזה. ולא שייכא שום נזרה באדם גדול. והגמרא בב"ק מקשה מרבי שאמר שלשון יוני טוב הוא לדבר בו בארץ ישראל אם לא לשון הקי ידבר עכ"פ שפת המתהלכת בהמדינה שהיו בימי רבי חיונים המושלים בא"י והפרסים בבבל. לכן אומר שהאדם צריך לדבר או שפת הקדושה או לשון המתהלכת, וממילא מסתמא ולמדנו מנעוריו להשפה המתהלכת כיון שישמע אבותיו מדברים רק בהשפה הזו. ומתריץ הבבלי דלשון יוני לחוד ולא נזרו אלא על חכמת יוגית לא על הלשון, ומקשה אה"כ מהך דר"ג דאמר שלמדו הילדים בחכמת יוגית ותריץ ע"ז שאני דבי ר"ג שהיו קרובים למלכות. ובמנחות שאלת בן דמה היא שאלה אחרת ששאל על עצמו שהיה צדיק וגדול אם מותר לו ללמוד חכמת יוגית אף שעל למוד אדם לעצמו לא נזרו זה דוקא באיש שאין תורתו אומנתו כרשב"י וחבריו שרוצה ללמוד להתפרנס מזה לעשות זה לאומנות אין כאן אסור משא"כ בן דמה היה תורתו אומנתו ולא רצה ללמוד זה לאומנות, שלא היה רוצה לבטל מן התורה שלא רצה להניח חיי עולם ולעסוק בחיי שעה ואפשר שהיה עשיר גדול ולא חסר כלום רק שואל כיון שכבר למד את כל התורה כולה אזי מפטר עוד ממצות למוד התורה ויכול ללמוד חכמת הצוניית ואמר לו שלאדם שרוצה לקנות רק חיי עולם ולהיות כרשב"י וחבריו שאינו רוצה באומנות רק רוצה ללמוד חכמת הצוניית מחמת שאינו צריך לו עוד למוד התורה לזאת קאמר ליה דלמוד התורה אין לה שעור שמחוייב להנות בו יומם ולילה ר"ל אם כבר למד כל התורה והנה בה יומם ולילה וימצא חדשות בכל יום ויהנה בתורתו כדרש חז"ל ואינו בן חורין להפטר ממנה, וסרה כזה קושית התוס' שם הא קאי בארור, שהנזרה לא היתה על למוד אדם גדול לעצמו רק על למוד בניו אררו וכמ"ש דדוק. ובירושלמי שאלו מה שילמד אדם את בנו יוגית היתה השאלה על לשון יוגית שלא נזרו עלה ורק שאלו אותו על חנוך בנו אם לחנכו כר' נהוראי שאמר שמניח כל אומנות שבעולם וזאיני מלמד את בני אלא תורה או כחכמים, והשיב שילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה, ר"ל שמוכר דבנו כיון שראוי ללמוד תורה לא ילמדנו שום דבר כר' נהוראי דשמא ירצה הבן להיות כרשב"י וחבריו לעסוק בחיי עולם ולא בחיי שעה, אבל על אדם גדול לא שאלו אותו אם מותר ללמוד לשון יוגית דהוה כמו כל האומנות ואם רצה לנחונ כר"י ברכות דף ל"ה ב' לנהוג בהן מנהג ד"א מסתמא רשאי, וגם על חנוך הבנים שדעת ר' יהושע שאסור ללמוד אותם זולת ד"ת ולאחכב לקיים והנית בו יומם ולילה מקשה א"כ גם אומנות יהיה אסור ללמדן כדעת ר' נהוראי הג"ל, ועב"ז הא תנא דבי ר"י ובחרת בחיים זו אומנות ר"ל שמחוייב ללמד את בנו אומנות דק"ל כרבנן דחייב אדם ללמד את בנו אומנות מקרא דראה חיים עם אשה אשר אהבת בו, ואם אינו מלמדו אומנות או עסקא כאלו מלמדו לסמות. הרי שאינו מחוייב לחנך את בנו ע"ד זה שיהיו מחהוגים בתורת ה' יומם ולילה, ור' נהוראי שהיה עושה כן, לעצמו היה עושה כן, לא שהורה להעם לעשות כן ורק הוא שהיה יודע תכונת בנו תכונת נפשו אשר הנהו ע"ד רשב"י וחבריו ולא למדו אומנות, ומסיק הירושלמי דר"ה כר בא בשם ר"י מפני המסורת אמרו ר"ל שלא ירגיל את בנו להיות עם העכורים מפני המסורת שימסור מסתרי היהודים להאומות דמי יודע מה יהיה תכונת נפשו כשיגדל, וממייס שם ר"א בשם ר"י מותר ללמד

את בתו יונת מפני שתכשיט הוא לה שמע ר"ש בר בא אמר בנין דר"א בעי למילף ברתיה תלה לה כר"י (ר"ל דר"א שהיה מקורב למלכות והיה מותר לו ללמד את יונת ולא רצה להורות היתר בזה וקאמר דלבתו מותר ללמד יונת שעל הבנות אין איסור משום במול תורה שאסור ללמד את בתו תורה. וכן אין שייך בה מפני המסירת הכל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה לכנוס בבתי שרים למסור. ור"ש בר בא לא האמין לה עד שנשבע ר"א שכן הוא ששמע כך מר"י:

עתי ניהוי אנן בנידון שלנו. הנה הכבלי לא אסר כלל ללמד את בניו לשון המתהלך בהמדינה, אדריבה לפי הנראה יש בזה גם מצוה כמו שמצוה ללמוד אומנות וכמו שאומר רבי בא"י לשון סורסי למה או לשון הקודש או לשון יונת וכן ר"י שם בבבל לשון ארמי למה כו' הרי ש מצוה ה ללמוד לשון המדינה עד שאמרו ע"ז בירושלמי ובהרת בחיים זו אומנות. והירושלמי שאוסר לא קא אסר אלא משום מסירת דוה היה בימיהם שהיו גוזרין על המצות והיו צריכים לקיים המצות כסתר והמינים והמסורת שהיו מתלמידי אותו האיש היו רודפין את אחינו כ"י ומגלין מסתירין שלהם לרשות לזאת אסרו ללמד את בנו שפה נכריה למען לא יוכל להתקרב להרשות, וכמו שהזהירו שלא יתנדע לרשות, והבנים הקטנים בעוד אין דעתן שלמה לא ידעו איך להשתמש בהתוערם להרשות ואולי יגידו איזה דברים שיוניע מהם נזק ליהודים או לכלל האומה לכן אסרו זה עד שיגדלו והיו לאנשים וידעו איך להזהר שלא אסרו רק ללמד את בניו לא עללמוד לעצמו. וכ"ז היה חשש בזמנם משא"כ בזמנינו ענינינו גלויים לעיני הרשות ואין לנו סמך להתפחד וכל עסקינו רק עם העמים אשר אנחנו בתוכם, ובע"כ כשיגדלו ילמד שפת בני נכר לצורך פרנסתו ולהבין תהלוכות המסחרים והמדעים הנצרכים לחיי האדם (וכמו שכתבו התוס' ב"מ ד' ע"ב הטר להלוות בזה"ל לנכרים על רבית משום דלא שייך בזמנינו שלא ילמד ממעשיו שהרי בכל מה שנעשה נהיה מוכרחים לבוא בכרית המסחר עם הגוים עו"ש) לכן בזמנינו זה אין שום חשש איסור ללמד אפילו להבנים שפות המתהלכות בתבל וידעת דרכי החשבון ועוד למודים אחרים הנצרכים לרכי המסחר והיו אישים. רק שתהיה תחת השגחת אנשים כשרים וי"ח ומשכילים שידעו להנך הנערים לפי דרכן, וכמה עתות להגביל ע"ז, ועד כמה ולמדו אותם במדעים לפי ערך שנותיהם ולפי ערך השנתם. הכלל צריך להתבונן בהתלמידים. מהם אשר נצרך לחנכם שתהיה הנחגתם למוד התורה גפ"ת ק ב ע ולמודי הולין א ר ע י, או איזה אומנות אחרות כפי תכונת המחונכים, ויש להפך שצריך להנכו לעשות מלאכתן קבע ותורתן עראי 1.

ובדרך

הגהות המחבר

1) ומה שאמר ר"י לחלמדין ומנוע בניכם מן ההגיון ב"כ פי' רש"י שלא להניילם יותר מדאי במקרה לא למנועם לגמרי ומנינו קדושין ד' ל"א ח' אמרו חז"ל שליש במקרה שליש במתנה שליש במתרה, ואף שנוכל לאמר שזה דוקא בחדש גדול והאחרים י"א על גבי קנינים, ע"כ הא רבינו הרב ז"ל ב"ה ח"ה אומר להסיך דבחדש גדול יפנה לט"ס ובמקרה מעט, וגדלה דקאי על הנוך בניו הקפנים וכאמרם במתנה דאבות: בן ה' למקרא, ובן עשרה למתנה, ובן חמש עשרה לגמרא, הרי דהך במתנה ההגיון שז"ה ר"א ב"כ אומר רש"י דהכונה למעט לא למנוע לגמרי, ואולי הפירוש בדברי רש"י בפסטי המקראות יותר מדאי אלא להרגילם גם בדקשות חז"ל מעט מעט (זה לא שייך בלמוד שמוס זרות שלומדים ארוח רק דרך למוד אומנות) וכן י"ל שלא לכל העולם וזה כן רק לחלמדין וזה כן שיהנו כ"י והוראי שלא ללמד לבניהם רק תורה והממיר להרגילם רק להושפע"ס וע"ד מאמר ר"כ שבה ד' ס"ג כד הוינא בר תמיני עשרי טנין והוה גמירנא לכולה ס"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יזא מידי שמו, ולא לכלל העדה יזכיר, וכן יש פירושים אחרים שזה המאמר, רש"י עצמו פירש עוד פ"א על שיחה הולדים וכן שמעתי פירוש אחר דהכונה שיחנכם בתחילה בלמוד לא בהגיון ע"ד מאמר ז"ל ע"ז דף י"ח ח' לעולם ילמד חכם בתחלה ואל"כ ייבא.

ובדרך זה היו מקיימין מצות חז"ל ובהרת בחיים שדרשו בירושלמי הג"ל זו אומנות , וכן דרשו חז"ל והודעת להם את בית חייהם זו אומנות (ב"מ דף ל"ב) . וא"כ מבואר אשר החרם שנעשה בעיה"ק ירושלם בלא גבולות ואסור למוד שפות אחרות יהיו שפת המדינה וכדומה ולא נתנו גבולות לדבריהם ואסרו זאת לעולם , וגם על החדשים העולים לעה"ק נזרו ככה . אשר ע"ז לא היה בכחם לעשות בלתי הסכם רוב עדת ישראל שבגולה כמו שהובחתי אשר ירושלם אשר היא משאת נפש כל אחב"י בארץ גלותם אשר אליה יתפללו דרך ארצם דינם כיושביה , ולא כל כמינייהו לנוזר עליהם דברים שאינם יכולים לעמוד בהם ויצרו בזה צעדם לעלות למקום מאוויי נפשם . והוה התקנה למנוע את הרכים מעשות מצוה , שע"ז ימנעו הרבה מלעלות לאה"ק , והנלחצים במצבם לצאת מאדמתם לחפש להם מקומות למושב ולמחיה , ויתמעט ע"ז ישוב הארץ אשר מאד ומאד חשו חז"ל לזה עדי שהותרה שבות דאמירה לנוי בשבת כשביל מצות ישוב הארץ , זאת לא זאת אלא שיכריחם ע"ז להאבד בנוים בקצוי ים הרחוקים בהרחיקם למצוא מושבת באמעריקא ואוסטראליען וספרד , ושמה יתערבו בנוים ויאבדו ח"ז ביניהם , (אהה ה' ! עד מתי לא תרחם על עמך אשר ניתן למשמה שה פוורה ישראל ובין עמים יתבולל וגם שם לא ימצא מנוח ומרגוע ! הוסיף על עמך צאן האובדות והעלם אל מרעה קדשך !) , וכן הרבה מהגולדים בקדש יוכרחו לצאת מאה"ק לחז"ל לחפש מרפם וטרף ביתם באסור ידיהם לחנך את בניהם לאיזה מלאכת מחשבת ומלאכת מעשה , ועיין בתשובת הרשב"א ח"ב סי' רע"ט אשר אין בכח מתקני תקנות מנהיגי הצבור לעשות תקנות ולנוזר עליהם דבר שיבוא מזה פרצה להצבור דלתקוני נעשו ולא לקלקל ואין הרוכ נגרר אחריהם באופן זה , וכן יכולים להתייר החרם ברוב מנין ורוב חכמה :

והנה הרבנים הגאונים ג"ע בחז"ל אשר נפ הם לא הסכימו בדעתם על חנוך הכנים לשפות זרות וחכמות חצונות , עכ"ז לא באו ע"ז בכח החרם בלא גבולות אנשים וזמן . (בוא וראה אשר גם חכמת יונית אשר היתה נסיכה ע"י החרוב עיר קדשנו ובית חיינו . עכ"ז נתנו חז"ל נכולות לאיסור למוד זה להכנים , והתירו לקרובים למלכות , ור"א בירושלמי שאסר למוד לשון יונית לכנים התיר לבנות מפני שתכשיט הוא להן , ומכ"ש במקום שנוגע לחיות הבריות בודאי מן חיותא דברייתא לא אמרו חז"ל) רק הרחיקו זה כאשר עוד לא מצאו בזמניהם הכרח לזה כפי מצב ב"י , וגם בזה בעוה"ר לא טוב עשו שנהגו בזה כאלישע עם גיחוי . וכר"י בן פרחיה עם אותו האיש שדחפום בשתי ידיים והסבו פניהם מחנוך זה בלא גבולות , והמחונכים כאשר אכלו פני ידיעות החצונות גהפכו להם לרועץ כאשר עדת הרבנים והשרידים אשר ה' קורא הסבו פניהם מהם ונתנום למדחפות , והתלמידים שלא שמשו כל צרכן אכלו פני פרי עין הדעת יותר מדאי , ונהפך בקרבם למרורות פתנים עד אשר רובם הקדיחו תבשילים ברבים (לא כן עשו חכמי אשכנז השרידים אשר בשם ה' יקראו עדת הארמעדאקסין אשר קנאו לה' ולתורתו ויפקחו עון השנחתם על החנוך וימצאו לתת גבולות לאחוז בזה באומנות ולמודים החצונים בידו האחת , ובירו השנית הושיטו לאכול גם מעץ החיים חיי עולם וכאו בקרבם פרי עץ החיים ופרי עץ הדעת וזה וזה נתקיימו בידם וי"ש יוצא ידי שניהם) עכ"ז לא הרהיבו ע"ז בנפשם לאסור הלמוד הזה בלי גבולות אנשים והמשך הזמן , כי רוח ה' נוססה בם וידעו אשר תבוא העת ויצרו צעדי חובשי בית המדרש , וחכמת הסופרים תסרה , והאמת תהיה נעדרת , ומעט מזעיר יוכלו להשאיר אחוזים רק בעץ החיים חיי עולם מבלי מעום מפרי העץ הדעת , ואחב"י ושוטמו למצוא מרפם ולא ימצאו ויוכרחו רבים מהם לחנך את בניהם לאומנות שונות ולמדעים שונים

שונים, והשרידים אשר בשם ה' יקראו ג"כ בהכרח מצבם ויכרחו להושיט ידם לעין הדעת מעט, וגם יש אשר מצב חייהם תכריחם לבוא בין העמים ולהושיט ידם לאכול הרבה מעין הדעת, אך ה' יעזרם שלא ישכחו גם על עין החיים היי-עד תורת ה' ומצותיו לבלתי סור מהם, ואתכליא לבעי רחמי אעליא שלהו מתם (חולין צ"ב ב' :

אי לזאת לדעתי אותם הבאים מחו"ל לעיה"ק לשבת בה, ובפרט שנתרבו הרבה (ה' יוסף עליהם אלף פעמים) לא חל עליהם החרם כלל, שלא היה בכח רבני עיר

הקדש תובכ"א ואנשיה לעשות גזרה ואסור על רוב תפוצות הגולה לאסור ידיהם ורגליהם מלבוא לשכון בעה"ק ע"ז, ויתנהגו בזה הבאים כעדת הספרדים תחת השגחת רבנים ויראי ה' וחושבי שמו לבל יתחלל, או אולי יוכלו להיות ביהד עם מחונכי נערי עדת בני ישראל הספרדים תחת השגחתם ואף אותם שהיו בעה"ק תובכ"א וחסימי על החרם, המצוה עליהם בעתות האלו אשר קופות הכנסת הקהלות נתדלדלה מאד וההצטרפות נתרבו ואי אפשר להם להיות מזה (ואין זה נולד כי העניות מצויה ויכולים לשאול ע"ז בהתרת נדרים) והוה בנדר בטול מצוה, ויכולים הם בעצמם להתיר הרמס ויעשו זאת למען כבוד ה' שלא יתרבה ח"ו מחלוקת בישראל, ושע"י העדר נתינת גבולות לאסורם לא יסכו ח"ו אשר המחונכים יושימו בעצמם ידיהם לעין הדעת ויאכלו פגו פרותיה בלא גבול ויתהפכו במעיהם למורוות פתנים, כי רוח הקנאה מתחדשים אשר יבואו ועדת הספרדים אשר יפקחו עיניהם לדעת טוב ורע וגם בעין החיים יחזיקו, תרדפם עד אשר ירסו הגבול ויאכלו פגו פרי עין הדעת עד אשר יהיה להם לזרא, וה' יודע מה יהיה מזה, ואף אם לא תסבב רק שעל ידי זה יוכרחו הרבה לצאת מאח"ק ולמעט ישוב הארץ ג"כ כדאי להתיר להם. ובאמרם בירושלמי בפ' מקום שנהגו ח"א בחכמי טבריא ודשישי עכו שהחמירו בזה דר' אמי מיכל להו שממעמין בשמחת הרגל (פירוש שהקל להם שלא יחושו למנהגם אשר ע"ז ממעמין בשמחת הרגל). אי לזאת עצתי שיתירו הרמס אשר הנהו בלא גבולות, ויתנו גבולות לדברים האלו כפי שנות הגערים ותכונתם וכמה יטעמו מעין הדעת למודי התצניגות ומלאכת ידים למלאכת מחשבת, וימנו ע"ז משניהם ת"ח ויראי ה' ויודעי עתים איזה עת לקרב ואיזה לרחק, והכל בנחת ולא בהרמים ונדווים כי דברי חכמים בנחת נשמעים, ובוה יהיה שלום על ישראל. וה' המוב יסיר קנאת אפרים ליהודה ויתן להם לב אחד לעבדו שכם אחד ולאחד כל עדת ישראל השה פזורה ע"י רועה אחד, והמפורים יקבצו על מרום הר ציון, והניכיהם יתחנכו לתורה ויראת שדי להיותם למודי ה' תורת אל חי, וגם באופנות ולמודים אשר מהם יהי בית חייהם יתחנכו להיותם נוי אחד בארץ נוי חכם אשר עליו יאמר כל העמים כי מו כנוי החכם והגבון הזה, אמן כן יאמר ה' במהרה בימינו :

כה דברי בא עה"ח יום שני כ"ז מ"א התרמ"א ה' ינחם את עמו ויהפוך להם את ימי האכל לששון ולשמחה שנת לא יקום חרם ונידוי במהניף לפיך החונת לע"ע פה קארלין פינסק ונתקבל למד"א בעיר מינסק ג"כ בארץ רוסיא.

דוד (המכונה איש-שלום) **פרידמאן** •

תשובת המחבר

בדבר בהמ"ד סיפר ראובן בן יעקב בחד מפירווי ירושלים לתורה ולתפלה והצדק עליו מקצת מחכמי ירושלים מהאשכנזים ויהאסרוהו לבלי יבוא בו איש לכל דבר שנקדושה, וחסדו וצדקו ופיו וזמנו כעשרה תלמידי חכמים מהאשכנזים חזרו והתוודוהו, והסכימה עמם דעת חכמי הספרדים ורביהם הי"ו, והסכימה עמם גם דעת הקהל ורוב האנדר, וליגו האסורים על המחירים לאמר: שלא כשורה עשיתם משני עמוס:

- א** מפני שהאסור נעשה בראשיתו כדין לגדור פרעה שפרץ ראובן הל"ל בחומה ירושלים בתהו ידו לאלופי ברלין מקימי "בית היהודים" בירושלים שילמדו בו להלמדוים גם אחת מן השפות הזרות ודבר זה נאסר בזמני חכמי ירושלים נושא זה שלשים שנה ויותר.
- ב** מאחר שכבר נעשה האסור שוב אין להחירו, מפני דין חכם שאסר אין חזרו רשאי להחיר.

והנה הכי על שני אלה אני בא לדון ולהשיב ואומר:

א אסור למוד השפות הזרות צביה"ם שנאסר ע"י חכמי ירושלים זה כשלאים שהיו חינו הול כלל לא על ראובן הל"ל ולא על כל שאר הכאים לדור מחדש בירושלים, כי כבר בארתי בהשבה שאלה שלי בארובה, כי אין דין ירושלים דין שאר העירות, כי מערפולין של ישראל היא תלמיות שהכל פונים אליה, ואי אפשר לגזור בה גזירה שהחול אפילו על הבאים מחדש בלתי אם שיהיו גזרים בעצמם גדולי הדור ממש שלא היוהו כמוהם בחו"ל או עכ"פ בהסכס רוב חכמי הגולה. ולאשר כי בזמן הגזירה של השפות הזרות בטלו חכמי ירושלים במשועם כנגד חכמי הגולה, אין גזירה הלה על החדשים, ואע"פ שנתחדשה הגזירה היא שנית עתה, ובזה"ו נהדללה בע"ה חכמי החורה בחו"ל ונשחרו אך זעיר שם זעיר שם כגפנים יחידים בכרם חרב, ובירושלים כפי ששמעתי נחרבו צ"ה מאוד מאוד עד כי לילה אחד ילד לנו מאה וחמשים גאונים (?) מ"מ גם היום לא אשנה אם אומר כי בעלים המה כנגד חכמי הגולה גם עתה, וגם גדוליהם באמה כגודם וגדולתם במקומם ולא אליהם יריצו חכמי ישראל שאלותיהם ולא מפיהם יבקשו החרה ספקותיהם, והמהעטרים בשם רבשכב"ה פוגמים בכבוד חכמי חו"ל ועמודים ליתן את הדין. כללו של דבר שגם היום אין בכח חכמי ירושלים לגזור גזירה קיימת על הרבים החדשים שיבואו, ואפילו ימוד הבא ירושלימו חינו מתוויב ללכת בגזרותיהם. מאחר שהספרדים הי"ו לא יקבלו עליהם ויוכל גם היחוד לאמר כי ספרדי הוא בדבר הזה וכמוהם נוהג אע"פ שבשאר הדברים הולך במנהגי האשכנזים.

ב ובדין חכם שאסר שאין חזרו רשאי להחיר, אמנם כי דעת הראב"ד ז"ל (הובא בר"ן ע"ז ובהמ"א סנהדרין) היא דחכם שאסר דבר שוב אין היתר לאוהו הדבר עצמו שנאסר אפילו ע"י החכם האוסר עצמו אם חזר בו מנחמת שקול הדעת ולא מנחמת טענה בדבר משנה והוא הדין בזמון שהחזק ציד אחד מצעה"ד ע"פ הוראת חכם שאין מויליין מידו אפילו על פי הוראת חכם גדול ממנו אם אין ההוראה האחרונה באה אלא משקול הדעה, ואילם בנין דודן אין מקום לדון זה כלל וכלל מכמה טעמים: (א) מפני שבאן האסורים המה כטעמים בדבר משנה כידוע, (ב) כבר הוכחתי בפ"ה שלי דאין דין חכם שאסר במטול אסור על האדם הגורר אחריו אסורים חדשים יוס יוס שהוא כפס"ד בזמון שעדיין לא באו לידי הזוכה שאז הדין יוכל לחזור בו אפילו ע"פ שקול דעתו לבד, וגם הוא כהוראה אחרת בחפץ אחר שגם הראב"ד מודה שיכול אורח חכם עצמו לפורת להיתר מה שהורה תחלה לאסור, ולא שייך לאמר באדם דאחתזק בו אסורא, (ג) אין דין חכם שאסר וכו' אלא בהוראה בדין אסור קבוע ועומד, אבל לא בגזירה חדשה שהחכם גזרה מדעת עצמו פשיטא שהיה כח בידו או ציד הגדולים ממנו להחירו בכל עת שירצו.

ולפי כל האמור הנה לית דין אריך בושם שאין שום חשש אסור ללמוד ולהתפלל בצביה"מ ד של ראובן הל"ל כי קדושהו כקדושה כל בחי תקדש מעט שבישראל, וכל הממפללים בכונה ולשם שמים תהי תפילה רלויה ומקיבלת כקרבת אישה רוח נחוח לה! — וזה יזכנו בציאת הגואל ויסור מעלינו כל מדינה ושמה ויברכנו בשום א"ם,

אלה דברי **דוד פרידמאן** איש שלום חופ"ק קארלהין יע"ה.

לדרת עמנו בחיינו על לא המס בכפינו . ויקמו קצת מהמלמרים וילכו אל הרב המנהיג לכל הקהל העומדות בעיר קוסטנריןא ויצעקו לפניו על זה , ויען ויאמר לא טוב הדבר אשר המה רוצים לעשות הלא אין בידם לאסור לשום אדם הרברים המותרים לו , ועתה שובו לכם לאהליכם ואני אהנהלה לאמי להשיכם מואת המחשבה :

ויקרי בדברים עמו ויבואו שם קצת מהטובים אשר היו משתדל' בזה החר' כי שמעו כי המלמד' הלכו שם לצעוק ויריבו אלה אם אלה עד כי גדלה צעקהם מאד וינסו המשתדל' בחרם בחרון אף חזק מאד , ויקראו לכל איש רע ובליע' להקבץ ומקלו' בידם להכות לכל מי שיטחה ביד הקבוץ העומד בכנסת פול' המשתדל בחר' הזה , והיה בבקר ויעשו המלמד' קבוץ גדול מאד מאנשי הקהל ומטובי העיר ומזקני' בכנסת קהל זישון ויקראו שם את הרב המנהיג לבטל מחשבת הקבוץ המשתדל בחרם הזה ויבא שמה , והיה הם כאשר החלו לרבר על זה והנה שלוחים באים מהקבוץ האחר אל הרב לאמר מדוע לא תבא עמנו בכנסת קהל פול' אשר שם היה מעמד הקבוץ הראשון אבל הלכת אל הכנסת הזה , ויען הר' ויאמר יען ראיתי כי נתחברו עמהם אנשי' רקים ופוחו' שכל מחשבת' לרעה והחזיק במחלוק' ורוצים לקיים דבריהם כרין ושלא כדין , ויפצרו בו מאד ללכת עמם וימאן ללכת ויוסיפו עוד לשלוח אליו לאמר אם תאבה לשמוע בקולם ללכת עמם ישב לך ואם אין דע כי כבר קיימו וקבלו עליהם כל הקבוץ העומד שם להקים רב אחר החתיך להנהיגם ולמשול בס' . כשמוע הרב את הדברים האלה וקם וילך עמם וילכו אחריו קצת זקני ישראל והנגושים עם המקלות בידם עומדים בפתח הכנס' קהל פול' לרעה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לבטל דבריה' ויוציאו קול במחנ' לאמר כל הזר משהחבתם הזאת הקרב אל פתח אהל מועד הנועדים שם על קיום החרם הזה יומת , וישמעו המלמד' את הדבר הרע הזה ויעמדו איש פתח אהלו ולא יכלו לבא אל פתח אהל מועד לרבר ולעמוד על נפשם וירא הרב כי אין שום , מהמלמרים שם גם אין שום

אחר

על אודות החרם שנתקבצו קצת מאנשי הקהלות שבעיר קוסטנריןא עם קצת מטובי העיר בכנסת קהל פול' להחרים שלא ילמדו את הקראים שום למוד שבעולם לא מקרא ולא משנה לא חלמוד ולא הלכות ולא אנרות לא פרושי המקרא הדורכים דרך הפשט ולא פרושי המקרא הדורכים דרך הקבלה ולא שום חכמה מהחכמות שחברו חכמי היונים לא הגיון ולא טבע ולא מה שאחר הטבע לא מספר ולא חשבורת ולא תכונה ולא מוסיקה ולא טרות ולא שום אחר מסעיפי אלו החכמות לא דרך למוד ולא דרך שאלה ולא דרך זכוח לא למוד של קריאה ולא למוד של חבור האותיות שהתנוקות סחברים כמו א"ף פתח , וישלחו ויבואו את הרב מנהיג כל הקהלות להדרים על זה , וימאן לעשות כדבר הזה כי אמר שאין הרין נותן לאסור לאדם הדבר' המותר' לו , והרבר' ידועים שאלה החכמו' הם חבורי חכמי היונים שחברום משכלם ומחקירת עיונם והם ברשו' כל איש ללמדם לגוים לישמעאלי' ולקראים ולאיוו אימה שירצו ואין בזה שום אסור , ואיך תוכלו אתם להחרים על זה , וירא כי אין דבריו נשמעי' וישם זמן עד הבוקר ויראו המשתדל' בחרם הזה כי כונת הרב להעביר העת ויקמו ויחריטו ביניהם שיחבקצו כבוקר לקי' דבריה' ושלא יורשה שום אחר מהם לחזור בו ואפילו אם ירבו הדעות בהפך :

כשמוע המלמד' את הדבר הזה ויצעקו עליהם לאמר מדוע הרצו לאסור עלינו הרבר' המותרים לנו מאבותינו ואבות אבותינו עד היום הזה , כי אלו החכמות הם ספרים שחברום חכמי היונים והם מתלמדים מיום שחוכרו עד היום הזה מאומה לאומה מהגוים ליהודים ומהיהודי' לגוים ומהישמעאליים ליהודים ומהיהודים לישמעאליים , ומהגוים לישמעאליים ומהישמעאלי' לגוים ובסה גדולי עולם אשר היו מימי קדם היו מלמדים את הקראים והגוי' והישמעאל' כדי להשכמר מהם להוצי' פרנסת' בנקיות ולא יאצטרכו להקל עצמם במלאכות אחרות ולא נמצא עליהם פוצה ומצפץ . ועתה מה פשעינו ומה חטאתינו כי באתם עלינו בחרב החרם הזה

א

קרני רא"ם

עבר על שבועתו עד שיהיה בה שם מן השמות המיוחדים או כנוי מן הכנויים. וכפרק שביעי מהל' תלמוד תורה כתב ביצד הוא החרם אומר פלוני מותר וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי פירוש פלוני מותר וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי דלשון ארור נכללים בו שלשה לשונות הללו ואם כן יצדק בו לשון נדוי דהיינו לשון חרם. ואלה מנא לן דשבועה היא אמר רבי אבהו שנאמר ויבא אותו באלה, ואמר וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלדים, ומכיון דלישנא דחרם נכללים בו השלשה לשונות הללו הנה כשנפרש ונודיע שזה החרם אין בו ממש לאותם שלא הסכימו בו כלל בין שהיתה כונת המחרימים בלשון שבועה ובין שהיתה כונתם בלשון נדוי דקללה לא שייך בנדון דידן, הנה כבר התבאר שאין בזה החרם ממש אלא לאותן שקבלו אותו בלבד וחו לא :

והנה מתשובת הרמב"ם ז"ל שהשיב לאותם ששאלוהו על ענין החרם שהחרימו בו מקצתן שלא ישמעו לארם שבעול' לא לראש הגולה ולא לראש ישיבה אם יתחייבו הכל לקבל החרם הזה אם לא, ונכל להגיע אל מבוקשינו זה ולא ישאר בו פסוק כלל. וזה נוסח ההשבה דע' כי כל מי שהיה עומד בבית הכנסת בשעת החרם וענה אמן נתחייב כשבועה ומי שלא ענה פטור מכלום ואינו צריך לסחום אוניו ולא לעצום עיניו כמו שאמרת' אף על פי שהוא עימר בצד המחרימים ואפילו היה אוהו ספר תורה בשעת החרם אם לא הוציא מפיו שבועה ולא ענה אמן פטור מכלום, קד וחומר למי שלא היה בבית הכנסת, וכל אלו שלא ענו אמן או שלא היו שם בשעת החרם אם קבלו עליהם אחר כך כגון שאסרו לאחד מהנשבעים גם אנו כמוך או הרי קבלנו על עצמנו מה שקבלת' וכל כיוצא בעניני' אלו אינם פטורים ¹ שהמחפיים בשבועה חייב הוא ולפיכך כל מי שהחפיים עצמו בו וכל שקבל עליו חרם שהחמירו רבים בעת שמועתו או שענה אמן אם נתחרם ורוצה להתיר שבועתו יתיר לו החכם אבל צריך להיות הדבר ברבים שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, אבל ודאי אותם שלא שמעו

אחר מהנועדים שם רוצה לרבר על מניעת החרם הזה כי נפל פחד הנוגשים עליהם וכי כבר החרימו המקובצים שם מאתמול שיהיו כלם בהסכמה אחת להחרים על זה ולא יוכל שום אחר מהם לחזור בו ואפי' אם ישמעו כל הראיות המיכחות הפך כונתם ואף כי ירבו הרעות הפכם, וידום ולא דבר מאומה משוב עד רע, ויקמו האנשים אשר הריבו עם המלמד' ויעלו בהיכ' ה' ויוציאו ספרי תורה ויחרימו בקול גדול כאשר יזמו לעשות :

נראה לי לעניות דעתי שזה החרם אין בו ממש אלא לאותם שהסכימו בו והו לא מכמה מעמים אשר אני עתיד לבאר בעזרת האל. חרא שלשון חרם שנהגין הקהל להחרים בו הוא לשון אריה כי פירוש הרמב"ם ז"ל בתשובת החרם שאני עתיד להביא, ולשון המקרא מוכיח על זה כי פירוש והחרמתי את עריהם הרוב והחרם כולו לשון אריה הוא שהוא לשון חסור ואבוד מלשון צרעת מארת ואריה יש במשמעה כמה מיני לשונות לשון קללה ולשון שבועה ולשון נדוי, דחניא בשבועות פרק שבועת העדות ארור בו קללה בו, נדוי בו שבועה ופירש רש"י ז"ל כל לשונות הללו הוא משמש שאם אמר החכם ארור לשם נדוי פלוני יהיה ארור הרי הוא כגודה כאלו אמר להו בשמתא, ואם אמרו אדם לחבירו לשם שבועה וקבלו עליו הוא שבועה ואם קלל אדם לחבירו ואמר ארור הוא לה' הוא קללה לחייב בו המקלל ומייתי תלמודא ראייה על כל אחד ואחד, בו נדוי דכתיב אורו טרוז אמר מלאך ה' אמר עולא בארבע טאה שפורי שמתיה ברק למרוז ובמוער קמן איבא דאמרי גכרא רבא הוה ואיבא דאמרי כוכבא הוא, קללה בו דכתיב ואלה יעמדו על הקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וכו', שבועה בו דכתיב ויואל שאל את העם לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יאכל לחם עד הערב ובתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהלכות שבועות וכן אלה וארור הרי הן שבועה, אמר אלה או ארור או שביע' ולא הזכיר שם ולא כנוי שם הרי זה אמר בדבר שנשבע עליו אבל אינו לוקה ולא מביא קרבן אם

שמעו או ששמעו החרם ולא קבלוהו ולא התפסו עצמן אינן חייבים בכלום ואם רצו להכניס עצמן ברשו' כל מי שירצו הרי זה מותר להם משום שבע' אבל אסור להם מענין אחר משום לא תהגדרו לא תעשו אגודות אגודות אלא כך חייבין כל בית ישר' הנקראים בשם יעקב אביהם ע"ה המחזיקים בדת משה רבינו ע"ה להיות כל עדה וקהל ישר' אגודה אחת ולא תהי' ביניה' מחלוק' בשום דבר בעולם, ואחם חכמים ונבונים וידעים מה הוא עונש המחלוק' וכמה רעות גורמת, ואם היו אלו הנשבעי' מעיט אל תחשו למעוט יבטלו בכעיסן ויעמדו בשכונתם וגלוי הוא שכל מי שלא ענה אמן ולא התפס עצמו אבל נהג אסור כל אלו השנים ולא שמע רשות מפני שעלה על לבו עשה חייב אם ישמע רשות מעת שהחרימו הרי זה מותר לו להכניס עצמו ברשות כל מי שירצה אחר שיודיעוהו שהוא מותר מפני שלא נשבע ולא התפס בשכונתו. וזה שאמרתם שהרבה חכמים גם הנשיא ראש גלויות וצ"ל הורו שזה החרם במל מעקרו ואינו קיים איני יודע מאיזה מעם אמרו דבר זה שמא לא אמרו אלא על אותם האנשי' שלא קבלו עליהם, וכן הדבר שזה שידמו רוב העם שכל המחזרים על דבר מרברי הרשות כנון חרם זה יתחייבו הכל לקבל חרם זה, אין הדבר כן שאין החרם אלא לשון ארירה וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי נמצא זה העובר על חרם שהחרימו רבים והוא לא קבל על עצמו משום שבועה אינו חייב כלל שאין בעולם מי שעלה על דעתו שזה ישבע וזה יאסר אבל משום נדוי יתחייב אם ה' אותו הרבר שהחרימו עושהו דבר שהעושה אותו חייב נדוי, אבל על דברי הרשות שאין בהם שום מצוה אסור לאדם להחרים על אחרים שיעשו או שלא יעשו אבל לעצמו ולכל מי שירצה יש לו רשות להחרים עד כאן לשון התשובה מלה במלה:

הריי התבאר לך מוצאת התשובה בפירוש נמיר

שהחרם שהחרימו בו הקבוץ של כנס' קהל פול' שלא ילמדו לקראים אפילו דבר חכמה מאותן החכמות שחכרוה חכמי היונים אינו חל אלא על אותו הקבוץ בלבד לכל מי שקבלוהו אבל מי שלא

קרני ראים

לבנן חכמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר וכוכב
 קבוע וחכמי ישראל אומרים גלגל קבוע וכוכב חוזר
 ואמר רבי נראין דבריהם, משמע שהיו מתוכחים
 ביניהם והיו מביאין ראיות כל אחד משתי הכחות
 לקיים דבריהם, ואלו היה אסור בדבר הא'ך היו
 יכולים להודיע להם ראיותיה ולהתוכח עמהם עד
 שהבריע בזה רבינו הקדוש ואמר נראין דבריהם,
 וכן משמע מההיא רחמינה מגיד דבריו ליעקב חוקיו
 ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ודרשו
 רבותינו ז"ל מכאן שאסור לומר תור' לגוי והמלמד
 עובר בעשה ומשמע הא בשאר מילי דרא איקרו
 תורה שפיר דמי דכי האי גונא דייק במנחות פרק
 שתי הלחם גבי ההוא דאתא לפני רבי ישמעאל
 ושאל לו בנזון אני שלמתי כל התורה כולה מה אני
 ללמוד חכמה יוגית, קרא עליו המקרא הזה והגית
 בו יומם ולילה צא וברוק עשה שאינה לא יום ולא
 לילה ועסוק בה פירוש מאחר שחייבנו ית' לעסוק
 בתורה יומם ולילה משמע דווקא בתורה לאפוקי
 חכמה יוגית דלא, וכי היכי דדייקינן התם לאסורא
 הוא הדין נמי איכא לדיוקי הכא ממגיד דבריו ליעקב
 חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי להחיר'
 דדווקא בתורה שהם דבריו ית' לית לן רשו' ללמדם
 אבל בדברים שאינם קרויים דבריו לית לן בה .
 ובבבא פ' יש גומלין הניא בכ"ד בו תכנא לדינא
 שהיו צדוקים אימרים תירש הבת עם בת הבן נמשל
 להם דבן יוחנן בן זכאי אמר להם שושים מניין
 לכם זה ולא היה אחד מהם שהשיבו דבר חוץ מוקן
 אחר שהיה משפטם כנגדו ואמר ומה בת בני הבאה
 מכת כתי תירשני בתי הבא' מכתו אינו דין שתירשני
 וקרא עליו המקרא רזה אלה בני שעיר החרי יושבי
 הארץ לימן ושוכל וצבעון וענה וכתוב ואלה בני
 צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על אמו והוליד
 ענה וכו' אמר ליה רבי בכך אהא פושרני אמר ליה
 שושה לא תהא תורה המימה שלנו כשיחה במלה
 שלכם ופירוש דש"ם ז"ל ואמר ומיהו מעיקרא לא
 היה חפץ ללנות לו טעמו של דבר דאסור לנלות
 להם טעמי החידה ומשמע הא שאר דברים שאינם
 נקראים טעמי תורה לית לן בה דאם לא כן אסור

ולמדם מיבעי ליה ואפי' טעמי תורה נמי אינו אסור
 להודיעם להם אלא היכא דאפשר להחית בקש אבל
 היכא דאי אפשר לרחותם מותר להודיע' להם שהרי
 פצינו שגלה להם רבן יוחנן טעמו של דבר כשראה
 שהרגיש הצרוקי בדבר ואמר לו רבי בכך אתה
 פוטרני שמע מנה שאפילו בדברי תורה נהי שאין
 ראוי לכתחלה ללמדם מכל מקום אם נפל שום אחד
 כמנו בוכות עם הצרוקי ואין אנונינו יכולים לרחות
 הצרוקי בקש צריך להודיעו טעמו של דבר מפני
 חלול השם, ועוד מאחר שאין בלמוד אלה החכמות
 שום הנאה לנפש בעולם הבא דאם כן הייתה התורה
 מחייבת אותנו לעסוק בהם כדי להוסיף שכרנו בעולם
 הבא ולא אשבחן לשום פוסק בעולם ההורות בזה
 אלא אדרבא קצת מהפוסקים אסורים מלמודם ואף
 המותרים לא חייבו לעסוק בהם אם כן אותה הנאה
 הנמצא' לנפש בלמוד החכמו' אינה דומה רק להנאת
 הנפש מהספרים המהוברים על מלחמות המלכים
 כספרי אלכסנדר ויוסי'פין ודומיהם מספרי דברי
 הימים הנמצא' לכל אומה ואומה וכמו שאינו אסור
 ללמד הקראים מאותם הספרים ואף על פי שהנפש
 מתעלת ומתענגת באותם הספרים מצד ההחבולות
 והספרים והעצות אשר חדשו המלכים במלחמותיהם
 כן אין ראוי לאסור ללמדם מאלה החכמות ואף על
 פי שהנפש נהנה בהם, וכמה מיני לימודים יש
 בעולם כמו במיני הצחוק ודומיה' שיש בהם ספרים
 מחוברים שהנפש מתעלת ומתענג' בהם היאמר אומר
 שהוא אסור ללמדם לקראי' להיותם מרויחים הנפש
 ומרנים אותה? זה בחכלית הבטול ומה לנו להאריך
 באלו הטענות ודומיהן שאין בהם רק דברי נצוח
 בלבד ותו לא :

סוף

דבר מאחר שאלו החכמות הם דברי היונים
 אשר המציאות כלם משכנס ואינם דברי
 אלדים חיים הוה ליה כמו האופניות ודומיה' שהוא
 מותר ללמד' לכל מי שירצו להשתב' טרם והמחרימ'י
 שלא ללמד להם מחכמת היונים להשתכר בה הוא
 דומה למחרימ'ים שלא ללמדם משאר האופניות
 ורוצים בזה לאסור לאחרים את המותר להם ולרדת
 עמם לחייהם ולחתוך פרנסתם והוא אסור בלי ספק

דהא אפילו לעצמם אמרו רבותינו ז"ל כשם שאסור להחזיר את האסור כך אסור לאסור את המותר וראי' מנזיר דכתיב ביה מאשר חטא על הנפש כ"ש וקל וחומר לאסור לאחרים הדברים המותרים להם ואפי' היבא דליבא פסידה כ"ש וקל וחומר בן בנו של קל וחומר גבי נדון דירן דאיבא פסידה דיש לחוש בה טובא² וכן כת' הרמב"ם ז"ל בתשוב' שהבאתי אבל על דברי הרשות שאין בהם שום מצוה אסור לאדם להחזיר על אחרים שיעשו או שלא יעשו, וכל שכן הכא דנפיק מניה חורבה כי אנחנו ראינו בעינינו ואין שום אדם יכול להכחיש בזה כי מאז שנמנעו המלמדי' מללמד הקראים נמנע גם הלמוד מהרבנים ונחמטט עד שלא נשאר מאומה כי בהיות החלמדיים מן הקראים עוסקים במדרשי הרבנים היו גם החלמדיים מן הרבנים מחקנאים בהם ומשהדלים בלמודם כי קנאת סופרים הרבה חכמה, וכאשר נמנעו מללמד הקראים סרה הקנאה ונחמטטו התורה מכינינו ואין לך חורבה גדולה מזה. ועוד אפי' אם תמצא לומר דאיבא שכר בלמוד החכמות כרעת קצת מחכמי תורתנו הפילוסופים האלהיים כהרמב"ם ז"ל והתבס רא"ן עזרא וזולתם, אפילו הכי יש לומר דמותר ללמד לקראים ולית בהו אסורא ממה נפשך דאי לית להו שכר בלמוד אלו החכמות משום דכפרי בתורה שבעל פה והם מאותם שאין להם חלק לעולם הבא אלא נכרחין ואובדים ונדונים על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים ברכת' הרמב"ם ז"ל בפרק שלישי מהלכות השובה, אם כן אין להם שום חועלת בלמוד החכמות ואעפ"י שהם חועלת לזולתן, ואי אית להו שכר בלמודם שלמדם מצולתן מדינא של ניהנם אעפ"י שהם כופרים בתורה שבעל פה (מה שאי אפשר זה) אם כן אין בזה אסור כלל שהרי השכר הנתון בעולם הבא איננו פועל אנושי רק אלהי ואם השם יתברך רוצה לוותר להם עינשם מפני למוד החכמות ואף על פי שהם מחזיקים בכפירתם אם בן המלמדים להם הם משתדלים לקרבם תחת כנפי השכינה מאחר שהם מתרצים לשם ית' והשם מתרצה להם ומקרבן לפניו ואין

מצוה גדולה מזאת, דעד כאן לא אסרו אלא כשהתועלת המניע להם הוא מצדינו כמו לרפאתם או לילד נשותיהם או להניק את בניהם משום דמקמים אותם הפך הרצון האלהי שרוצה באכור, אבל היבא שהתועלת המניע להם הוא מצד הבורא יתברך, אדרבה כל המשתדל בו משתדל בקרוב הרחוקים ואין מצוה בואת שהוא מוכה את הרבים, ועוד שאין הקראים האלה מאותם המינים הכופרים החלה בתורה שבעל פה כמו צדוק וביתוס שהם מעצמם וממחשבתם יצאו למינות וכפרו בתורה שבעל פה בשאמ' נפש שעליהם נאמר שהיו מן המורידים, אבל אלו הקראים הם בני אותם המינים ובני בניהם קרוב לאלפים שנה מאז עד היום הוה והם דומים לחנוק שנשבה לבין הגוים שנשחקע ממנו תורת היהרת שאף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי אין אנחנו מצוים להענישו מפני שהוא אנוס שהרי גדלוהו הגוים על תעותם. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפר' שלישי מהלכות מפרים מי שאינו מידה בחורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הרי זה בכלל המינים ומיתתו ביד כל אדם, מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבע"פ ומורירין אותו ולא מעלים אותו כשאר כל המינים והאפיקורסים וכו', במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדברים שנראו לו והלך אחרי שרירות לבו ואחרי דעתו הקלה וכופר בתורה שבע"פ תחלה, וכן כל התועים אחריו. אבל בני התועים ובני בניהם שהדיחו אותם אבותיהם ונולדו במינות וגדלו אותם עליה הרי הן כתינוק שנשבה לבין הגוים וגדלוהו על דתם שהוא אנוס, ואף על פי ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם, כך אלו בני אותם הטועים ההולכים בדרכי אבותיהם, לפיכך ראוי להתוודע בתשובה ולמשכן בדרכי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה, ולא ימהר אדם להורגם, עד כאן :

ואין לדקדק ממאמר אל ימהר אדם להורגם מכלל שראוי להורגם אחרי שהשתדל להחזירם

בתשובה ולא רצו, שהרי כבר דמה אותם לתינוק

שנשבה

ב

קרני רא"ם

שנשבה לבין הגוים שאינו בן מות כלל, ואף על פי שלא רצה לשוב בתשובה, מרקאמר הרי הוא כאנוס ואנוס פטור ממיתה, כדנפקא לן מההוא פרט לאנוס. ועוד שכבר מצאנו בתשובה שהשיב הרמב"ם ז"ל על אלו הקראים אם ראוי למול את בניהם בשבת, ואמר שראוי לחלק להם כבוד להתקרב אצלם במעשה יושר ולהתנהג עמם כמדת הענוה וברך האמת והשלום כל זמן שגם הם יתנהגו עמנו בחמימי' ויסירו מהם עקשות פה ולזות שפתים מלדבר טועה על חכמי הרבנים שכדור וכו'. ובזאת נכון לנו לכבדם וללכת לשאול בשלומם אפילו בבחיהם ולמול את בניהם ואפילו בשבת ולקבור את מתיהם ולנחם אבליהם. ואם הם בני מות אחר העדר התשובה האיך אנחנו שואלים בשלומם ומלים את בניהם ואפילו בשבת? והלא בזמן מועט יבחן ויחברר הרב אם ישובו בתשובה אם לאו, ומאחר שכן הוא למה נחלל השבת במילת בניהם שהם בני קטלא. ועוד שזאת התשובה אינה מרברת על הקראים שבאו בעיר עתה מחדש, או על הרבנים שבאו בעיר מחדש. אבל היא מרברת על הרבנים והקראים היושבים בעיר אחת בזמן קרמון כאלו האמר היום אלף שנה האיך יתנהגו הרבנים כמלת בניהם, והדברים ידועים שכל זה הזמן הארוך כבר בקשו הרבנים מהם לשוב ולא שבו, ומאחר שלא שבו היום אלף שנה האיך אנחנו מותרים לחלל השבת במילת בניהם ולכבדם אם הם מכבדים לחכמי דורנו ואינם מזוללים את מועדי ה' המקודשים בפרהסיא והלא הם בני מות כבר וראוי להשתדל במיתתם לא בשלומם ובכבודם, ועוד מרקאמר כל זמן שגם הם ינהגו עמנו בחמימי' ויסירו מהם עקשות פה ולזות שפתים, משמע שאף על פי שהם מחזיקים בטעותייהו מכיון דלא מזוללי לחכמי הדור ואינם מחללים המועדים בפרהסיא אף על פי שידענו שהם מחללים אותם בסתר לית לן בה. ועוד מאחר שלא שם זמן כלל לומר עד זמן כך משמע שזה הפועל שהוא בקשת שלומם ומלת בניהם הוא נוהג חמיר בתנאי שלא יזולו, ע"כ מכל הני משמע שאין ראוי להרגם אפילו אחר

שהשתדלנו להשיכם ולא שמעו לקולנו, ואם כן על כרחך נפרש מאמר לא יסתר להרגם כמו לא יהרגם, וימחר דנקט לאו דוקא אלא לאפוקי מצדוק וביתום עצמם שראוי למחר להרגם נקט לה כאילו אמר שאין בנייהם בכלל ימחר להרגם הראוי לצדוק וביתום, דכי האי גונא איחא בחולין פרק השוחט, רב אמר מחצה על מחצה כרוב, ורב כהנא אמר מחצה על מחצה אינו כרוב. רב אמר מחצה על מחצה כרוב הכי אנמריה רחמנא למשה לא תשייר רובה פירוש האי רוב אחד בעוף דקאמר משמע שחוט רובא לאו למימר דבעינן שיחוט רובא אלא שלא יהיה הנשאר רובא, ורוב אחד בעוף דנקט לאפוקי שלא ישייר רובא. וכתב רבינו האי גאון זצ"ל ולענין מלה מעולם לא נמנעו רבותינו עליהם השלום מלמול את בניהם של קראים בשבת כי אפשר שיחזרו למוטב ואין מעבירין עליהם, משמע מדברי הגאון הזה ז"ל שמאחר שהוא מן האפשר שיחזרו למוטב בזמן מה, ראוי לנו למול את בניהם בשבת ואף על פי שהשתדלנו להתחזרם ולא יכלנו עתה, הרי הוא אפש' לאח' ז"ל דאם לא כן הוה ל' למימר אימתי בזמן שעדיין לא השתדלנו להתחזרם אבל אם השתדלנו להתחזרם ולא שמעו אין למול את בניהם בשבת ודוק, אלא שיש לדקדק בטה שכתב הרמב"ם ז"ל בחולין בפרקא קמא בפירוש המשניות שנראה כרמות מותר וצריך עיון :

ומעתה יש ללמוד מדברי הגאון זצ"ל ומדברי הרמב"ם ז"ל שאפילו אם תמצא לומר שאלו החכמות יש בלמודם שבר בעולם הבא אפילו הכי מותר ללמדם אפילו לקראים, ולא מהחכמות בלבד אלא אפילו מדברי תורה אם אינם מזוללים בכבוד חבמינו ואינם מחללים מועדי ה' בפרהסיא דאפשר שיחזרו למוטב דלא גרע ממלת בניהם בשבת דמחללינן שבת משום שעמא דאפשר שיחזרו למוטב כמו שכתב הגאון, ואפילו אם היו קצתם מזוללים ומחללים מותר ללמד ולמול לאוהם שאינם עושים כן או לאוהם שקבלו עליהם שלא לעשות כן מכאן ולהבא משום דאין מעבירין עליהם כרובא דשרר קורבנא לבר ששך ביום אידו ואמר קים לי בנויה

בנויה ולא אויל ומודה לעבודה זרה. וריב"ז שלא רצה לגלות להם טעמי תורה היינו משום שהיו רוצים לקיים דבריהם ולבטל דברי חכמינו ז"ל שאמרו לא חירש הבת עם בת הכן, אבל אלו אמרו להם תלמדנו התורה שבעל פה ולא היו מחללים טעדי ה' בפרהסיא, היו מלמדים אותם משום טעמא דאפשר שיחזרו לטוב, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל שאלו הקראים שהן בני אוחם הטועים ובני בניהם צריך למשכן בדברי שלום על שיחזורו לאיתן התורה ואיך יחזרו לאיתן התורה אם לא יודיעו להם טעמי התורה או שמא היו מזולזלים בכבוד החכמים בזמן ריב"ז ומשום הכי לא רצה לגלות להם טעמי תורה אבל אם היו רוצים לקבל שלא יזולזו מכאן ולהכא היה מלמד ומגלה להם טעמי תורה. וכן הורה רבי הוקן מהר"ר אליא הלוי זלה"ה ומהר"ר אליעזר קפשלי שהיו חסידים ומופלגים ובעלי הוראה והיו מלמדים בני הקראים תורה שבעל פה מפני שהיו בקבלים עליהם שלא יחללו את טעדי ה' המקודשים ושלא יזולזו בכבוד חכמים החיים והמתים זצ"ל, וכבר היה חולק עליהם הרב רבי משה קפשלי על היוחס מלמדים להם מהתורה שבעל פה שאינם מאמינים בו ועם כל זה החזיקו בהוראתם ולא שמעו לדבריו כי אמרו שכל מי שיבא לקבל שלא יחלל בפרהסיא ושלא יזולזל בכבוד חכמינו ז"ל הוא מותר ללמדו מקל וחומר ממילת בניהם וכמה ראיות רבות שעברו ביניהם. וכן ספר לי מהר"ר מרדכי כוסטינו ז"ל שרבו הוקן מהר"ר חניך צפרטא שהיה מגדולי קטלונניא וכמיוחסיה והיה איש בקי מאד בכל התלמוד ורב מובהק לרבים וחסיד מופלג והי' מלמד בני הקראים מכל למוד שבקשו ממנו בין מהתלמוד ובין מהפוסקי' בין מרש"י פשט התורה בין מהחכמות ולא היה שום פקפוק בדבר, ואין ספק שהוא ראוי לסמוך עליהם מפני שהיו בעלי הוראה ובעלי מעשה ומי

יוכל לפקפק על הוראתם :

הרי התבאר מכל הני שוה החרם שהחרימו שלא ילמדו חכמה לקראים לא די שהוא על דבר הרשות שאין בו שום מצוה אלא אדרבה הוא על

קרני ראים

בנהי הדרי ואחר כך עבר אחד מהם על אותו התנאי, אבל בלא דעתו לא אלימי לעשות והפקר בית דין לא שייך הכא. והרמב"ם ז"ל כתב בפרק אחר עשר מהלכות מכירה רשאין בני העיר לקיץ להן שכר לכל דבר שירצו ואפילו בשר ולחם ולהתנות ביניהם לכל מי שיעבור שיענישו אותו כך וכך, וכן רשאין אנשי אומניות לפסוק ביניהם שלא יעשה אחד ביום שיעשה חבירו וכיוצא בזה, וכל מי שיעבור על התנאי יענישו אותו כך וכך, במה דברים אמורים במדינה שאין בה חכם חשוב לתקן מעשה המדינה ולהצליח דרכי יושביה, אבל אם יש בה חכם חשוב (4) אין התנאי שלהם מועיל ואינם יכולים לענוש ולהפסיד על כל מי שלא קבל התנאי אלא אם כן התנה עמהם ועשו מדעת החכם וכל מי שהפסיד לפי התנאי שאינו מדעת החכם משלם. הרי לך בפירוש שהרמב"ם ז"ל סבר שאינם יכולים לענוש ולהפסיד למי שלא קבל התנאי אלא דווקא כשהתנו עמהם מתחלה. והחבאר לך גם כן מכל אלו הפוסקים ז"ל דההיא ברייתא דרשאין דמיירי שהם רשאין לקנום על קיצתן דלא קא מיירי אלא למי שקבל התנאי ושוב חזר בו ורוצה לעבור באותו תנאי ובאותה התקנה, אבל מי שלא רצה לקבל התנאי או תקנה אין רשאים להכריח אותו כלל.

ונראה לי לעניות דעתי להביא רא' על פירוש אלו הנאונים דמפרשי להאי ברייתא דמיירי בהתנו כלם מתחלה, מפירכא דרב יימר ושנויא דרב פפא, דהנהו מבחי דאהנו בהדי הדרי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעי' למשביה, אזל חד מנייהו עביד ביומא דחבריה וקרעיה למשביה, אהו לקמיה דרבא חייבו לשלומיה, ואותיב לה רב יימר מברייתא דרשאין בני העיר להסיע על קיצתן, ולא הדר ביה ולא מירי, ואמר רב פפא שפיר עביד דלא הדר ביה ולא מירי ה"מ הויא דליכא אדם חשוב בעיר אבל היכא דאיכא אדם חשוב בעיר לאו כל כמיניהו דמתנופוי' רשב"ם לאו כל כמיניהו דמתנו אלא כפניו דהיינו בפני אותו אדם חשוב שבעיר, ש"מ דברייתא דרשאין בהתנו

קניא, ופריך ליה מהא מתניתין ומשני התם לא גזים הכא גזים. והשתא דאוקימנא לברייתא דרשאין דמיירי בהתנו כלם מתחלה צריך לומר דרשאין דקרני לא קאי אלא להסיע על קיצתן דקתני בס"פ דברייתא דאי אף אלהתנות דקרני ברישא מאי רשאים דמשמע דיש מוהים הא אינהו גופיהו אתנו בהדי הדרי, אי נמי אף אלהתנות קאי ורשאים דנקט היינו דיש להם כח לקיים התנאי בדרכו בעלמ' ואע"ג דכל דאי לא קני הכא קני משום דבההיא הנאה וכו', דכי האי גונא צריך לפרש ההיא ברייתא דרשאין החמרים להתנות דפרק הגזול בתרא דאי אפשר לפרשו באופן אחר, והא דאמר' בניטין פרק השולח מניין שהפקר בית דין הפקר ר' יצחק אמר מהכא דכתיב כל אשר לא יבא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רבושו, רבי אלעזר אמר מהכא אשר נחלו אותם אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי אבות הממות לכני ישראל, וכי מה ענין ראשים אצל אבות לומר לך מה אבות מנחילים את הבנים כל מה שירצו אף ראשים מנחילים את העם כל מה שירצו ומשמע דהפקר שייך אפילו בעל כרחם היינו כגון כי דינא דרבי אמי ורבי אסי דאלימי לאפקועי מטונא כדאיתא ההם, אבל שאר בתי דינים לא, והא דאמרין בעלמא ובאת אל הכהנים וכו', וכי תעלה על דעתך וכו', אלא יפתח בדורו כשמואל בדורו. והנ"א בראש השנה פרק אם אינם מכירים וישלח ה' את ירובעל ואת בן ואת יפתח ואת שמואל, וכתיב משה ואהרן בכהנו ושמואל בקראי שמו, שקל הקב"ה שלשה קלי עולם כנגד שלשה גדולי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו היינו שאין באותו הדור כולו כמותם, אבל אם יש באותו הדור גדול כמותם אף על פי שאינו נמצא באותה העיר אין בידם להפקיע ממנו. וכן כתב ראב"ה שרבו דוקן ממיץ היה מפרש לברייתא דרשאין בני העיר לקיים התנאי ולהסיע על קיצתן דמיירי בשנאותו כלם יחד והוא עמהם ושוב עבר על אותו הקיצתה דומיא דהני תרי מבחי דאתנו

קרני ראם

ה

בהתנו ביניהם כלם מתחלה קא מיירי, דסלקא דעתך דלא התנו כלם מתחלה ורוצין להכריח לאחרים שלא התנו עמם מטעם הפקר ב"ד הפקר אף על גב דלא אלימי ככי דינא דרבי אמי ורבי אסי משום דפתח בדורו כשמואל בדורו, חכם הדור דנקט היינו דווקא לתקנות ונזרות של כל ישראל אבל לתקנות וגזירות עירו לא בעינן חכם בדורו אלא אפילו בעירו בלבד טני. אם כן מאי קא פריך מינה אהנהו מבחי דאתנו בהדי הרדי, הא לא דמו בדמבחי לא שייך למימר הפקר ב"ד הפקר משום דלא אתנו במעמד טובי העיר כרמשמ' מלישנא דאתנו בהדי הרדי דמשמע שהמבחים לבר התנו ביניהם, ומכיון שלא היה שם לא גדול הדור ולא גדול העיר לא שייך בהו הפקר ב"ד כלל. ועוד הוה ליה למיפרך מיניה וביה שהתנו ביניהם מתחלה והסכימו באותו קנס ואמאי חייבינהו רבא לשלמיה, וליכא למימר דהא דלא פריך מיניה וכיה היינו משום דאתנו בדבור בעלמא וכל דאי לא קני, דאם כן כי ליכא אדם חשוב נמי ליטא הכי ומאי קא משני הני מילי בליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו. גם ליכא למימר דהא דפריך מרשאים למבחי (אע"ג דלא דמי), היינו במכ"ש כל' (השתא אפילו בלא התנו כלם מתחלה רשאין להסיע כטעם הפקר ב"ד הפקר כל שכן בהתנו), חדא דהכא לא שייך הפקר כלל ואין כאן כל שכן דטעמא דהפקר לחוד וטעמא דהתנו לחודא, ועוד דאם כן על כרחך צריך לפרש לשנויאי דגמרא הכי. הני מילי היכא דליכא אדם חשוב בעיר או חשיבי ב"ד ורשאין להסיע אפילו בשלא התנו מתחלה כטעם הפקר ב"ד הפקר, אבל הכא גבי מבחי דאיכא אדם חשוב כמו רבא שהיה מנהיג בעירם ועשו שלא בפניו דבריהם במלים ואף על פי שהתנו ביניהם כלם מתחלה והם בתכלית המרחק דהרי דרגי לא סלקינא. ועוד ההיא ברייתא דרשאין הא אוקימנא לה דמיירי בהפקר ב"ד ועל כרחך לומר בגון דעשו עפ"י כל טובי העיר דאם ל"כ אין הפקרים הפקר דהפקר לא שייך אלא על פי גדולי הדור או

גדולי העיר, ומרקא מוקים לה בליכא חכם או מנהיג בעיר מכלל דאי איכא חכם מנהיג בעיר אינן רשאים להכריח ואף על פי שעשו מדעתו, דהא כשעשו על פי כל טובי העיר קא מיירי, ומנהיג נמי בכלל טובי העיר, ואדרבה כלהו במילי לגביה וזה בתכלית הכפול. ועוד בשלמא בלא התנו כלם מתחלה אין בה בידם להפקיע ממון היכא דאיכא חכם מנהיג בעיר ועשו שלא מדעתו משום דבטליה לגביה ולא איקרא בי דינא להיות הפקרים הפקר, אלא בהתנו אמאי לא? והלא הם עצמם עשו הנאים ביניהם מתחלה והוה ליה כשאר כל הנאים דעלמא דגבי מקח וממכר דמתנו שלא בפני אותו מנהיג. ואי משום דהוה כל אותם הנאים בדבור בעלמא והוה ליה אסמכתא בעלמא ולא קנו, אם כן כי ליכא אדם חשוב נמי ניסא הכי. ותו כי איכא אדם חשוב נמי והתנו לפני אותו אדם חשוב מאי הוי הא כל דאי דלא קני אינו אלא משום דלא גמר לאקנויי דסבר דילמא לא הוי, ואם כן אפילו בפני אדם חשוב נמי ניסא הכי, ואף על גב דקיימא לן דאסמכתא קניינא בפני ב"ד חשוב היינו היכא דקנו מידו דודאי גמר ובקני, אבל בלא קנו מידו לא. וכדאיתא בנדרים אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה, שפע פנה דהתי בעינן שיקנו מידו עליו ושיהיה בב"ד חשוב, אבל בתר מנייהו לא. ורבואתא דאמרי דהאי פסקא דנדרים ליתא חמיהא טובא דהא אפילו אישכחן בפסקא אחרונא דלא קניא הוה לן לאקשווי הלכתא אהלכתא, השתא דלא אישכחן היכי דחינן לה, אלא שמע מינה דפלוגתא דרבי ורבנן באסמכתא בלא קנין קא מיירי, דרבנן סברי קני מידו דהוי אכילהו הנאי דממונא דלא קני בלא קנין. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק אחד עשר מהלכות טכירה, אסמכתא שקנו מידו עליה בב"ד חשוב הרי זה קנה, והוא שיהפסם זכויותו בב"ד, והוא שלא יהיה אנוס. אבל אם נפרש ברייתא דרשאים בהתנו ביניהם כלם כדברי אלו הגאונים אתיא שפיר, דהא מבחי באומנותיהו חשיבי ככל בני העיר לעניני העיר וכמו שרשאין

קרני ראם

כל בני העיר להסיע היכא דהתנו כלם הכי נמי רשאין כל בעלי האומנות להסיע היכא דהתנו כלם ומשום הכי פריך מינה ומשני הני מילי היכא דליכא אדם מנהיג בעיר אז רשאין בני העיר להסיע על קיצתן היכא דהתנו ביניהם כלם מתחלה, אבל הכא גבו מבחי דאיכא אדם מנהיג לאו כל כמיניהו דמתנו, וכל התנאים שהתנו ביניהם אף על פי שהיו כמעט דהכל הרי הן בטלים לגביה:

מיהו

יש לחסוה קצת דמטה נפשך קשיא, אי סבירא לן כיון דברבור בעלמא קא מחנו הוה ליה אסמכתא בעלמא וכל דאי לאו כלום הוא אם כן כי ליכא אדם חשוב בעיר אמאי רשאין להתנות ולהסיע על קיצתן הא כל דאי לאו כלום הוא, ואפילו בדאיכא אדם חשוב נמי ועשו מה שעשו מדעתו, אכתי איכא למימר כל דאי לא קני כדפרשינן, ואי סבירה לן דאף על גב דברבור בעלמא קא מחנו וגרע מפי מאסמכתא דלא קניא הכא ודאי קניא משום דבההיא הנאה דקא צייתי להרדי במידי דאיכא רווחא להאי כמו להאי איירי דקני גמר ומקני כההיא דפרק הפועלים, אם כן כי איכא אדם חשוב בעיר נמי ואחנו שלא מדעתו אמאי לא הא כל אחד מהם גמר והקנה כדאמרינן והוה ליה כמקח וממכר דמקחן וממכרן קיים ואפילו היכא דאיכא אדם חשוב שמהנהגים על פיו וקנו ומכרו שלא מדעתו:

ויש

לומר דהיכא דאיכא אדם חשוב בעיר שמתנהגים בכל תנאיהם ומנהגיהם על פיו קים לן דאף על גב דאיכא הנאה לכל אחד ואחד מבני העיר דקא צייתי להרדי אפילו הכי לא גמר לאקנויי מפני שהוא סבור ששכיון שכל הנאי ומנהגי העיר הם על פי אותו חכם לא יתקיימו התנאים שעשו ביניהם שלא מדעתו, אבל היכא דליכא אדם חשוב בעיר אי נמי איכא ועשו מה שעשו מדעתו, הא ודאי איכא למימר דאף על גב דכל דאי לא קני הכא דאית להו לכל חד טינייהו הנאה דצייתי להרדי איירי דקני גמר ומקני, וכל זה אינו אלא לפי הגאונים האלו שהם הרמב"ם ורבינו הם ורבו של ראב"ה הוקן מטיין זצ"ל, אבל מצאתי

לרש"י ז"ל בתשובה ומייתי לה המרכיז"ל בפרקא קמא דשבועות וזה לשונו, ועל אותו ששמע שצבור מטשמשין עליו לגזור גזרתם ונשבע שלא לקיים גזרתם ואח"כ גזרו עליו, אם צריך לקיים גזרתם אם לאו, כך ראיתי שהנשבע לעבור גזרת צבור נשבע לשוא ואלו התרו בו חייב מלקות מדאורייתא ויצלל במים אדירים והעלה חרם בירו ואינו נפטר מגזירת הקהל אף על פי שקרמה שבועתו לשבועתם שהרי נשבע לבטל את המצוה הוא לסור מחוקי המצוה ובדבר זה מושבע ועומר הוא והרי הוא בכלל ארור אשר לא יקים, ואין לך כל מצוה שבחורה שלא נכרחו עליה ארבעים וששנה בריות, ושבועת הראשונים קרמה לשבועתו והילכך לוקה, והחלטור מוכח כן, דהניא נשבע לבטל את המצוה פטור, וטועה בדבר משנה הוא שהרי שנינו זאת היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מלקות וטועה אף במקרא הוא דכתיב כי לא ינקה וגומר השם הוא דלא מנקה אבל ב"ד מלמטה מלקין אותו ומנקין אותו, ואם לא התרו בו ולא נתן למלקות ב"ד הרי הוא בכלל לא ינקה וראוי להקלותו על שהזיד ליטבע לשוא, עד כאן לשון התשובה של רש"י ז"ל מלה במלה. שמע מינה דסבירה ליה לרש"י ז"ל שהקהל יכולים להחרים אפילו על דבריו הרשות, והחרם חל על כל מי שירצו אפילו בעל כרחו, כדמשמע מלישנא דמטשמשין עליו לגזור גזרתם, דאלו במלי דמגרר מילתא ותקנתא לא שייך לומר מטשמשין עליו דמשמע שגזרתם היחה עליו לבד שהרי הגזירה שהיא על צד מגרר מילתא היא לכלל הקהל לא לאיש א' בלבד, ולאפרושי אסורא נמי ליכא למימר ונשבע שלא לקיים גזרתם דהא ודאי מושבע ועומר מהר סיני הוא, וא"כ ומקאמר שאותו שנשבע שלא לקבל גזרתם נשבע לשוא הוא ואלו חזרו בו היה חייב מלקות מדאורייתא מפני שהוא בכלל ארור אשר לא יקים ויצלל במים אדירים והעלה חרם בידו ולא נפטר מגזירת הצבור אף על פי שקרמה שבועתו לשבועתם שמע מינה שהחרם חל עליו בעל כרחו אפילו במילי דרשות. וכן נראה

נראה מרבי רבי"ה שכח שאם אחד מבני העיר מוחה ברבר שרוצים ראשי הקהל לעשות או לגזור חרם, אם רוב הקהל כסכים עם ראשי הקהל חל החרם כאשר אבאר, ואם לא הסכימו רוב הקהל ומיחו אך הראשים עשו יכולים למחית דמה לי קבלו בחתלה מה לי קבלו בסוף לפי הירושלמי, אבל אם הרוב הסכימו והמיעוט מיחו חל עליהם בעל כרחם, הגרסינן בפרק שני דעבודה זרה אין גוזרין גזירה עליהם אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בזה, שנאמר במארה אחם נארים ואותי אחם קובעים הגוי בולו, אי איכא גוי כולו אין ואי לא לא, ובפרקא קמא דהוריות מייתי לה ומסיק הא הכא דכתיב הגוי כולו ורובו ככולו, שמעינן מינה שחלה הגזירה בהסכמת הרוב אף על פי שאינם יכולים לקבלה. וכיון שתקנתם וגזירתם קיימת והפקרם הפקר ברבר שתקנת הצבור הוא, (כדכתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה) אם רוב הקהל מסכימים אל גזירת הראשים יכולין מן הדין לכפות המעט להיות צייתי לתקנתם, ואם הם מחניפים ולא כפוס קולר תלוי בצוארם. וכתב בסוף דבריו והארכתי לפרש לפי שיש מרכותיו שהיו אופרים דהא דתנאי ורשאיני בני העיר להסיע על קיצתן הני מילי אם כלם נאווהו יחד והוא עמהם ושוב חזר בו אבל בלא דעתו לא אלימי לעשות, ואני אשר עם לבכי ככתבי, עכ"ל:

והרמב"ן

כתב באגרת החרם שלו שהחרם הוא מענין הנדוי, והשמתא המוזכרים והמפורשים במסכת משקין ויש צד חמור בחרם זה שאינו כשבויעות שהמושבע מפי אחרים ולא ענה אמן אינו כלום בשבויעת בסווי, אבל בחרם אף על פי שלא קבל עליו ואפילו לא היה שם בשעת גזרה כיון שב"ד רשאים להחרים כדכתיב ואקללם ואשבעם באלדים הרי החרם חל עליו ואסור לו לעבור על אוהה גזרה כמושבע מפי עצמו. וכן הדין באנשי העיר שאם הסכימו כלם או רובם במעמד טובי העיר והחרים בנין שהן רשאיני להסיע עד קיצתן ולהחרים ברבר, והחרם

תשובה

על חרם הקהל דע לך דלא שייכא ערסה והברחה בחרם שעושיני הקהל על דעת המקום ועל דעתם ולאפוקי מכל מיני ערבות עושין כן, וכבר ידוע שזה לא כיון להתן אלא להברחה ואומדנא דמוכח היא אפילו להוציא טמון כבל הני שכתבת, אמנם שויגנ הוא כי לא היה סבור לעבור על החרם, וכי היכי דאומדנא דמוכח מפקא מבלל מתנה הני נמי מפקא מכלל הלואה

קרני רא"ם

בלואה ולא תועיל ערמתו כלל וחייב להלוות עכ"ל.
הרי לך כפירוש שדעתו היא שהצבור יכולין להחרים לכל מה שירצו אפילו בדברי הרשות דלית בהן מגדר מילתא דומיא דהכא שהחרימו שכל מי שיש לו מעות שילוה לו מפני תיקון הצבור שלא יהיה מצר להם, והחרם חל אפילו על מי שלא קבל החרם שלהם, שהרי ראובן לא הלך לתת מעותיו לשמעון במתנה אלא להבריחם מחרם הקהל, שמע מינה שלא היה מסכים באותו חרם ואפילו הכי חל עליו החרם וחייב להלוות, וליכא למימר שאלו היה מוחה בדבר לא היה חל עליו החרם, אבל מפני שקבל אותו כשנתן מעותיו במתנה לשמעון כי חשב שדי לו בואת הערמה מפני זה חל עליו, דהא מכיון שהערים בדבר כבר גלה דעתו שאינו רוצה לקבל החרם בעבור אותן המעות שנתן לשמעון, מיהו ממה שכתב בבתרא הנהו מכחי דאתנו וכו', מכאן דכל בעלי האומניות יכולין להתנות ביניהם והם הנקראים בני העיר בענין מלאכתם, משמע דסכירא ליה דהייא ברייתא דרשאין מיירי בשהתנו כלם ביניהם מתחלה ושוב חזר בו אחד או רבים מאותם שהסכימו, דהא הנהו מכחי מולאו אחנו מתחלה כדמשמע מל' כהרי הדדי דנקט וסדקאמר אזל חר מנייהו ועביד ביומא דחבריה שמע מינה שאותו שמקלקל הנאם היה מאוחס בעצמם שהתנו כבר מתחלה, ומדכתב האשר"י מכאן דכל בעלי האומניות יכולים להתנות ביניהם והם הנקראים בני העיר בענין מלאכתם, שמע מינה דרשאין בני העיר דברייתא קא מיירי בהתנוביניהם מתחלה ושוב חזר בו אחד או רבים מאותם שהתנו כבר ואז יכולין להסיע על קיצתן, אבל מי שלא קבל התנאי מתחלה אינם יכולין להכריחו. וכן משמע מהמור ממה שכתב בחושן המשפט, רשאין בני העיר לפסוק לכל השערים דבר פלוני כך וכך ושבר הפועלים שלא ישכרו אלא בכך וכך ולקנים לכל מי שעובר על הקנתם, וכן כל בעלי האומניות רשאים לחקן תקנות בענין מלאכתם כפי מה שירצו ולקנות על כל מי שיעבור על הקנתם, הרי שדעתו

יש לפרש ההיא תשובה שהביא האשר"י על החרם שהחרימו הצבור להלוות לנוי מהמעות המוזמנים לכל אחד ואחד שחל עליו מפני שקבל החרם הזה לחשבו שכבר הועילה לו ערמתו שנתן לשמעון מעותיו במתנה, ואף על פי שמועה בדבר הוא מכל מקום הרי החרם חל עליו למפרע וצריך להלוות לנוי, אבל אם היה מוחה בדבר לא היה החרם חל עליו כלל ואף על פי שגלה דעתו שלא רצה לקבל החרם על המעות המוזמנים לו שהרי נתנם לשמעון במתנה מכל מקום מכיון שקבל החרם בפרהסיא איכא חלול השם בדבר אם לא ילווה לגוי מהמעות שנתן במתנה מכיון דאומדנא מוכחא איכא הכא. אבל אלו החרמות שסחרימים הקהלות כל קהל וקהל לעצמו בענין העולים והמסים ודומיהם שיהנו על פי מה שיאמרו האומרים או שיפרעו עד זמן כך הם חלים על כל מי שעובר על אזהר חרם ואפילו היו מוחים בו קצת מאחר שהרוב עם טובי הקהל הסכימו כאותו חרם מפני שזה חיוב הוא שחייב כל אחד ואחד לתת לפי ממונו ואם לאו הרי הוא גזול, וכי האי גונא דהויא אפרושי עכרה ואסורה פשישא שהם יכולים להחרים ולגדות לכל מי שיעבור בהקנתם, ונדויים נדוי וחרמם חרם ואין חולק בדבר, ולולא שלכי גוקפי הייתי אומר שהחרם הזה שהוא על העולים והמסים ודומיהם שיוכלים אפילו המיעוט להחרים ולגדות על זה ואף על פי שהרוב מוחין בדבר, מאחר שכל אחד ואחד מחויב לתת חוקן, אלא שצריך שיסכימו באותו החרם רוב הקהל מפני שיש למוחים לשעון שאינם רוצים לתת פחות מחוקם, אך שאינם רוצים לסמוך על האומר שאמרו אותם כי אין שום אדם יכול לדעת ממון חבירו על פי האמת, ומשום הכי בעינן הסכמ' רוב הקהל על זה כדי שיבטלו המועט לגביהו,

מוסר הכח שבירו למוסרו לטובי העיר או למאן דהו אפילו אם היה היותר חסיד שבכולם ואם כן מי יאמר לנו שיש להם לטובי הקהל כח להפקיע ממון ולהעניש לכל מי שירצו איזה עונש שירצו. אבל הרמב"ן ז"ל הביא ראיה על זה ממה שכתוב בעזרא ואריב עמם ואקללם ואכה בהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים וזאת הראיה אף על פי שיש למען למעון דאין להביא ראיה מזה אלא דוקא לגדולי הדור שבכל דור ודור דומיא דעזרא ובית דינו דיפחה ברורו כשמואל ברורו אבל לטובי העיר שיש גדולים מהם ברור. ואף על פי שאינם נמצאים באותה העיר מאן ליטה לן דאית להו הכח הזה. מיהו יש לומר דמכירה ליה להרמב"ן ז"ל דטובי העיר בעירם הוו כגדולי הדור בדורם משום דדברי הגדול בעירו לאנשי עירו דדברי הגדול ברור לאנשי דורו וכי היכי דגדולי הדור יכולין להפקיע ממון ולגזור ולחקק ולהנהיג לכל אנשי דורם כמבואר מהמקראות שבעזרא ומעמא משום דכל אנשי הדור הם סומכים בכל מעשהם וכל תקנותיהם בין במילי דשמייה בין במילי דידהו עליהם ואף על פי שלא פירשו בו דאנן סהדי דעלייהו סמכינן לכל מילי והוה ליה כאלו בררום והסכימו בהם שכל מה שיעשו ויגזרו ויחקקו וינהגו יהיה קיים הוא הדין נמי יש לומר דטובי העיר יכולים להפקיע ממון ולגזור ולחקק ולהנהיג לכל אנשי עירם משום דחד מעמא היא ומשום הכי אייתי הראייה מעזרא דמיירי בגדולי הדור לטובי העיר דחד מעמא הוא, וכי היכי דאמרין גבי גדול הדור שגזרתו ותקנתו אינה נוהגת לאנשי דורם אלא היכא שרוב הצבור יכולין לסובלה ואינם מוחים בה אבל היכא שהרוב מוחין בה לא משום דאין גזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה הוא הדין נמי גבי טובי העיר אינם יכולים לגזור גזרתם או לחקק תקנתם לאנשי עירם אלא היכא שרוב בני העיר יכולין לעמוד בה אבל אם רוב בני העיר מוחים באותה התקנה או באותה הגזרה הרי אותה

אם כן הרי התבאר לך מכל הני שרשי ור' אבי"ה והרמב"ן והרשב"א זצ"ל כלוה סבירה להו דרשאין דבריית' מיירי כגון שהחזנו רוב הצבור עם כל טובי העיר ומשעם הפקר בית דין הפקר דטובי העיר הוו בעירם למה שהזכרו בכרייתא שהן התקנות שעל המדות והשערים ושכר הפועלים כמו גדולי הדור וכמו שגדולי הדור הפקדם הפקר בכל מקום דמגדר מילתא ותקנתא כן טובי העיר לאותן התקנ' שזכרו בכרייתא הפקדם הפקר והם יכולים להכריח לכל מי שימחה בתקנתם לקונסו ואפילו עומד וצוות ואינו רוצה לכלול עצמו בתקנתם בין שיהיה יחיד או שיהיו רבים מאחד שטובי העיר שהם במקום גדולי הדור בעירם עם רוב הקהל הסכימו כן ור' אבי"ה הביא ראיה על זה מפרק בני העיר דאמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר וכו' ואמנותין קאי דאוקימנא בשל כפרים, אבל בכרכים לא סהני שבעה טובי העיר אלא כלם ועל כרחך בשלא בררום קא מיירי דאי בבררום אפילו יחיד נמי ואפילו בכרכים אם כן מכיון דכל טובי העיר יש כח בידם להפקיע בית הכנסת מקדושתו אפילו בכרכים אף על פי שיש לכל בני העיר חלק באותו בית הכנסת כמו ששינו בגדרים פרק השוחפין הרניו חרם עליך ואת עלי שניהם מותרים בדבר של עולי בבל ושניהם אסורים בדבר שבאותה העיר אי זה הוא דבר של אותה העיר כגון הרחבה והמרחץ ובית הכנסת והתבה והספרים ושרי למשתי ביה שכרא כראמין במגלה פרק בני העיר הוא הדין נמי בכל מעשי הקהל מעשיהם קיימים ונראה לי שאין זאת ראיה גמורה דאיכא למיסר מילי דשוחפות שאני כי מאחר שיד הכל שוה בהם ויש לכל אחד מהם חלק שוה ואין לו לשום אחד מבני העיר כח באותם הדברים המשותפים לעשות בהם שום חרוש ושינוי קים לן דודאי יחבי רשותיהו לטובי העיר לעשות בהם כרצונם ואף על פי שלא אמרו זה בפירוש דאם לא כן מי ישתדל בהם לכל דבר הצריך להם זולתם אבל בממונו של כל אחד ואחד שהוא בירו וברשותו אדרבה קים לן דאין שום אדם

קרני ראים

אבל הרמס ושנועתם מאן לימא לן דחל על כל מי שירצו ואפילו עומד וצווח משום הכי אייתי ראייה מקרא דעורא דכתיב ואשביעם ואקללם דמשמע מיניה דאית להו לחכמים כח ורשות להשביע ולקלל ויהיה שנועתם וקללתם חל על כל מי שירצו ואפילו עומד וצווח כרמסמע מיאשביעם ואקללם אם כן אהני קרא דעורא ללמד שיכולין בית דין להשביע ולקלל לכל מי שירצו אפילו בעל כרחו. ומהני קרא דעל פי התורה אשר יורוך ללמד שיכולין בית דין להורות ולחקן בין במילי דמגדר מלחא בין במילי דחקון העולם ודו"ק :

אם כן הרי התבאר לך פלוגתא דרבוותא דאיכא בפרושה דהך ברייתא דרשאין בני העיר להסיע על קיצתן דהרמב"ם ז"ל ורבינו חם והזקן מפיך רבו של ר' אבי"ה והרא"ש ובנו בעל הטורים ז"ל כלהו סבירי להו דמיירי בהתנו ביניהם מתחלה ונאותו בכלום ושוב חזרו בס קצתן ורוצים לעבור באותן הקציצות אז רשאין לקנום לכל מי שיעבור עליהן. אבל אם יש מוחין באותן הקציצות שלא היו מסכימים בס מתחלה בין שיחיה המוחה יחיד או רבים אין כח בבני העיר לקנום המוחה שלא הסכים בקיצתן כלל. אבל רש"י ור' אבי"ה והרמב"ן והרשב"א זצ"ל כולהו סבירי להו דמיירי אפילו בלא התנו כלם מתחלה ולא הסכימו באותן התקנות והקציצות אלא מקצת בני העיר בלבד מאחר שהסכימו בס רוב בני העיר עם כל טובי העיר יכולין להכריח להמועט המוחין בס לקנום אותם בעל כרחם אם יעברו בקציצתן אי זה קנס שירצו אם עונש כמון ואם עונש חרם או נדוי משום דטובי העיר בעירם במקום גדולי הדור הם עומדים כראמן :

ואף על גב דאיכא דליוקי מרשאין בני העיר דקחני לה ברישא דברייתא דרשאין קאי אף על להתנות דברייתא דאי אלהסיע על קיצתן בלבד אם כן הוה ליה למתניה בספא דברייתא ולומר בני העיר שהתנו על המרות ועל השערים ועל שכר הפועלים רשאין להסיע על קיצתן ואם

התקנה ואתה הגזרה במלה לנמרי וליכא למיכר דשאני החם דהויה אותה התקנה במקום אפרושי מאסורא כדכתיב ואשביעם באלהים אם התנו בנותיכם לבניהם ואם תשאו מבנותיהם לבניכם ולכם דבהא אפילו קטן שבישראל בהשבעה או קללה דבריו קיימים כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ששי מהלכות תלמוד תורה מנדה לנשיא מנדה לכל ישראל, מנדה לכל ישראל אינו מנדה לנשיא, מנדה לעירו מנדה לעיר אחרת, מנדה לעיר אחרת אינו מנדה לעירו. במה דברים אמורים כמי שנדוהו מפני שבוה תלמיד חכם אבל מי שנדוהו מפני שאר דברים שחייב עליהם נדוי אפילו נדוהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נדוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנדוהו בשבילו ואז יתירו לו. אבל בשאר התקנות דלית בהו לא אפרושי אסורא ולא קיום מצוה דהיינו דומיא דמדות והשערים ושכר פועלים דהוה לחקון בני העיר או אפילו במילי דמגדר מלחא נמי סגלן דטובי העיר עם דוב בני העיר יכולין לגזור ולחקן ולהעניש עונש כמון או עונש שבועה לאותן שלא קבלו התקנה או הגזרה? דאיכא למיכר כיון דאוקימנא דטובי העיר לאנשי עירם הוה בנדולי הדור לאנשי דורם אם כן כי היכי דגדולי הדור יכולים לגזור לאנשי דורם בין במילי דאית בהן אפרושי אסורא ובין במילי דאית בהו מגדר מלחא ובין במילי דאית בהו חקון אנשי דורם כדנפקא לן מעל פי התורה אשר יורוך ודרשו רבותינו ז"ל אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוורו מהם לרבים כדו לחוק הרת ולחקן העולם וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרקא קמא מהלכות ממרים הוא הדין נמי דטובי העיר יכולין לגזור לאנשי עירם בין במילי דאית בהו אפרושי אסורא ובין במילי דאית בהו מגדר מלחא ובין במילי דאית בהו חקון אנשי עירם, ואם האמר אם כן אמאי לא מייתי מהרמב"ם ז"ל דאיתיהו מקרא דעל פי התורה אשר יורוך יש לומר משום דמהאי קרא לא משמע אלא שהוראתן הוראה

כן שמעינו מינה דיש מוחין באותן התנאים שלא יהיו מסכימים בהם מתחלה כדמשמע מרשאי דמשמע דיש מוחין והיינו כפירוש הגאונים השנים אף על פי כן אין זה כל כך ראייה שהרי מצינו בבבא קמא פרק הגזול בהרא רשאיין החמרים להתנות ורשאיין הספרים להתנות דלא קא מיירי במוחין. מיהו מפרכא דרב ימר משמע מפי כפירוש הגאונים הראשונים דהא מדקא מדמי להו רב ימר לרשאיין בני העיר דברייחא עם הנהו טבחי ופריך מברייחא לטבחי שמע כנה דסבירא ליה דההיא ברייחא בהתנו ביניהם מתחלה קא מיירי דומיא דהנהו טבחי דאתנו בהרי הרדי דמיירי בהתנו ביניהם כלם מתחלה שהרי לא היו שם טבחים אחרים בזה התנאי כי אם שני טבחים בלבד לפי גרסת הנהו תרי טבחי ואפי' לגרסת הנהו טבחי איכא לדיוקי נמי דבהתנו כלם מתחלה קא מיירי מלישנא דבהרי הרדי דנקט דמשמע שהתנאים היו במעמד כל הטבחים דאי אפשר לומר בהרי הרדי בעד הקצת והיינו כפירוש הגאונים הראשונים דאי סלק' דעתך דברייחא בלא התנו כלם מתחילה קא מיירי כפירוש הגאונים השניים ומטעם הפקר אם כן לא דמו אהרדי דחא ברייחא מיירי בהפקר ביה דין , ובהנהו טבחי לא שייך הפקר טבין דלא התנו רק כיניהם בלבד בלתי שום גדול הרור או גדול העיר וליכא למימר דפרכא דרב יומר אינה מדדמו אהרדי אלא מדבכל המסתבא היכא דלא אחנו בלהו רשאיין להכריח ולהסיע על קיצחן היכא דאחנו בלהו מתחלה מיכעיא , משום דברייחא מיירי בענין ההפקר דיכולין הרוב עם טובי העיר להכריח המיעוט ולקנות כפירוש אלו הגאונים השניים . והנהו טבחי מיירי מטעם שהתנו ביניהם ולא מטעם הפקר ואם כן לא שייך הכא כל שכן כלל דמעמא דהפקר לחוד ומעמא דחנאי לחוד , אבל משנוייה דרב פפא אין לדקדק דמקא מוקי לרשאים דברייחא בליכא מנהיג בעיר דמשמע אבל איכא מנהיג אין רשאיין להסיע אם לא מרעתו מכלל שאם לא היה ההכס שבעיר

מנהיג אותם הם רשאיין להסיע על קיצחן ואף על פי שעשו אותן הקציות שלא מדעתו וכל שכן שלא מרעת טובי העיר כשלא היו חכמים כפני שאינם לא חכמים ולא מנהיגים וקשייא לגאונים השניים שאמרו דההיא ברייחא מיירי בשלא התנו כולם רק רוב בני העיר עם כל טובי העיר אבל בלא טובי העיר אין בהנאם ממש דאיכא למימר דשנוייה דרב פפא כולה בטבחי קא מיירי ברשאיין דברייחא לא קמיירי והבי פירושא הני מילי דמצו טבחי לאתנויין וחנאם הנאי לקנות לכל מי שעבר על אותו התנאי היכא דליכא מנהיג בעיר דאף על גב דאיכא חכס שאינו מנהיג וכל שכן מטובי העיר ועשו שלא מרעתו תנאיהם קיימים משום דאין מעשה המדינה על פי החכמים או על הטובים והפקר ליכא הכא דנבעי חכמים או טובים , אבל איכא מנהיג בעיר שענייני העיר הם נעשים על פיו אם עשו שלא מרעתו אין בהתנאיהם ממש ואינן רשאיין לקנות על קיצחן אבל רשאיין דברייחא דמיירי בה הפקר והפקר לא שייך אלא על פי גדולים אם גדולי הרור ואם גדולי העיר פשיטא הוא דאינן רשאיין להכריח אלא אם על פי טובי העיר בליכא חכמים , ואם על פי חכמים בליכא חכס מנהיג ואם על פי החכס המנהיג באיכא מנהיג , ומשום הכי לא קא מיירי בה רב פפא ולא מידי :

אם כן כי היכי דפליגי הני רבוואחא בפירוש רשאיין דברייחא ובפירכא דרב יומר בדאמר הכי נמי פליגי נבי שנוייה דרב פפא דהגאונים הראשונים סבירה להו דשנוייה דרב פפא מיירי בין דברייחא ובין בטבחי דטבחי באומנותיהו הם כבני העיר בענייני העיר וחנא קמא דהך ברייחא דרשאים בני העיר דמיירי בשהתנו כלם מתחלה ושוב הזרו בהם קצתם ורוצים לעבור בהם דקחני דרשאיין בני העיר לקנות לכל מי שיעבור על קיצחן הני מילי היכא דליכא חכס מנהיג בעירם שאז כל תנאיהם קיימין ורשאיין לקנות לעובר על קיצחן , אבל הכא גבי טבחי שהתנו ביניהם מתחלה דאיכא רבא בהדיהו שהוא חכס

קרני ראים

על קיצתן משום דתנאיהם הן בטלן כשנעשה
שלא מדעת המנהיג שבעירם * וכן אם התנו בעצת
המנהיג שבעירם אבל לא התנו כלם ורוצים
להכריח הסקצת שהתנו ביניהם את הקצת שלא
היו עמהם בתנאיהם אינן רשאין לקנום אותן אם
יעברו מהם על קיצתן ואין ברבריהם ממש :

אבל לאותן שהתנו יש כח בידם לקנום אותם
אם יחזרו מהם ויעברו על קיצתן מפני
שהיו התנאים על פי המנהיג אותם ונהי דלא
אלימי לאקנוסי לאותן שלא הסכימו בתנאם אבל
לאותן שהסכימו בתנאם ונעשו על פי מנהיגים
לית דין ולית דיון דפשיטה שיכולים לקנום :

ולפי' הגאונים השניים יש חלוק בין תנאים
לתנאים שאם היו מהתנאים שהם על

פי רוב בני העיר בלבד והשאר מוחים בהם *
הנה אם יהיו על פי כל טובי העיר הנמצאים
בעירם בין שהיו אותם הטובים חכמים ומנהיגים
ובין שהיו חכמים ולא מנהיגים ובין שלא היו לא
חכמים ולא מנהיגים הרי הם יכולים לקנום לכל
העובר על קיצתן בין יחיד ובין רבים בין שהיה
מאותם שהסכימו בתנאים ושוב חזרו בהם ובין
שהיו מאותן שלא הסכימו בתנאים אף על פי
שהיו מוחים בהם מפני שטובי העיר במקום גדולי
הרור הם עומדים וכמו שגדולי הרור הפקדם הפקר
בכל מקום במגדר טילתא ותקנתא הוא הדון נמי
טובי העיר הפקדם הפקר בכל מקום דאיכא מגדר
טילתא ותקנתא

אבל אם חסר אחד מאלו כגון שנעשו התנאים
שלא בעצת כל טובי העיר וכל שכן
שלא בעצת החכם המנהיג דכולהו בטלן לגביה
מפני שהוא ממונה עליהם כמו שהבית דין
הגדול הוא ממונה ברור הנה אף על פי שהסכימו
באותן התנאים רוב בני העיר אינם יכולים להכריח
למי שלא קבל תנאם לקינום בשום קנס שבעולם
משום דלא שייך הבא הפקר כלל מכיון שנעשו
התנאים שלא מדעת החכם המנהיג העומד במקום
בית דין הגדול שבירושלים . לפירוש אלו הגאונים
השניים כדאמרינן וכל החכמים והטובים שבעירם

אפילו

מנהיג בעירם לאו כל כמיניהו דמתנו שלא
בפניו אלא דוקא אם התנו מדעתו וברצונו או
רשאין לקנום למי שיעבור על קיצתן אבל אם
התנו ביניהם שלא מדעת אותו חכם המנהיג אין
בכל אותם התנאים שהתנו ממש כלל :

הגאונים השניים סבירה להו דשנוייה רב
פפא לא קמיירי אלא בטכחי

בלבד והכי קאמר דהני טכחי דאתנו בהדי הדרי
ושוב חזרו בהם קצתם ורצו לעבור על התנאים
אין להם כח לקנום לכל מי שיעבור על תנאם
אלא דוקא היכא הליכא חכם מנהיג בעירם שאז
ודאי כל תנאיהם קיימים מאחר שהתנו ביניהם
כלם מתחלה מידי דהוי אבל תנאי דעלמא אבל
הכא דאיכא רבא בהרריהו שהיה מנהיג בעירם
לאו כל כמיניהו דמתנו שלא מדעת אותו מנהיג
וכל תנאיהם בטלים לגמרי אלא אם כן נעשו על
דעת החכם המנהיג שאז תנאיהם קיימים ויש להם
כח לקנום למי שיעבור על תנאם , אבל ברשאין
דבריות' לא קמיירי דהתם בהפקרא קמיירי והפקר
לא שייך אלא עפ"י כל גדולי העיר עם טובי העיר
אם אין שם חכמים , ואם חכמים אם אין שם
חכם מנהיג , ואם מנהיג , אם יש מנהיג בעירם
ואם בן לא שייך התם לומר הני מילי היכא
דליכא מנהיג . אבל איכא מנהיג ועשו שלא
מדעתו לא , דמאי אירייה מנהיג אפילו שאר
חכמים נמי , ואפילו טובי העיר שלא היו
לא חכמים ולא מנהיגים נמי אם היו בעירם ועשו

שלא מדעת אין הפקדם הפקר דהפקר לא שייך
אלא על פי גדולי העיר כדאמרינן אם כן לפירוש
הגאונים הראשונים לא כצו בני העיר לאקנוסי
לכל מי שיעבור על קיצתן אלא בתרי תנאי הרא
דאתנו כלהו מתחלה והסכימו באותן הקציות אלא
שחזרו בהם מקצתן ועוברין על קיצתן , ועוד שלא
יהיה מנהיג בעירם או שיהיו התנאים ההם ברצונו
אם היה מנהיג בעירם , אבל אם חסר אחד משני
התנאים האלו כגון שהתנו ביניהם כלם מתחלה
בלתי עצת המנהיג שבעירם ושוב חזרו בהם מקצ'
אינן רשאין לקנום לאותן שתנאן ועוברין

קיצתן מאחר שלא נעשו מדעתו משום דכל תנאי ומנהגי העיר הם נעשים על ידו וכשנעשו אלו שלא על ידו קים לן דלא גמרו לאקנויי ואין באותן התנאים מסש ולא רמו לשאר התנאים שבין היחודי' הגוהגים במקח וממכר דהתם כל אחר נכר ומקני ואעפ"ש שעשו שלא מדע' המנהיג שא' צ' ברע' המנהיג אלא בחנאי העיר ומנהגי' בלבד ולא בחנאי היחודי'.

ונראה לי לענ"ד דהני רבוואתא דאפליגו בפיו' הך ברייתא דרשאין בהע"תליא בפלוגתא ובגדולי העיר בעירם אם הם כגדולי הדור בדורם קפסלני דהגאונים סבירי להו דאותו הכה שניתן לבית דין הגדול שבירושלם לגזור ולחקק ולהנהיג בדנפקא לן מעל פי החורה אשר יורוק אלו הגזרות והתקנות והמנהגות שיוזרו לרבים כדי לחזק הדת ולחקק העולם, לא ניתן לשום בית דין בעולם אלא לבית דין אחד בלבד בכל דור ודור והוא אותו שמדרגתו כמדרג' ב"ד הגדול שבירושלם בלבד כדכתיב ובאת אל הכהנים וגו' וכי תעלה על דעמך וכו' אלא יפתח בדורו כשמואל בדורו וכמו שב"ד הגדול שבירושלם לא היה דוגמתן בדור ההוא שהרי ב"ד הגדול שהיה בזמני משה רע"ה והוא הנקרא סנהדרי גדולה הם השבעים זקנים שנבחרו מפי השם ותכרך כדכתיב אספה לי שבעים איש מוקני ישראל ולא היו כמותן בדור ומשה רבינו רבן של כל ישראל על גביהן שנאמ' והתיצבו שם עמך הרי שבעים ואחד כן בכל דור ודור אין מעמידין בסנהדרי גדולה אלא אנשים חכמי' ונבונים' מופלגים בחכמת התורה בעלי דעת מרובה שאין דוגמתן בדור כדכתיב אנשים חכמים ונבונים הרי בעלי חכמה ודיעה אמורים כאן, והגדול שבכולם בכל דור ודור משיבין אותו ראש עליהם והוא ראש הישיבה והוא שקרוין אותו החכמים נשיא בכל מקום וחוא העומד החת משה רבע"ה בדורו והגדול מהשבעים הוא הנקרא אב בית דין.

ומאחר שכן הוא איך יחכן מעתה לשום חכם מהחכמים הנמצאים בכל עיר ועיר ואעפ"י שאינו באותו האקלים או באותו המלכות כמותו וכש"כ לטובי העיר שאינם לא חכמים ולא

מנהיגים

אפילו אם היו יותר מופלגים מן החכם המנהיג בחכמה ובזקנה הכל במלים לגביה משום דהאי מנהיג מכיון שהוא ממונה עליהם תורת מלכות אית ליה והוה ליה כבית דין הגדול שבירושלם שכל החכמים היו במלים לגביה, לא זו בלבד אלא אפי' לאותן שהסכימו באותן התנאי' ושוב חזרו כס' ועוברי' על קיצתם אין קונים אותו כיון שלא נעשו התנאי' ההם על פי עצת מנהיגם דאף על גב דלאו מכח הפקר בית דין הם רוצים לקנוס דהא לא היו תנאי' על פי מנהיגים אלא מכח שהתנו ביניהם ושוב חזרו כו' מידי דהוה אשאר כל תנאי דעלמא מכל מקום לאו כל כמנייהו דמתנו שלא בפניו מידי דרמי להנהו מבחי דאתנו כוליהו בהרי חרדי ומפני שהתנו שלא מדעת החכם המנהיג אמרינן דלאו כל כמנייהו דמתנו ואינם יכולים לקנוס אפילו לאותם שהתנו עמהם ושוב חזרו כם

וכן

אם נעשו אותם התנאים בעצת המנהיג אך שלא הסכימו כם רוב בני העיר אינם יכולים לקנוס למו שיעבור על קיצתן בין שהיה העובר כם מאותן שקבלו התנאים מתחלה בין שהיה מאותן שלא קבלום משו' דחניא בעבודה זרה פרק שני אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולי' לעמוד בה כדכתיב במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא גוי כולו אין ואי לא ולא רווקא כלו אלא אפילו רובו כדמסיק בפרקא קמא דהורוי' ומכיון דרו' טובי העיר דהו בעיר במקום רוב צבור לכל מקום אינם מקבלים אותם התנאים הרי הן במלין לגמרי אפילו לאותן שקבלו' כבר ואם היו התנאי' ההם על פי כל בני העיר שהתנו כלם מתחלה והסכימו כם ושוב חזרו כם קצתם ורוציין לעבור כם הנה אף על פי שהיו שלא בעצת שום אחר מטובי העיר אפילו הכי הן רשאין להסיע על קיצתן בשלא היה שום אחד מטובי העיר חכם מנהיג אות' משום דאינהו גופיהו קבילו עלייהו להני תנאי מתחלה והוה להו כשאר תנאי דעלמא דחנאיהו קיימים אף על פי שלא נעשו בעצת טובי העיר אבל אם היה שם אחד מטובי העיר חכם ומנהיג אינם רשאין להסיע על

מנהיגים שיגודו על שום אדם שבעולם להכריחו
 באותם התנאים שהתנו בהם אם הוא מן המוחי'
 בהם ולקונסו בקנס ממון וכל שכן להחריטו ולגדוהו
 בדבר שאינו חייב בו חרם או נדוי כלל, הלכך
 על כרחך יפרשו להחייב ברייתא ררשאין בני העיר
 להסיע על קיצתן דמשמע שיש להם כח לקנוס על
 אותם הקציצות שקצצו מתחילה על השערים ועל
 המדות ועל שבר הפועלים דמיירי שהתנו כולם
 מתחיל' והסכימו בהם מעצמ' בלי שום כופה ומכריח
 ואח"כ נחחרטו וחזרו בהם ואז יש להם כח לקנוס
 על קציצתן מפני שכבר הסכימו בהם הכל מתחילה
 ותנאם חנאי כשאר כל חנאי דעלמא, ואע"ג דכל
 דאי לא קני שאני הכא דבהחייב הנאה רצייתי כל
 חד לחבריה במידי ראיכא רווחא לחאי כמו לחאי
 גמר ומקנה, ומשום רקים לן דלא גמר לאקנויי
 בהחייב הנאה וכו' אלא בליכא מנהיג בעיר אבל
 כי איכא מנהיג בעיר לא משי"ה בעינן חרתי שיהנו
 בו כולם מתחילה ברצונם בלתי שום כפי' ושיהי'
 ברשות המנהיג אם יש שם מנהיג ע"כ.

והגאונים השניים סבירו להו כי זה הכח
 שנתן לבית הגדול שבירושלם ולב"ד
 שבכל דור ודור כמו שדרשו רבותינו ז"ל מובא'
 אל הכהנים יפתח בדרו כשמואל בדרו אעפ"י
 שאין זה דומה לזה אינו אלא מפני שבית דין הגדול
 שבכל דור ודור כל אנשי דורו הם סומכים דעתן
 על ידו בגזרות ובתקנות ובמנהגות ומפני זה נחן
 להם כח הגזרות והתקנות והמנהגו' יותר מכל שאר
 בתי דינין שבאתו הדור לחיות' סומכים כל אנשי
 הדור על ידו ואף על פי שלא בחרוהו ולא התנו
 עמו בפירוש אנו סהדי דכלהו סומכים על ידו שכל
 מה שיעשה שיהי' עשוי ואע"פי שעומד וצווח ואין
 זה אלא כמי שהתנה בפיו בפירוש ושוב חזר בו
 ומאחר שכן הוא אי"כ כל היכא דשייך ביה כי האי
 מעמא יש בו הכח החזק שנתן לבית דין הגדול
 שבירושלם בלי ספק דזיל בתר מעמא הוא ואם כן
 גדולי העור נם כן מכיון שכל אנשי העיר עיניהם
 בהם תלויות בכל דבר ודבר שיש בו תקון העיר
 ורומיהו וכולהו סמכי דעתייהו עלייהו ארי הוא כאלו

בררום בפירוש שכל מה שיעשו שיהי' עשוי ואף
 על פי שלא אמרו זה בפירוש גמור אנו סהדי דכולהו
 סמכי ע"י שכל מה שיעשה שיהי' עשוי ואעפ"י
 שעומדים קצתם וצווחים על אותם הגזרות והתקנות
 אין זה אלא כאותם שהתנו ביניהם כבר והסכימו
 בהם ושוב חזרו בהם וחרוים על הראשונות ומאחר
 שכן הוא אם כן מצינו לפרושי שפיר רשאין בני
 העיר דברייתא דמיירי בלא התנו כולם מתחילה
 ורוצי' דקצת להכריח הקצת המוחי' בתנא' כשנעשו
 על פי טיבי העיר מפני שטובי העיר הם כגדולי
 הדור בכ"מ וכמו שגדולי הדור הפקדם הפקר בכל
 מקום וגזרתם גזרה והקנתם חקון ומנהגם מנהג כן
 נמי טובי העיר הפקדם הפקר לאנשי עירם וגזרתם
 גזרה והקנתם תיקון ומנהגם מנהג והיינו רשאין
 להתנות דקחני דמשמע דמוחין בחנאים גופיהו
 ומפני שנעלם זה חשורש הגדול אשר בסכתו נפלה
 המחלוקת בין הגאונים הראשונים והשניים בפירוש
 הבריית' הזאת מעיני קצת חכמי דורנו ולא הברילו
 בין גדולי הדור לגדולי העיר ולא הרגישו בו ולא
 במחלקת אשר בין הגאונים הראשונים והשניים לכך
 הביאם זה ההסרון להקשות על הרמב"ם ז"ל שכחב
 בתשו' שהעובר על הדין שהחרימו בו רבים הוא
 לא קיבל ע"ע משום שכועה אינו חייב כלל שאין
 בעול' מי שעל' ע"ד שזה ישבע וזה יאסר אבל משום
 נידוי יחייב אם היה אותו הרב שהחרימו עושהו
 דבר שהעושה אותו חייב נידוי אבל ע"ד הרשות
 שאין בהם שום מצוה אסר לארם להחרים על אחרי'
 שיעשו או שלא יעשו וכו', [ומקשים עליו]
 מהשכועה שנשבעו הנשיאים לגבעונים שחלה
 על כל ישראל כרכתיב ולא הכוס בני ישראל
 כי נשבעו להם נשיאי העדה בוי' אלהי ישראל,
 ואף על פי שלא היו שם בעת השכועה ולא
 ידעו בה ואף על פי שהייתה כמילי דרשות דאל"כ
 למה לא הרגום מאחר שבאו עליהם במרמה והמעום
 וכרתו להם ברית כשעות והלא מן הדין היה להם
 להודגם מאחר שהכשילום באוהרת לא הכרות להם
 ולא להיהם ברית ואע"ג דכתיב לא יהיה עיר אשר
 השלימה אל בני ישראל בלתי החיוי יושבי גבעון
 ומשמע

מנהיגים שיגודו על שום אדם שבעולם להכריחו
 באותם התנאים שהתנו בהם אם הוא מן המוחי'
 בהם ולקונסו בקנס ממון וכל שכן להחריטו ולגדוהו
 בדבר שאינו חייב בו חרם או נדוי כלל, הלכך
 על כרחך יפרשו להחייב ברייתא ררשאין בני העיר
 להסיע על קיצתן דמשמע שיש להם כח לקנוס על
 אותם הקציצות שקצצו מתחילה על השערים ועל
 המדות ועל שבר הפועלים דמיירי שהתנו כולם
 מתחיל' והסכימו בהם מעצמ' בלי שום כופה ומכריח
 ואח"כ נחחרטו וחזרו בהם ואז יש להם כח לקנוס
 על קציצתן מפני שכבר הסכימו בהם הכל מתחילה
 ותנאם חנאי כשאר כל חנאי דעלמא, ואע"ג דכל
 דאי לא קני שאני הכא דבהחייב הנאה רצייתי כל
 חד לחבריה במידי ראיכא רווחא לחאי כמו לחאי
 גמר ומקנה, ומשום רקים לן דלא גמר לאקנויי
 בהחייב הנאה וכו' אלא בליכא מנהיג בעיר אבל
 כי איכא מנהיג בעיר לא משי"ה בעינן חרתי שיהנו
 בו כולם מתחילה ברצונם בלתי שום כפי' ושיהי'
 ברשות המנהיג אם יש שם מנהיג ע"כ.

והגאונים השניים סבירו להו כי זה הכח
 שנתן לבית הגדול שבירושלם ולב"ד
 שבכל דור ודור כמו שדרשו רבותינו ז"ל מובא'
 אל הכהנים יפתח בדרו כשמואל בדרו אעפ"י
 שאין זה דומה לזה אינו אלא מפני שבית דין הגדול
 שבכל דור ודור כל אנשי דורו הם סומכים דעתן
 על ידו בגזרות ובתקנות ובמנהגות ומפני זה נחן
 להם כח הגזרות והתקנות והמנהגו' יותר מכל שאר
 בתי דינין שבאתו הדור לחיות' סומכים כל אנשי
 הדור על ידו ואף על פי שלא בחרוהו ולא התנו
 עמו בפירוש אנו סהדי דכלהו סומכים על ידו שכל
 מה שיעשה שיהי' עשוי ואע"פי שעומד וצווח ואין
 זה אלא כמי שהתנה בפיו בפירוש ושוב חזר בו
 ומאחר שכן הוא אי"כ כל היכא דשייך ביה כי האי
 מעמא יש בו הכח החזק שנתן לבית דין הגדול
 שבירושלם בלי ספק דזיל בתר מעמא הוא ואם כן
 גדולי העור נם כן מכיון שכל אנשי העיר עיניהם
 בהם תלויות בכל דבר ודבר שיש בו תקון העיר
 ורומיהו וכולהו סמכי דעתייהו עלייהו ארי הוא כאלו

ומשמע שאם היו משלימי' היו מקימים אותם ומצות
 עשה לקראו אפילו לשבעת עממים לשלום כמו
 שפסקי כל הגאונים מכל מקום הני מלי משקבלו
 עליהם שיכרתו עבודה זרה מארצם ושיקבלו
 עליהם שבע מצות בני נח ושהיו למס שיהיו
 עבדים לישראל ונכבשים תחת ידיהם כדכתיב יהיו
 לך למס ועבדוך אבל לכרות להם ברית של שלום
 ולא יהיו להם לעבדים מקבלי מצותן זה נכלל
 באזהרה לא תכרות להם ולא להיהם ברית וכן מצונו
 שאמרו לנבענים אולי בקרבי אחה יושב ואיך
 אכרות לך ברית אלא ודאי מדלא הרגום שמע
 מינה שהלה שבעת הנשיאים על כל ישראל ואף
 על פי שלא ידעו בדבר וגם לא ניהא להו כדכתיב
 וילוננו כל העדה על הנשיאים ואף על פי
 שהיתה על דבר הרשות כל זה מפני שנעשת על
 פי גודלי הדור שהפקרם הפקר וחרמם חרם ונדוים
 נדויו ושביעיהם שבועה לבר ישראל אף על פי שלא
 היו במעמד החר' והנרוי והשבע' וגם לא ניהא להו
 כדאמרן שמע מינה דאית להו לגדולי הדור כח
 להחרים ולנדות ולהשביע ולהפקר ממן לכל מי
 שירצו אפילו בעל כרחן ואפילו במילי דרשות
 וליכא לאקשוי מההיא דע"ז דמייתי לה בפי' הזקת
 הבתים אין גזרין גזרה על הציבור אלא א"כ רוב
 הציבור יכולין לעמיד בה וכש"כ שכל הציבור לא
 ניהא להו כדאמרן משום דאיכא למיטר דכל ישראל
 הוה ניהא להו אי לאו דנודע להו שהיה ברית
 של טעות כדכתיב ויהי מקצה שלשה ימים ואחרי
 אשר כרתו להם ברית וישמעו כי קרובים הם וגו'
 וילוננו כל העדה על הנשיאים דהשתא אפילו יהושע
 ונשיאים נזפיהו לא היו רוצים בזאת הברית והשב
 כלל ולולא חילול השם שלא יאמרו שבזמן השבועה
 לא הוה שם הנאי כלל ועכשיו רוצים לעבור בו
 היו הורגים אותם בלי כפק לא העדה בלבד
 אלא גם יהושע והנשיאים עצמם מפני שהטעום
 והכשילום באזהרת לא תכרות להם ולא להיהם ברית
ובגמטין פרק השולח שואל תלמודא מאי
 מעמא רר' יאודה דקאמר נדר שהודר
 ברבים אין לו התרה אמר ר' יהושע בן לוי רכתיב
 ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה

ורכנן חתם מי חלה שבועה עליהו כלל כיון דאמרי
 להו מארץ רחוק' באנו ולא באו ל"ח שבוע' עליהו
 כלל והא דלא קמליניהו משום קדוש השם פירוש
 אבל לא משום דאין לו הפרה הוא דאפילו הפרה
 לא צריך מכיון דבטעות הייתה השבועה והקשה ר"ת
 ע"ז דבלאו הכי מי חיילא שבועה, והא נשבע לבטל
 מצוה הוא דכתיב לא תחיה כל נשמה ואף על
 גב דאמרינן ביירושלמי דשבועות פרק שישי אמר
 רב שמואל בר נחמני שלשה פרוזודגמאות שלח
 יהושע לארץ ישראל עד שלא נכנסו לארץ הרוצה
 לפנות יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה
 מלחמה היינו קודם שיעברו את הירדן אבל
 אחר שעברו לא משום הכי הערימו הגבעוני' ותיירץ
 דמצות לא תחיה כל נשמה אינה אלא כשלא
 השלימו כדמוכחי לן קראי ואם האמר ומנה לן
 [דילמא אלו אין] ראוי להרגן מאחר שנהגירו
 שנאמר לא ישבו בארצן פן יחטאו אוהך לי
 לאפוקי גוי שקיבל עליו שלא לעמוד ע"ז וכן כסוטה
 פרק אלו נאמרין למען אשר לא ילמדו אתכם הא
 למדת שאם חוזרים בחשוכה שמקבלים אותם
 וההוא קרא בו עממים קמירי. יש לומר דבאותה
 שעה לא באו להתגייר כי אם אחר כך. וכן
 [מקשים על הרמב"ם ז"ל] מהשבועה שהשביע
 שאול אח העם באומרו ואיש ישראל ניגש ביום
 ההוא ויואל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר
 יאכל לחם עד הערב והלה השבועה על יהונתן
 כנו ואעפ"י שלא היה שם כדכתיב ויהונתן לא שמע
 בהשביע אביו את העם וכתיב וישאל שאול באלהים
 הארד אחרי הפלישתים ההתנם ביד ישראל ולא
 ענהו ביום ההוא. וזה מפני שנעשה על פי שאול
 שתיה גדול הרור ומלך על כל ישראל שהפקרו הפקר
 וחרמו חרם ונדויו נדויו ושבעתו שבועה לכל ישראל
 אפילו שלא היו במעמד ולא שמעו באותו חרם
 או נידויו או באותו שבועה ואע"ג דלא ניהא להו
 כמו שמצאנו ליהונתן שנהרעם על אביו על
 שהשביע את העם באותו שבועה כדכתיב ויאמר
 יונתן עכר אבי את הארץ ראו נא כי אורו עיני כי
 מעמתי מעט דבש הזה ואעפ"י שהיתה במילי דרשו'

קרני רא"ם

ורא עור אלא שתחרם חל אפילו על דורות הבאים אם החרימו בית דין על אנשי העיר ועל זרעם כרכתיב וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש אשר יקים ויבנה העיר הזאת את יריחו ונתקימה גזרתו אחר כמה דורות וכן בימי פילגש כנבעה לפי שנשבעו שלא יחן מהם את בתו לבנימין לאשה כרכתיב ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יחן את בתו לבנימין לאשה הוצרכו לדרוש ממנו ולא מבנינו כדמפורש בבבא בתרא הא אלו אמר עליהם ועל זרעם או שאמרו החרם בסחם היה החרם חל על הדורות הבאים ודברים קל וחומר ומה אותן שלא היו בעולם חל עליהם החרם בעל כרחם כל שכן וקל וחומר לאותן שהיו בעולם, וכן מהמקראות הכתובות בעזרא דכתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו ובמקום אחר ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים וכו' ובמקום אחר הן למות הן לשרושי הן לענוש נכסין ולאסורין משמע דבית דין מפקדין ממנה והפקרם הפקר ומריבים עם הראו לריב עמו ומקליין אותו ומכים אותו ותולשין שערו ומשביעין אותו בעל כרחו שלא יעשה או שיעשה וכופתין ידים ורגלים ואסורים בבית האסורין ורוחפין וסוחבין על הארץ וכן ממה שכתוב בשירת דבורה אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' משמע דבית דין יכול לנדות ולהחרים למי שאינו בן נדוי אלו המענות שמענו קצת מחכמי דורנו על תשובת הגאון הרמב"ם ז"ל. עד שחשבו קצתם שזאת התשובה משבששתא היא ואינה תשובת הרמב"ם ז"ל ומיהא לי טובא דנהי דלא שמיע להו פלוגתא דרבנותא דאיכא בהא מילתא דגדולי הדור וגדולי העיר דקצתן סבירה להו דגדולי העיר בעירם הו"ל בגדולי הדור בדורם ומשום הכי איכא לטילף גדולי העיר בעירם מגדולי הדור בדורם וכי היכי דגדולי הדור גזרין ומתקנין ומנהיגים ומפקדין ומשביעין ומחרימין וטנדין לכל מי שיעבור על גזרתם או על תקנתם

כמו זה הצום שנזר שאול על העם. **ואם** תאמר הרי שוגג היה דכתיב ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם ואף על גב דחלה השבועה עליו מכל מקום לא חמירה מהשבועה שנשבע עליה הוא בעצמו ושכח אותה ועבר עליה דלית בו עונש השבועה וא"כ למה נענש עליה עד שלא נענה שאול באורים ותומים נהי דלגבי אביו איכא למימר שחשב שהוא מזיד כי לא יתכן שלא שמע הרבר אחר שכל ישראל היו בצום בכל אותו היום ומפני זה שפט עליו משפט מות באומריו ויאמר שאול כה יעשה אלהים וכה ווסף כי מת תמות יונתן, מ"מ גבי קודשא ב"ה דידע ששוגג היה למה נענש ונחשב לו לחטא עד שלא נענה שאול, ו"ל כמו שתורץ רבינו מעריא הגאון זצ"ל כרי להראות לעם כי שוגג היה שלא יאמרו משא פנים יש ברבר כי בן המלך עבר על החרם ולא נענש ואלו היה אחר היה נענש כי לא ידעו שלא היה יונתן שם בעת השבועה וע"י שלא נענה שאול הוברר הרבר על ידי חקירה ודרישה ונמצא שהיה שוגג ואין בו חטא.

וכן משבועה שעשו ישראל בימי פילגש כנבעה כרכתיב כי השבועה הגדולה היתה לאשר לא עלה אל ה' המצפה לאמר מת יומת, וכתיב ויאמרו מי אחר משבטי ישראל אשר לא עלה אל ה' המצפה וכתיב ויתפקדו העם והנה אין שם איש מיושבי יבש גלעד וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש מבני החיל ויצוו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי הרב והנשים והטף ותנאי בילמדנו רבו עקיבא אומר וכי שבועה היתה שם אלא ללמדך שהחרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם וזה מפני שנעשה על פי גדולי הדור שהיו בישראל עם רוב ישראל חרם חרם ונדוים נדוי ושבועתם שבועה והפקרם הפקרים וחרם והגדוי והשבועה חל על כל מי שיעבור על גזרתם ואף על פי שלא היה שם במעמד בעת החרם ושבועה כמו אנשי יבש גלעד ואפילו במלך דרשות דומיא דהתם.

דינו, ואין להקשות מהם לבריו שבתשובתו זאת שהם מורים על גדולי העיר לא על גדולי הדור, א"ב מזה הטעם עצמו לא הוה להו לאקשווי משבוע' הנשיאים ומשבועת שאול ומשבועת אנשי פילגש בגיבעה ומהמקראות שבועזא ושביורת דבורה לרברי הרמב"ם ז"ל שבתשובתו זאת מפני שאוהם הגזרות היו ע"י גדולי הדור, והשבועה שבתשובתו זאת היתה על ידי גדולי העיר לא על ידי גדולי הדור :

אם כן מסקנא דמילתא הכי הוא שגדולי הדור שבכל דור ודור שאין דוגמתן בדור ההוא בין לרברי הגאונים הראשונים בין לרברי הגאונים השניים וכן גדולי העיר שבכל עיר ועיר לרברי הגאונים השניים הם יכולין לגזור ולחקן ולהנהיג כפי מה שיראה להם שהשעה או שהדור צריך לכך כדי לחזק הדת ולחקן העולם וגזרתן גזרה ותקנתם תקנה ומנהגם מנהג אם היה רוב הצבור יכולין לעמוד בס, וכל העובר על דבריהם בין מאותן שקבלו בין מאותן שלא קבלו, בין מאותם שהיו שם במעמד בין מאותם שלא היו שם מיקרי עבריין והוי בכלל במארה אחס נארים וכו'. אבל אם אין רוב הקהל יכולין לעמוד בה הרי היא במלה ואינן רשאין לכופ את העם ללכת בה, ולא דוקא באותו זמן בעצמו שנגזרה הגזרה ולא רצו רוב הצבור לקבלה אלא אפילו לאחר זמן כנון שגזרו הגזרה ורמו שפשטה בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים רבות ולאחר זמן מרובה עמד בית דין אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה הגזרה פושטת לכל ישראל יש לו רשות לכמל, ואפילו אם היה קמן מבית דין הראשון בחכמה ובמנין. וכן כ' הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהלכות מטרים, וראיה לזה מרבי יהודה הנשיא שהתיר הוא ובית דינו השמן שגזר עליו דניאל עה"ש כדכתיב וישם דניאל על לבו אשר לא יהגאל בפתג המלך ובין משתיו, בשתי משתאות הכתוב מדבר אחד משתה יין וא' משתה שמן, ואף על גב דאפליגו בה אמוראי מר סבר על לבו שם ולכל ישראל לא הורה, ומר סבר לכל ישראל נמי הורה, מכל מקום הרי הוא א' משמנה

עשר

או על מנהגם מכל אנשי דורם, הוא הדין נמי גדולי העיר גזרין ומתקנים ומנהיגין ומפקירין ומשביעין ומחרימין ומגדים לכל מי שיעבור על גזרתם או על תקנתם או על מנהגם מכל אנשי עירם. וקצתם סבירה להו גדולי העיר בעירם אינם כגדולי הדור בדורם הלכך לית להו לגדולי העיר רשותא למגזר או לחקן או להנהיג או להפקי' או להשביע או להחרים או לנדות אלא ברשות כל בני העיר, אבל אם קצתם מוחים בדבריהם אינם רשאים לעשו' דבר מכל הני דאמין אעפ"י שהרוב מסכימים בהם, מכל מקום איבעי להו לעיוני במיני דהרמב"ם ז"ל שכתב הוא עצמו בהלכות סנהדרין פרק בית דין, וכן יש לדיין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגדור פרצות הדת ולחזק הברק או לקנוס אלם, הרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והוקנים יחרם כל רכושו, מבאן שהפקר ב"ד הפקר. וכן יש לדיין לנדות ולהחרים מי שאינו כן גדוי כרי לגדור פריץ כפי מה שיראה לו והשעה צריכה לכך, שנאמר אורו מרוז אמר מלאך ה' אורו אורו יושביה כי לא באו לעזרת ה'. וכן יש לדיין לעשות מריבה עם הראוי לרוב עמו ולקללו ולהכותו ולחלוש שעריו ולהשביעו באלדים בעל כרחו שלא יעשה או שלא עשה, שנאמר ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרמם ואשביעם באלדים וכו'. וכן כתב בהלכות מטרים פרק שני ב"ר שגזרה להם לגזור גזרה או לחקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתיישב בדבר ולירדע החלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ולעולם אין גזרין גזרה על הציבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה וכו', ואם כן הוה להו לאקשווי להרמב"ם ז"ל לרבריו שכתב בתשובתו מדבריו שכתב בחבורו הגדול דהוה ליה מיני' וביה שדא ביה נגנא, ולמה הוצרכו להקשות לו משבוע' הנשיאים ומשבועת שאול ומשבועת אנשי פילגש בנבעה ומהמקראות שבועזא ושביורת דבורה, ואם יאמרו מפני שרברי הרמב"ם ז"ל שבחבורו הגדול הם מורים על גדולי הדור דומיא דעזרא ובית

קרני ראים

עשר דברים שגורו תלמידי שמאי והלל כראיתא בשבת פרקא קמא, ואפילו הכי עמד והתירו מפני שלא היו רוב הצבור יכולין לעמוד בה. והכי איתא בירושלמי בפרקא קמא דשבת, רבי יוחנן בעי ולא כן תנינן שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין ור' יהודה הנשיא ובית דינו מתיירים מה שאמר דניאל וחוברתו. אלא רבי יוחנן לדעתיה דאמר ר' יוחנן בשם רבי אלעזר בר צדוק מקובלני שכל גזרה שב"ד גזרין על הצבור ולא קבלו רוב צבור עליהן אינה גזרה, ובדקן ומצאו בגזרתו של שמן ולא קבלו רוב הצבור עליהם ועמד והתירו, ואף על גב דמשמע סהויה דעבודה וזה פרק אין מעמידין דרבי יהודה הנשיא לא התיר השמן אלא מפני שהיו שם שני מעמים, האחד שלא פשט איסורו, והשני מפני שלא היו יכולים רוב הצבור לעמוד בה כדבעי התם תלמורא ורבי יהודה הנשיא היכי אלי' למשרי תקנחא דתלמידי שמאי והלל והאמר מר אין ב"ד יכולים לבטל דברי ב"ד חברו אלא אם כן כו', ועוד אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן כל בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו, חוץ משמנה עשר דבר שאפילו אליהו ובית דינו בא אין שומעים לו, ואמר ר' שמעיא מה מעם מפני שפשט אסורו לכל ישראל, ומשני שמן לא פשט אסורו לכל ישראל דאמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על השמן ולא פשט אסורו לכל ישראל, וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי רבי אלעזר בן ר' צדוק שהיו אומרים אין גזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. מיהו מדברי הגאון הרב דבינו משה בר מיימון ז"ל משמע דס"ל דהני תרי טעמי חדא מילתא היא או האחד מתחייב מהאחר, והיינו וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל דנקט דאם לא כן, ועוד סמכו סבעי ליה תרע דהרב רבינו משה בר מיימון ז"ל הכי סבירה ליה שהרי פתח באינם יכולים לעמוד בה וסיום בלא פשטא, וההפך שכתב בפרק שני מהלכות ממרים, ב"ד שנראה להם לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנחיק

ועמד הרבר כן וכו' ;
דרי התבאר מזה שהרב רבינו משה בר מיימון ז"ל סבירה ליה דהרווייהו חדא מילתא היא או כוליהו משום פשט ולא פשט הוא, והא דחניא אין גזרין וכו' אלא א"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה, הכי קאמר אלא אם כן יכול להתפשט ברוב הצבור ופפני שהגורם להתפשטות הוא היכולת לעמוד בה והגורם להערר ההתפשטות הוא העדר היכולת לעמוד בה לקת המחייב המורת המחייב, ומשום דאיכא לרבותינו ז"ל תלחא מילי דאין זה דומה לזה, דגבי שמנה עשר דברים אמרו שאפילו אם יבא אליהו ובית דינו אין שומעים לו, ובמגלה ובגשיף ובעבודה וזה אמרו אין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין, ורבי יהודה נשיאה עמד הוא ובית דינו והתירו השמן שגזר דניאל ואחריו תלמידי שמאי והלל ואעפ"י שהיה קטן מאד מדניאל ובית דינו, ואף מתלמידי שמאי והלל הוצרך לפרש דהיכא דלא פשטה הגזרה יכול כל בית דין לבטל דברי בית חברו ואפילו אם היה קטן ממנו בחכמה ובמנין, ומשום דליכא באותה גזירה מששא כלל, והיכא דפשטה הגזרה חזינן אם הוא סייג הרת אפי' אליהו ובית דינו בא אין שומעים לו, ושמנה עשר דבר דנקט לאו דוקא אלא כל גזירה שאינה לסייג דומייא דשמנה עשר דבר, ואם איננה כן אז יכול לבטל אותה הבית דין הבא אחריו אם היה גדול ממנו בחכמה ובמנין. אבל רבותינו בעלי התוספת סביר' להו דטעמא דלא פשטה לחוד וטעמא דאינם יכולים לעמוד בה לחוד ופרשו שהיא דעבודה וזה דקאמר שמן לא פשט איסורא לכל ישראל וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר' אלעזר

בר צרוק שהיו אומרים אין גזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה, לאו משום דבעינן חרתי אלא מעמא דלא פשט איסורא מני, והאי דקאמר ומכבו רבתינו אהא דאין גזרין גזירה על הצבור לא מייתי ההוא מעמא אלא משום דלא חימא הואיל והראשונים נמנו עליו לאוסרו למה נפנה הוא עליו להתירו אדרבא הי' לו להמנות לאסרו דאשכתן בכמה דוכתי דהראשונים גזרו ולא קבלו מיניהו ובחראי גזרו וקבלו מיניהו, כפרקא קמא דשבת וברקא קמא דחולין, להכי קאמר דלא רצה להמנות לאסור משום דאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ופרשו לחלחא מילי דרבתינו ז"ל דמחלפי הכי דהיכא דלא פשטה הגזרה אפילו בית דין קטן יכול לכטל דברי ב"ד הגדול ממנו בחכמה ובמנין, והיכא דפשטא לא שנא יכולין לעמוד בה לא שנא אינם יכולים לעמוד בה, ל"ש אם היחה הגזירה ההיא לסייג לא שנא אם לא היחה לסייג מאחר שאיננה משמנה עשר דברים יכול הבית האחרון לכטל גזירה הכי' דין הראשון כשהי' האחרון גדול מהראשון בחכמה ובמנין, והיכא דהיחה אותה הגזרה משמנה עשר דברים שגזרו תלמידי שמאי והלל אין שום בית דין יכול לכטלה אפילו אם היה גדול מהראשון שגזרו הגזרה בחכמה ובמנין ואפילו אליהו ובית דינו בא אין שומעין לו, וקאמר בירושלמי בטעמא דשמנה עשר דבר היינו מפני שעמרו להם בנפשותיהם דתלמידי שמאי היו הורגים לתלמידי הלל ;

אם כן הרי למדנו מכאן דלכולא עלמא בין להרב משה בר מימון ז"ל בין לרבתינו בעלי תוס' ז"ל, היכא דלא פשטה הגזירה לכל ישראל או לרובו יכול כל בית דין שירצה לכטל אותה הגזירה ואפי' אם היה יותר קטן מאותו ב"ד שגזרו אותה בחכמה ובמנין מפני שאותה הגזרה היא כטלה מעצמה לגמרי מאחר שלא פשטה ברוב ישראל, ואינה צריכה כלל בית דין להתירה אלא לפרסם בטולה בלבד, וכן היכא דפשטה לרוב ישראל ואיננה לסייג הרת יכול הב"ד האחרון לכטל אותה אם הי' גדול מהראשון בחכמה ובמנין, בין להרב רבינו

משה בר מימון ז"ל בין לבעלי התוספת ז"ל, אבל היכא דפשטה לרוב ישראל והיחה הגזרה ההיא סייג לחורה אין שום ב"ד יכול לכטלה אפילו אם היה גדול מאותו ב"ד שגזרו אותה בחכמה ובמנין ואפילו אליהו ובית דינו בא אין שומעין לו לפי דברי הרמב"ם, אבל לרבתינו בעלי התוספות ז"ל יכול הבית דין האחרון לכטל גם אותה אם היה גדול מהראשון בחכמה ובמנין, אלא אם כן היחה הגזרה ההיא שהיחה לסייג משמנה עשר דברים שגזרו תלמידי שמאי והלל מפני שעמרו להם בנפשותיהם כדאיתא בירושלמי, ואם היחה אותה הגזרה שלא פשטה לרוב ישראל או שפקפקו בה העם ולא היה רוב הצבור יכולין לעמוד בה על ידי חרמות ונדויים אין החרם ההוא ולא הנדוי חל על אותם שלא קבלו אותה כלל מאחר שאין בהם כח לגזור גזרה כי האי גוונא, אין זה דומה אלא כמי שמנדה את חברו שלא יעשה דבר פלוני או שיעשה אותו הרבר ולא היה הרבר ההוא מאותם שהעושה אותם חייב בו נדוי שאין באותו נדוי ממש מאחר שאין לו כח לגזור על חברו שיעשה או שלא יעשה, והוא הדין נמי אם הב"ד גזרו או החריםו לכל מי שיעבור על גזרתם והגזרה לא פשטה לרוב ישראל או אין רוב הצבור יכולים לסובלה אין באותו חרם או באותו נדוי ממש כלל מאחר שאין להם כח לגזור גזרה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה, ואם היו אנשי גזרה הם בעצמם עוברים בה ונכשלים באותם החרמות שהחריםו עליה מפני שאינם יכולי' לסובלה, הא ודאי פשיטא הוא דכפין אותם להתירם כדי שלא יהו נכשלי' בהם, כן כתב הרב רבינו משה בר מימון ז"ל בפ' שנים עשר מהל' שבועות בשומע הוכרת השם מפי חברו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא השם לשוא כמו שבארנו בהל' ברכות הרי זה חייב לנדוהו ואם לא נדהו הוא בעצמו יהא בנדוי וצריך להתירו מיד כדי שלא יהא מכשול לאחרים שהרי אינם יודעים שנדהו, ואם תאמר יודיעו נמצא כל העולם בנדוי שהרי למרו לשונם העוה ושבועה חמיר, עכ"ל :

קרני רא"ם

שבעולם או להנקם מאיביהם או להכניעם או להתכבד בקלונם או להשחכר מהם או כיוצא בהם אבל אם כונו בזה לתועלת עצמם או לנקמת שונאיהם אין באותו נדוי או באחו חרם ממש וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין יש לביתדין להלקות מי שאינו חיב מלקות ולהרג מי שאינו חיב מיתה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לחורה וכ"ו וכן יש לדין להפקיד מטון שיש לו בעלים ומאבד ונותן כפי מה שיראה לגדור פרצת הדת ולחוק וכו' וכן יש לדין לנדות ולהחרים מי שאינו בן נדוי כדי לגדור פרץ כפי מה שיראה לו שהשעה צריכה לכך וכו', ומסיים בה כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדין שזה ראוי לכך והשעה צריכה לכך ובכולן יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהי כבוד הבריות קל בעיניו שהרי הוא דוחה לא תעשה של דבריהם, עד כאן דבריו. ולא זו בלבד אמרו אלא אפילו שאר הנדוים שמנדים הקהל או החכם למי שעבר על שום דבר מהדברים שחייב עליהם נדוי אף על פי שאינם על צד הגדר והסייג אם לא יכוונו בזה כדי לקיים הדת ולעשות גדר לחורה ולכבוד לומריה לבד ולא יכוונו כלל לעצמם לשום הגאה ותועלת אין נדוים נדוי ואעפ"י שגדו בהלכה דהיינו על דבר שחייבו בו נדוי. וכן מצאתי בתשובה לגאון מופלג זה לשונו, שאלה חכם אחד שהי' שונא מאד לבעל הבית שכנו ונכשל אותו בעל הבית במילתא דחייב עליה נדוי בהלכה וקפץ אותו חכם ונדרהו בהלכה, אבל הכל מכירין ומרגישין שלא נדה אותו רק מחמת השנאה כי היו אחרים גם כן שנכשלו באותו ענין ולא אשגח לנדות אותם, יש ממש בנדוי כי האי גוונא אם לא תשובה יראה דיש להביא ראיה דאין בנדוי כפי האי גוונא שום ממש מהא דאמרין בירושלמי ומיתו לה בהגהות המיטוני וביוורה דעה: תלמיד חכם שגדה לצורך עצמו אפילו בהלכה אין נדויו נדוי, וכתב בהיוורה דעה בשם אבי העזרי זה לשונו: לא ידעינן מה הוא לצורך עצמו. ושמה הכי פירושא שגדה כהלכה ומיהו לא נחכוון אלא לצורך עצמו כדי שישתכר בהתרתו, ולכך אין נדויו נדוי, עכ"ל.

וגראה

הא קמן דהיכא דנכשלים בעבירה אחת רוב ב"א אעפ"י שהדין נותן שינזרום ויעמדו בנדוים אפילו הכי מתירים אותם מיד דאם לא כן יהיו כל העולם בנדוי וכל שכן כשהם נכשלים באותן החרמות שהחרימום הם בעצמם דלא נפיק חרבה בהחרם דפשיטא הוא דכופין אותם להתיר, ואין זה צריך לפנים ולא לפני לפנים, וכן כתב האשר"י ז"ל בנדרים פרק ארבע נדרים דאעפ"י שהחמירו הגאונים בימיהם שלא להתיר שבועות שמתוך כך היו נמנעים העם מלהשבע, ככל מקום בעברי באלו הארצות וראיתי שהם פרוצים מאד בנדרים ובשבועות ורגילים הרבה לירור ולישבוע ופריצי טפי שאם לא יתירו להם לא יבואו עוד לבקש התרה אלא יעברו במזיד כי נשבעים ברבר שאי אפשר לקיים, אמרתי להתיר להם הנדרים והשבועות כדי שלא יכשלו בהם, עכ"ל. ואף על פי שגוהגים כל הקהלות בזמנינו לומר שמחרימים בספר תורה בבתי כנסיות על דעתינו ועל דעת המקום דמשמע שמשבעים העם על דעתו כי היכי דלא ליהוי להו התרה כדאמרין בשבועות בשילחי פרק שלישי, מכל מקום כבר כתב האשר"י ז"ל במס' שבועות, שאלה החרמות שאנו מחרימים בבתי כנסיות אעפ"י שאנו אומרים על דעת המקום יש להם התרה, שאין אנו אומרים על דעת המקום אלא כדי שינהגו בה חומרא יתירתא. ואם תאמר והאין מתירים אלה החרמות בלא פתח חרטה וחתרת מומחה או שלשה הדיוטות שאינם מגזרי החרם. יש לומר דחרמות שמטילים הצבור אין להם דין נדרים ושבועות להצריכן חרטה וחתרת חכם אלא דרך גזרה ונדוי ושמנדים על כל מי שיעבור על גזרתם הלכך מנדים הם עצמם, עד כאן דבריו. וכל אלו הנדוים והחרמות שמחרימים ומנדים הבית דין שבכל דור ודור למי שאינו חיב נדוי כדי לגדור פרץ וכפי מה שהשעה צריכה לו או כדי לתקון העולם, וכן הנדוים והחרמות שמחרימים ראשי העיירות לאנשי עירם לתקון העיר ולחוק הדת אינם נדוים אלא שיכונו כדי לעשות סייג לחורה ולכבוד לומדי' בלבד ושלא יכוונו בזה כלל לעצמם לשום הגאה ותועלת

אדם כהן ולוי וישראל, שלא יורשה שום אחר ללמד הקראים משום למוד שבעולם אפילו אלף פתח אה" שמתכבדים התנוקות של בית רבן לא שנא בדרך למוד לא שנא בדרך שאלה ותשובה לא שנא בדרך ויכוח. אבל אותם שלא קבלו לאותו חרם והיו עומדים וצווחים בשוקים וברחובות פשוטא ופשיטא היא שאין כאן לא חרם ולא שבועה ולא נדוי מכסה מעמים: חדא מפני שזה החרם לא קבלו אותו ולא הסכימו בו כלל. והנה כל הגאונים הראשונים כמו הרמב"ם ז"ל והוקן מסיף רבו של ראבי"ה ז"ל ורבינו חם ז"ל וכמו שנראה גם מרברי האשרי ומדברי בנו בעל הטורים כדפרישית כולם מסכימים בזה שאין כח הגדולים בעירם כח הגדולים בדרום, כי הגדולים בדרום יכולים לגזור לכל אנשי דורם ולחקן ולהנהיג לנדות ולהחרים לכל מי שיעבור על גזרתם או על הקנתם או על מנהגם בין לאותם שהסכימו בגזרתם או בחקנתם או במנהגם ובין לאותם שלא הסכימו בהם כלל, בין בדברי הרשות כדי לחקן העולם ובין במילי דשמיא כדי לעשות סייג לתורה. אבל הגדולים בעירם אעפ"י שאין כמותם בכל אותו המלכות או בכל אותו האקלים אינם יכולים לגזור ככל אנשי עירם ולא לחקן להם שום תקון שבעולם אלא לאותם שהסכימו בהם בלבד, אבל למי שלא הסכים בגזרתם או בהקנתם או במנהגם אינם יכולים להכריחו בשום הקרה שבעולם בין על ידי קונם בין על ידי חרם או נדוי אפילו אם היו כל גדולי העיר וכל בני העיר יחד בהסכמה אחת ואפ"י אם אותם הגדולים מנהיגי העיר שכל עניני העיר נעשים על ידם, וכל זה מבואר מדברינו הקדומים למעיין בהם היטב:

ועוד מפני שזה החרם לא נעשה בהסכמת הרב המנהיג לכל הקהלות שעל פיו נעשים כל תקיני העיר ומנהגייה והוא הממנה עליהם לכל עניניהם, אדרבה היה מוחה בידם שלא להחרים על זה ודרש להם שלשה פעמים זו אחר זו כדי למינעם מאותה הסחשבה והחזיק את מחשבתם באותו החרם האחר שרצו להחרים על דבר

והמשרתים

ונראה נדויו דירן להא דמיא דמה לי כדי להשחכר בהחרתו במטון ומה לי מכיון לנקום ממנו ולהכניע שונאו, גם זה שכרו לעשות נחת רוח ליצרו דנראה מעם הדבר שצריך המנדה שיחכו לשם שמים כדי לעשות גדר לתורה ולכבוד לומדיה ולא יכוין כלל לעצמו לשום הנאה ותועלת ואם לא כן אין ממש באותו נדוי. ואע"ג דבהנהגות המימוניות ספרש ההיא דירושלמי בענין אחר, אגן אדברי ראבי"ה סמכינן שכן כתב עליו "אור ורוע" רבעל הוראה הוא וראוי לסמוך עליו. הנראה לי לעניות כחבתי, עד כאן לשון התשובה מלה במלה. הרי לך בפירוש גמור שאין החרם או הנדוי חל אפילו על מי שראוי לחול עליו אלא כשנעשה לשם שמים ולא לשום הנאה וקנאה והחרות ופריבה, אבל כשנעשה על צד קנאה או שנאה או מריב' ודומיהם הנה מאחר שבגזתם בזה הוא לתועלת עצמם או לנקמת אויביהם אין באותו חרם ממש כלל (6):

אם כן הפסק היוצא מכלל דברינו הוא זה דהאי חרם שהחרימו בו אותו הקבוץ שנתקבץ בכנסת הקהל פולו שלא ילמדו הרבנים את הקראים שום חכמה שבעולם מאותן החכמות שחברו חכמי האומות אין בו ממש כלל, אלא לאותן שקבלו אותו בלבד משום דאחנז ביה וסכרו וקבלו והסכימו בשכבר, ואינן רשאים לעבור בו, וכל מי שעבר בו מכל אוחס שקבלהו ולמד לשום אחד מהקראים מהקטנים או מהגדולים שום דבור קטון או גדול משום חכמה שבעולם וכל שכן משום מדרש ממדרשי רבותינו זכרם לכרכה או משום אגדתא או מפירוש שום פשט מפשטי המקרא בגירסתו, או מחוראת שום חיבה מתיבת המקרא אם היא מלעיל או מלרע, ואפילו מחוראת חבור האותיות שהתנוקות מחברים בהם לא שנא בסתור ולא שנא בגלוי, לא שנא בלמוד קבוע ולא שנא בלמוד עראי, לא שנא על דרך שאלה ותשובה ולא שנא על דרך ויכות, הרי החרם ההוא חל עליו ונכנס במאתים וארבעים ושמונה אבריו ולנה בתוך ביתו וכלחו ואת עציו ואת אבניו שכן היה נוסח החרם שהחרימו בו בשלשה ספרי תורה ביד שלשה בני

קרני רא"ם

לאוחו הקבוץ שנעשה בכנסת הקהל פולי שהחרימו בו היה יותר גדול ממנו, ואף טובי העיר וחכמיה גם כן נחלקו בזה לשתי כחות, ומכיון שכן הוא הרי החרם הזה אינו חל אלא על אוחם שהסכימו בו וקבלהו בלבד, אבל אוחם שלא הסכימו בו אין שם אפילו ריח ריחו של חרם כלל. ורבנים קל וחומר השתא ומה בית דין הגדול שכירושלם שהם עיקר ההוראה ועמוד התורה, שבע"פ שעליהם הבטיחה תורתנו הקדושה שנאמר על פי התורה אשר יורוך וכו' כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהלכות סמרים, אפילו הכי אין להם כח לגזור ולהקין ולהנהיג אלא כשרוב הצבור יכולים לעמוד באותן הגזרות והתקנות, אבל אם רוב הצבור אינם רוצים בהן במלה גזרחה ותקנתם ומנהגם, גדולי העיר שאין להם הכח שיש לבית דין הגדול ולא הסכימו בס רוב בני העיר לא כל שכן שאין בזה החרם ממש כלל, וכל שכן וקל וחומר כשלא היו כל גדולי הדור ג"כ בהסכמה אחת אבל היו קצתם מסכימים בחרם וקצתם לא היו מסכימים בו ואצילו הקצת שהסכימו בו אלו ידעו שהמלמדים צועקים על זה לא היו מתרצים בזה החרם כלל שהרי כששמעו את המלמדים שהיו צועקים היה הדבר קשה בעיניהם כמות אלא שיהיו יכולין לחקן דהא ודאי מלתא דפשימא הוא אפי' לחנוקות של בית רבן שאין החרם ההוא חל לאוחם שלא הסכימו כלל בין לרבני הגאונים הראשונים בין לרבני הגאונים השניים ואין זה צריך לפנים ולא לפני לפנים :

ועוד מפני שזה החרם לא נעשה לשם שמים ולא לכונת תקון העולם במשפט החרם והגדרי הנעשים לתקון העולם ולחזוק הרת וקיומו אבל זה החרם נעשה על צד הקנאה ושנאה שהיה לקצתם על המלמדים מצד הכבוד שהיו מקבלים מהקראים ולקצתם על הקראים עצמם מצד השנאה שנפלה ביניהם בסבת הרבית שהיו לוקחים מהם כמשפט בעלי הרבית שהם שנואים חמיר בעיני כל העולם, ונתקבצו בזה כדי להתנקם מהם ולולא הקנאה והכעס שהיה להם לא היו מתעוררים על זה וכל

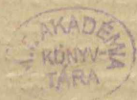
המשרתים שלא ישרתו עוד לקראים מפני שהיו נכשלים במאכליהם ובחלול מועדי ה' המקודשים ואמר שזה הפועל שהוא לאפרושי מאיסורא וכל כי האי גוונא יש יכולת למאן דהוא ואפילו לקטן שבישראל לגדות ולהחרים ואינו צריך לא עצת הרב המנהיג ולא עצת טובי הקהלות ולא רוב הצבור משום דבמקום שיש הלול השם אין חולקין כבוד לרב, ונדויו וחרמו נהוג לכל ישראל ואפי' הנשיא שבישראל הייב לנהוג בו, ועם כל זה לא רצו לשמוע לו אבל נזמו עליו בכמה מיני גזומים כדי שישכים על ידם כי בערה כס אש הכעס והחמה ורצו לקיים דבריהם כדין ושלא כדין, ומכיון שכן הוא הא ודאי פשימא שאין באותו חרם ממש כל עיקר לאותן שלא הסכימו בו שאין בידם של אלו לגזור שום גזירה ושום הקין בלתי הסכמת הרב המנהיג אוחם משום דכולהו במלי לגביה בין לרבני הגאונים הראשונים בין לרבני הגאונים השניים דער כאן לא קמיפלגי אלא כשהיה על פי המנהיג ולא התנו כולם מתחלה, או כשלא היה שם מנהיג ועשו על פי טובי העיר ורוב בני העיר ולא התנו כולם מתחלה; אבל היבא שהיה שם מנהיג ועשו שלא מדעתו לא שנא התנו כולם מתחלה לא שנא לא התנו אף על פי שנעשה אותו חרם על פי כל בני העיר ועל פי כל טוביה בין לרבני הגאונים הראשונים בין לרבני הגאונים השניים אין החרם הזה חל על אוחם שלא הסכימו בו כלל לא ריחו ולא ריח ריחו והטעיה בזה הוא טועה בדבר שאין חנוקות של בית רבן טועים בו. וליבא למימר דסוף סוף כבר הסכים הרב על ידם ונעשה החרם לפניו, דהא כיון דגלי דעתיה קודם החרם ואחריו שאין רצונו באותו חרם כלל ושהחרם ההוא נעשה שלא מדעתיה לית לן בה, דהא מוכרח היה מהם לעמוד שם בשעת החרם מפני הגיוזומים והולולים שהיו רוצים לולולו כפי מה שהיו אומרי' לו דאל"כ היו מזלזלים בו ואין לך אונם גדול מזה : **ועוד** מפני שזה החרם לא נעשה על פי רוב בני העיר ולא על פי כל טובי העיר שהרי הקבוץ הנעשה בכנסת הקהל זישון שהיה הפכו

ואהם שהסכימו בו, שהרי כולם הם שואלים ומשיבין לקראים בכל מצוה ומצוה שתפול בה שום מכוכה ביניהם, ולא שמענו שנמנע שום אחר מכל בני העיר מלהשיב לקראי ומלפרש לו כל הצריך לו, לא זו כלבד אלא אף בלמוד הקראים שהוא על דרך קבע כבר עברו בו עיקר המהרימים שהיה הספר תורה בידם ומעלו בחרם הוה. ומאחר שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו כל שכן קל וחומר הכא שאין שום אחר מהם מחזיק בו פשיטא שאין באותה גזרה ולא באותו חרם ממש כלל וראוי לכופ אותן להתירו כדי שלא יהיו נכשלים חמיר כמו שבארתי כבר זה בראיות מספיקות, וזה בין לדברי הגאונים הראשונים בין לדברי הגאונים השניים:

ועוד מפני שבאו אחר עשיית החרם הזה כמה חכמים מאנשי גרוש ספרד יצ"ו והם מלמדין אותם בפרהסיא והם ידעו שאין בני העיר רשאים לגזור אפילו על בני עירם המוחים בידם, כל שכן לאותם שלא היו סבני עירם והם רובא דמנכרא ואין שום אחד מטה בידם והרי נתבטלה גורחם לגמרי שהרי לא נתפשטה גורחם ובהא כולי עלמא מודו דלית ביה להאי חרם מששא כלל מאחר שבטלה גורחם שלא יהיו אלו גדולים מדינאל עליו השלום ומתלמידי שמאי והלל ע"ה שגזרו על השמן, וכשכדקו ומצאו שלא פשטה ברוב ישראל עמד רבי יהודה הנשיא ובית דינו ובטלוהו, ולא דוקא בטלוהו דהא בטל הוא מעצמו אלא הם שפרסמו בטלו. זהו הנראה לי לעניות דעתי אני אליהו מורחיה:

וכל העולם יודעים ומבירים זה, ובפרט מצד הקטטה והמהלוקת שהיה בין המלמרים ובין אותם שנהקצו להחרים בחוך בית הרב ער שקפצו ונשבעו להחרים על זה והקפ הלקו וקצו הפריצים עם המקלות בידם להיוחם מיכנים ביום שבת בבוקר בפהח כנסת קהל פולי להכות ולכזות לכל מי שירצה למנוע החרם הזה. ומאחר שכן הוא היחכן מעתה שיעלה על לב שום אדם בעולם שיהיה זה החרם נחשב לחרם כלל, והלא אפילו לבית דין הגדול לא נתן להם הכח הזה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ד מהלכות סנהדרין וכדאיתא בירושלמי וסייתי ביורה דעה תלמיד חכם שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדווו נדוי ופירש ראב"ה נדה כדי להשתכר ממנו דהיינו להנאת עצמו ולא לשם שמים ואף על פי שנדה כהלכה על הרב הראוי לנדות בו מכיון שכיון להנאת עצמו אין נדווו נדוי, ופשט בעל התשובה מזה דמה לי הועלת ממון מה לי הועלת נקמה כי גם זה הנאת עצמו הוא כדי לעשות נחת רוח ליצרו, והרי דברים כל וחומר ומה אם במקום שחייב בו נדוי אם לא נדהו לכונת שם שמים רק לכונת הועלתו אין נדווו נדוי, במקום שאין בו חיוב שום עונש כלל כמו בנדון דידן שרוציין לנדות לכל מי שיעבור גורחם אם לא עשו זה לכונת שם שמים אלא לכונת הועלתם אם להכניע אויביהם ואם להנקם טרם וכיוצא בהם, לא כל שכן שאין בזה החרם או הנדוי ממש כלל לכלי עלמא בין לגאונים הראשונים בין לגאונים השניים:

ועוד מפני שכולם הם נכשלים בו ואפילו

הערות המביא לבית הדפוס

1) דברי הר"מ ז"ל הללו סותרים לדבריו בהלכותיו, דשם (הלכות שבועות פ"ב ה"ח) כתב בפירוש: שמע חזירו בשבע ואמר אף אני כמוך הרי זה פטור (מן הקרבן והמלקות) והוא מהפסוק שבועה שהוה פטור עכ"ל. ודוחק לאמר שאף כאן אין כוונתו ז"ל אלא לחייבו בידי שמים. ואולם בעיקר הדבר פוגעת דרכותה היא ועי' טור ר"ט.

2) ולי נראה דמה שכתב הרמב"ם ז"ל בשבועות זו כי אותם שממלאים בהחרם אם הם המעוט מותר להם להכניס ענמם בשרות כל מי שירצו משום השבועה אלא שאסור להם משום לא התגודדו, לא כתב זאת להלכה גרידא אלא בהורה דברי כבושין לכתב את השלום ולהתרחק מן המהלוקה, שברי לא מנינו אסור לא התגודדו אלא בהוראה אבל לא בגזירה חדשה, דבאמת אין מקום כלל בגזירה לאסור זה, דממ"ל אם היו שני בני דמים אחד גזר ואחד ממה הרי קו"ל דבשני בני דמים יוחא משום לא התגודדו, ואם בחיקו ב"ד האחד נפלה ההלוקה הרי לא ימלט אחד משני פנים או שלא עמדו עדיו למיין או שעמדו למיין, והנה באופן הראשון הלא לא נגזרה עדיין הגזרה ואפילו הנוטים לה עדיין מותרים הם בהדבר העומד להאסר, ובאופן השני הלא מוכרחים היו בני המעוט להבטל לגבי הרוב. ואפילו אח"ל דהרמב"ם ז"ל להלכה גרידא אמר זה ממ"ל אין למדים מיידן ידיעה לנידון הרוב המשיב ז"ל ולכיוצא בו, משני שבנידן הרמב"ם ז"ל שהיתה המחלוקת בקבלת הרשות (היינו שמקנה בני העדה רצו להסיר מעליה עול ממשלת ריש גולה זה ובהרו באחר, ומקנה החזיקו במעוז מי שגמעה עליהם מאז) הרי הפנין ענמו ענין כללי ושלא הוא שאי אפשר לחלקו, ואם כל אחד מן האדדים יחזיק במעוזו הלא תחלק העדה להשי מחנות ואולם צדק הרב המשיב ז"ל שהוא לכל אחד ואחד ענין פרטי אין כאן מקום לאסור לא התגודדו שהרי בין מי שילמד להקראים חכמה ובין מי שימנע מללמדם לא יגרום זה הפסד לכלל הקהלה. והנה אמנם בהוראה היכא לא התגודדו אפילו בדרך קיומם של מצוות פרטיות, והוא מפני שבקיום התורה ענמו אפילו במצוות פרטיות אם יחלק העם חלילה בדרך קיומה הרי אהה עושה התורה שתי תורות ח"ש אבל באסור חדש פשוט שאינו חל על הצבור משום גזירה, פשיטא דמי שקבלוהו עליהם אסורים בו ומו שממלאים בו הותר להם אפילו אם המה המעוט, הגע בעמך דאם רוב בני העיר קבלו כא"ל על ענמו בשבועה להענות תענית ידוע הנחייב גם אותם שלא נשבעו להענות, וזה בטל!

3) סימן זה לא הגניתי אלא לעורר את המעיין

להחזוקו, בעושה דרכי גאוויו הראשונים ז"ל ומתנוהם וזהירותם בעניני העלת אסורים וגזירות, לעומת נדקת נדיקי זמניו האומרים לעמוד בפני ואינם אלא מרבי צי הספרות בפחותם וקפי ערפם וד' יספר בעד.

4) מלשון הרמב"ם ז"ל דכתב "הכנס חסוד לחקן מעשה המדינה ולהלילה דרכי יושביה" נראה מפורש ללא חשיב להכנס חסוד אותו שאין בו אלא תורה, היינו אותו ששואלים אותו הלכה בכל מקום והוא אומר חוק מנהלכות ד"ל והקנה המדינה שאינו רגיל בהם.

5) תמה אני על הרב המשיב ז"ל שהוא קורא לחקוקת לצור כאלה, דברי רשות שאין בהם מקום מוגדר מילתא" ולפ"ד אין לך הגדרה פרטה גדולה מזו שמצריחים ארי מן הצבור שלא ירע ולא ישחית חו"ש, והרי מן הדיון כופין בני העיר ביניהם לבנות חומה ולהצטרף מפני האויב ובמה הגרע התקנה הגדולה מבני חומה? ומה בין חרם זה לחרם העולים והמסים שאומר הרב ז"ל להלן בפירוש שהוא מל אפילו על מי שמחו בו מתחלתו ואפילו למ"ד דהיה ברייתא דרשאין מיירי בשהגנו כולם מתחלה? ולולא דמיכהפיגא הייתי אומר אדרבה, דדוקא במקום דאיכא חקנה צבור מדינית הוא דעובי העיר יכולים לגזור ולהקין ולהחרים על גזירתם אבל במקום חקנה הדת, הריחא לחוק פרטות אסורי הורה ולכופף את העם ללכת בדרכי ההלכות שכבר נקבעו ונחפשו בכל העם ודאי דיש כח אפילו לקמן שבישראל אבל לחדש אסורים חדשים משום כיווג וגדר מאן ספין ומאן רקיע (חוק מ"ד סמוכים וע"פ גדולי הדור שאין כמותם) לאמר: חשבתו ובחנתו ומאחתי כי בתקנה זו יש בה מקום גדר ולא משום פרטת? משא"כ בתקנות צבור מדיניות דאפי' לגוים אותה התורה לקבוע ציניהם "דימים וגמוסים" כאלה. ונכ"ש לבני ברית גם אם אין בהם מוסמכים וגדולי הדור. וכתב מהרי"ק קרש"י ד' דאפילו למ"ד דעובי העיר יכולין לתקן מה שירצו היינו דוקא נרכי הקהל, אבל להפקיר ממונ מחזרו אגא לנורך הקהל פשיטא דלא עכ"ל. והנה ה' ודאי דלא בשופטני עסקין שיפקרו עמון יחידים שלא לשום זורך כלל או חו"ש לנורך ענמם, וא"כ כוונתו דאפילו שיש בהפקיר זורך מוגדר מילתא בעיני דתה הפרטים אין כח ביד כובי העיר לעשותו, ומכ"ש שאין צבחה לחדש אסורים חדשים שיש בהם הפסד ממונ והפסד הגוף ליתודים פרטים.

6) גם סימן זה לא הגניתי אלא לעורר את הקורא להחזוקו אל מה שלפניו ויוצא מה הלכה לעמן המעשים שנעשו בירושלם ביום ח' קצת תרמ"ב.

B

748.